

T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ANABİLİM DALI

**FUTBOL HAKEMLERİNİN SOSYAL YAŞANTILARININ
KARAR VERME BECERİLERİNE ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet DEVECİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Burhan ÇUMRALIGİL

Dr. Öğr. Üyesi Mehtap YILDIZ

HATAY-2018

T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ANABİLİM DALI

**FUTBOL HAKEMLERİNİN SOSYAL YAŞANTILARININ
KARAR VERME BECERİLERİNE ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet DEVECİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Burhan ÇUMRALIĞİL

Dr. Öğr. Üyesi Mehtap YILDIZ

HATAY-2018

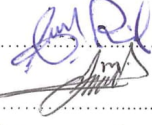

T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ANABİLİM DALI

**FUTBOL HAKEMLERİNİN SOSYAL YAŞANTILARININ
KARAR VERME BECERİLERİNE ETKİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

Ahmet DEVECİ

Bu tez aşağıda isimleri yazılı tez jürisi tarafından 19/10/2018 Cuma günü sözlü olarak yapılan tez savunma sınavında oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Tez Jürisi: Jüri Başkanı: Doç. Dr. Özer YILDIZ.....
Üye: Dr. Öğr. Üyesi Burhan ÇUMRALIĞİL (Danışman).....
Üye: Dr. Öğr. Üyesi Mehtap YILDIZ (İkinci Danışman).....
Üye: Dr. Öğr. Üyesi Mahmut GÜLLE.....
Üye: Dr. Öğr. Üyesi Alparslan Gazi AYKIN.....

Bu tez, Enstitümüz Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalında hazırlanmıştır.

Tarih
(İmza Yeri)
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Futbol, dünya üzerinde hem toplumsal ve sosyal açıdan hem de elde edilen kazanç bakımından büyük bir ilgi görmekte birlikte, insanları din, dil, ırk gözetmeksizin bir noktada birleştiren spor dallarının başında gelmektedir. Bu yönüyle de futbol bir ülkenin gündemini değiştirebilecek, küçük bir ülkeyi tüm dünyaya tanıtabilecek bir etkiye sahiptir. Bu şekilde önem taşıyan futbol müsabakalarının yönetim aşamasında hakemler büyük bir rol üstlenmektedir. Çünkü hakemler kuralları uygulamak ve adaleti sağlamakla yükümlü kişilerdir. Hakemlerin müsabaka içerisinde vermiş olduğu kararlar bazen maddi bazen de manevi kayıplara yol açmaktadır. Her birey gibi hakemlerin de hata yapabileceği unutulmamalıdır. Günümüzde futbol müsabakaları sonrasında, futbolun kendisinden çok hakem ekibinin kararları tartışma konusu olmaktadır. Hakemlerin müsabaka içerisinde yanlış kararlar vermelerinin nedenleri arasında sosyal yaşantılarının etkileri olduğu düşünülmektedir. Futbol hakemlerinin doğru ya da yanlış karar verme davranışlarının nedenleri ile ilgili çalışmaların az olması bakımından çalışmanın bir sonraki çalışmalara katkıda bulunacağı ümit edilmektedir.

“Futbol Hakemlerinin Sosyal Yaşantılarının Karar Verme Becerilerine Etkisi” adlı çalışmamda, destek ve yardımlarını esirgemeyen, azminden ve başarılarından etkilendiğim, ileriki akademik yaşamımda bana büyük katkılar sağlayacağına inandığım tez danışmanım Hatay Mustafa Kemal Üniversitesinde görevli Dr. Öğr. Üyesi Burhan ÇUMRALIĞİL’e,

Araştırma fikrinin ortaya çıkışından sonuna kadar tüm aşamalarında karşılaştığım her sorunun çözümünde bana ışık tutan, bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşan, bana yol gösteren, yaklaşımlarından dolayı hep güven duyduğum, zamanlarını bana ayırırken asla sıkılmayan Konya Necmettin Erbakan Üniversitesinde görevli kıymetli hocam aynı zamanda ikinci danışmanım olan Dr. Öğr. Üyesi Mehtap YILDIZ ve değerli eşi Doç. Dr. Özer YILDIZ’a,

Araştırmam boyunca değerli vaktini bana ayırıp yardımcı olan, desteklerini esirgemeyen Hatay Mustafa Kemal Üniversitesinde görevli hocam Dr. Öğr. Üyesi Mahmut GÜLLE'ye,

Eğitim hayatım boyunca bana bilgileriyle destek olan ve bu günlere gelmeme katkı sağlayan tüm hocalarıma,

Araştırmamın kontrol edilip, düzenlenmesinde emeği geçen Hatay/Reyhanlı 15 Temmuz Şehitleri İmam Hatip Ortaokulu'nda görevli kıymetli dostlarım Ali BEZGİN, Şükrü SATAN ve Muhammet Munir DADI'ya,

Araştırmama katılan değerli Futbol Hakemi arkadaşlarıma,

Çalışmam boyunca bana moral kaynağı olan, varlığıyla kendimi güvende hissettiğim, kıymetli eşim Emine DEVECİ'ye,

Bugünlere gelmemde üzerimdeki haklarının en küçük parçasını bile ne yaparsam yapayım ödeyemeyeceğimi bildiğim, tüm hayatım boyunca maddi manevi desteklerini hiç esirgemeyen başta annem ve babam olmak üzere, tüm bu süreçte yanımda olan ve desteklerini esirgemeyen, sevgilerini ve samimiyetlerini her zaman hissettiğim saygıdeğer ağabeylerim Mustafa DEVECİ ve Yusuf DEVECİ'ye teşekkür ve şükranlarımı sunuyorum.

Hayatımı güzelleştiren, gülen yüzüm, canım kızım Güler DEVECİ'ye ayrıca teşekkür eder, yaşantılarından etkilenmeyip adil kararlar vermek ve yüzünden gülcüklerin eksik olmaması dileğiyle... İyi ki varsın canım kızım...

İÇİNDEKİLER

Kabul ve Onay	II
ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER.....	V
ÇİZELGELER DİZİNİ	IX
KISALTMALAR DİZİNİ.....	X
ÖZET	XI
ABSTRACT	XII
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Problem Cümlesi	3
1.3. Araştırmanın Alt Problemleri.....	3
1.4. Araştırmanın Amacı	4
1.5. Araştırmanın Önemi.....	4
1.6. Araştırmanın Sayıltıları.....	5
1.7. Araştırmanın Sınırlılıkları	6
1.8. Tanımlar	6
2. GENEL BİLGİLER	8
2.1. Futbol Nedir?.....	8
2.2. Hakem	9
2.2.1. Futbol Hakemliği.....	11
2.2.2. Futbol Hakemliğinin Dünyadaki Tarihi Gelişimi	14
2.2.3. Futbol Hakemliğinin Türkiye’deki Tarihi Gelişimi	16
2.3. Hakemin Görevleri.....	21
2.4. Futbol Hakeminde Bulunması Gereken Özellikler	23
2.4.1. Bireysel Özellikler.....	23
2.4.2. Fiziksel Özellikler	23

2.4.3. Sporla İlgili Özellikler.....	24
2.4.4. Hakemlikle İlgili Özellikler	24
2.5. Sosyal Yaşantı.....	24
2.6. Karar ve Karar Verme Süreci.....	26
2.6.1. Karar Verme Süreci'nin Aşamaları.....	28
2.6.2. Karar Verme Durumları	30
2.6.3. Karar Verme Faaliyetinin Özellikleri.....	31
2.6.4. İyi Bir Kararda Aranılan Nitelikler	34
2.7. Karar Verme Stilleri ve Stratejileri	35
2.8. Beceri	37
2.9. Becerilerin Sınıflandırılması	37
2.9.1. Düşünme Becerileri.....	38
2.9.1.1. Karar Verme Becerisi.....	38
2.10. Karar Verme Becerisinin Geliştirilmesi.....	39
2.11. Sporda Karar Verme.....	39
2.11.1. Sporda Karar Vermedeki Bilişsel İşlemler.....	42
2.11.2. Sporda Karar Vermede Dikkat, Konsantrasyon ve Deneyim	44
2.11.3. Sporda Karar Vermeyi Etkileyen Dış Etkenler	48
2.12. Futbol Hakemliğinde Karar Verme.....	49
2.13. Futbol Hakemlerinde Karar Vermeyi Etkileyen Faktörler.....	52
2.13.1. Zihinsel Faktörler	53
2.13.1.1. Algı.....	53
2.13.1.2. Dikkat.....	54
2.13.1.3. Kararlılık	55
2.13.1.4. Hafıza	55
2.13.2. Psikolojik ve Duygusal Faktörler	56
2.13.2.1. Motivasyon.....	56
2.13.2.2. Korku ve Kaygı	57
2.13.2.3. Özgüven	59
2.13.2.4. Duygular.....	59
2.13.2.5. Stres.....	60
2.13.2.6. İtiraz ve Öfkeyle Başa Çıkma	61

2.13.2.6.1. Oyuncuların Öfkelenmesine Sebep Olan Durumlar.....	61
2.13.2.6.2. İtiraz ve Öfkeyle Başa Çıkmada Yöntemler	62
2.13.2.7. Saldırı ve Saldırganlık.....	63
2.13.3. Fiziksel Faktörler.....	63
2.13.3.1. Kondisyon	64
2.13.3.2. Teknik.....	65
2.13.3.3. Taktik	66
2.13.4. Kişilik Faktörleri	67
2.13.4.1. Futbolcuların Kişiliği	67
2.13.4.2. Hakemlerin Kişiliği	68
2.13.5. Toplumsal Çevresel Faktörler	69
2.13.6. Diğer Faktörler (Psikoaktif Maddeler).....	69
2.14. Araştırma Konusu İle İlgili Yurtiçinde Yapılan Araştırmalar	70
2.15. Araştırma Konusu İle İlgili Yurtdışında Yapılan Araştırmalar.....	72
3. GEREÇ ve YÖNTEM	76
3.1. Araştırmanın Modeli	76
3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	77
3.3. Veri Toplama Araçları	77
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu	78
3.3.2. Görüşme Formunun Hazırlanması	78
3.3.2.1. Görüşme Formunun Geçerlik-Güvenirlik Çalışması	79
3.4. Araştırmacının Rolü	80
3.5. Veri Toplama Araçlarının Saha Uygulama Süreci.....	81
3.6. Verilerin Toplanması ve Bilgisayar Ortamına Aktarılması	81
3.7. Verilerin Analizi.....	81
4. BULGULAR	83
5. TARTIŞMA	105
6. SONUÇ	116
7. ÖNERİLER.....	118
8. KAYNAKLAR.....	120
EKLER.....	128
EK-1. Kişisel Bilgi Formu	128

EK-2. Görüşme Formu.....	129
EK-3. İzin Belgesi	130
ÖZGEÇMİŞ.....	131

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 4.1	<i>Nitel Bölümün Örneklemini Oluşturan Futbol Hakemlerinin Hakemlik Görev Süresine, Yaşına, Öğrenim Durumuna, Medeni Durumuna ve Görüşme Tarihine İlişkin Sayısal Dağılımı</i>	83
Çizelge 4.2	<i>Hakemlerin Sosyal Yaşantılarında Sakin Bir Hayat veya Aktif ve Yoğun Bir Hayat Sürmesinin Hakemlik Hayatlarını Nasıl Etkilediği Hususundaki Görüşlerine İlişkin Bulgular</i>	84
Çizelge 4.3	<i>Hakemlerin Müsabaka Öncesi Yakın Çevresinden Almış Olduğu İyi Bir Haberin, Müsabakalardaki Kararlarını Nasıl Etkilediği Hususundaki Görüşlerine İlişkin Bulgular</i>	88
Çizelge 4.4	<i>Hakemlerin Müsabaka Öncesi Yakın Çevresinden Almış Olduğu Kötü Bir Haberin, Müsabakalardaki Kararlarını Nasıl Etkilediği Hususundaki Görüşlerine İlişkin Bulgular</i>	91
Çizelge 4.5	<i>Hakemlerin Sağlık Açısından Rahatsız Olduğu Durumların (Grip, Soğuk Algınlığı, Kaslarda Ağrı Olması vs.) Gibi Durumların Müsabaka Yönetimlerini Nasıl Etkilediği Hususundaki Görüşlerine İlişkin Bulgular</i>	94
Çizelge 4.6	<i>Hakemlerin Arkadaşlarının, Dostlarının veya Yakınlarının Olduğu Bir Kulübün Maçını Yönetmesinin, Müsabakalardaki Kararlarını Nasıl Etkilediği Hususundaki Görüşlerine İlişkin Bulgular.....</i>	98
Çizelge 4.7	<i>Hakemlerin Sempati veya Antipati Duyduğu Bir Şehrin Takımının Maçlarını Yönetmesi Gibi Durumlarda Müsabakalardaki Kararlarını Nasıl Etkilediği Hususundaki Görüşlerine İlişkin Bulgular.....</i>	101

KISALTMALAR DİZİNİ

EPAK	Eğitim ve Planlama Komisyonu
FIFA	Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği
IFAB	Uluslararası Futbol Birliği Kurulu
MHK	Merkez Hakem Kurulu
TDK	Türk Dil Kurumu
TFF	Türkiye Futbol Federasyonu
TİCİ	Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı

ÖZET

Futbol Hakemlerinin Sosyal Yaşantılarının Karar Verme Becerilerine Etkisi

Bu araştırmanın amacı, Türkiye Futbol Federasyonu'na bağlı faal olarak görev yapan futbol hakemlerinin sosyal yaşantılarının karar verme becerilerine etkisini incelemektir. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden görüşme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini Hatay ilinde farklı klasmanlarda faal olarak görev yapan 20 futbol hakemi oluşturmaktadır. Araştırmada veriler içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre hakemlerin sosyal yaşantılarının hakemlik hayatlarını nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerinde hakemlerin sırasıyla; özveride bulunma, hakem olmanın gerekliliklerini yapamama, yorgun olma, planlı hayata vesile olma, konsantre olmaya çalışma, performansı artırma ve son olarak da sosyal hayata katkı sağlama temalarını ifade ettikleri, hakemlerin müsabaka öncesi yakın çevresinden almış olduğu iyi bir haberin müsabakalardaki kararlarını nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerinde hakemlerin sırasıyla; yüksek motivasyon, kuralları gözetme, yaklaşım değişimi ve son olarak da etki etmeme temalarını ifade ettikleri, hakemlerin müsabaka öncesi yakın çevresinden almış olduğu kötü bir haberin müsabakalardaki kararlarını nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerinde hakemlerin sırasıyla; motivasyonu etkilememe, yanlış kararlar, görevden kaçınma, motivasyon kaybı ve son olarak da kararları etkilememe temalarını ifade ettikleri, hakemlerin sağlık açısından rahatsız olduğu durumların müsabaka yönetimlerini nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerinde hakemlerin sırasıyla; görevi iade etme, önlem alma, performansı etkileme, motive olamama ve son olarak da sporcuların bu durumu kullanması temalarını ifade ettikleri, hakemlerin arkadaşlarının, dostlarının veya yakınlarının olduğu bir kulübün maçını yönetmesinin, müsabakalardaki kararlarını nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerinde hakemlerin sırasıyla; adil olma sonrasında ise aleyhine karar verme temalarını ifade ettikleri, hakemlerin sempati veya antipati duyduğu bir şehrin takımının maçlarını yönetmesi gibi durumların müsabakalardaki kararlarını nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerinde hakemlerin sırasıyla; objektif olma, yeni bir sayfa açma, güven kaybı, özgüven artışı ve son olarak da böyle duyguları bilmeme temalarını ifade ettikleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Futbol Hakemi, Sosyal Yaşantı, Karar Verme, Beceri

ABSTRACT

The Effect of Soccer Referees' Social Lives on Decision Making Skills

The aim of this research is to examine the effect of decision making skills of social life that depends on the Turkey Football Federation of serving as active soccer referees. In the research, the method of interview was used from qualitative research patterns. The sample of the research is composed of 20 soccer referees who serve as active in different division in Hatay province. In the research, the data were evaluated with the method of content analysis. According to the results of the research, it was determined that the opinions on how the referees' social lives affected their refereeing lives, respectively; that they are expressing the themes of self-sacrifice, being unable to fulfill the requirements of being a referee, being tired, conducting toward planned life, working to concentrate, increasing performance, and finally contributing to social life, on the opinions of the referees how the good news that had taken from the immediate surroundings before competition influenced on the decisions of the competition respectively; that they are expressing the themes of high motivation, observing the rules, changing of approach, and finally not affecting, on the opinions of the referees how the bad news that had taken from the immediate surroundings before competition influenced on the decisions of the competition respectively; that they are expressing the themes of not affecting motivation, wrong decisions, avoidance from duty, loss of motivation, and finally not affecting decisions, on the opinions of the referees how affect the competition management in case that they are disturbed by the health, respectively; that they are expressing the themes of returning the tasks, taking precaution, affecting the performance, not being motivated, and finally using this situation by the athletes, on the opinions of the referees how affect the decisions on the competition conducting match of a club of referees' friends, pards, or relatives who are found in there, respectively; that they are expressing the themes of being fair, thereafter finding against them, on the opinions of the referees how affect the decisions on the competition in case that the referees conduct matches of their feeling sympathy or antipathy of a city's team's, respectively; that they are expressing the themes of being objective, opening a new page, loss of confidence, increasing of self-confidence, and finally not knowing such feelings.

Key Words: Soccer Referee, Social Life, Decision Making, Skill

1. GİRİŞ

Bu bölümde problem durumu, problem cümlesi, araştırmanın alt problemleri, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, varsayımları, sınırlılıkları ve tanımlar alt başlıkları yer almaktadır.

1.1. Problem Durumu

Futbol sadece sahalarda görünen biçimiyle bir oyun değil, ulusal ve uluslararası bir rekabetin yaşandığı, sponsor ve spor piyasalarının himayesine girdiği ticari bir faaliyete dönüşmüş (Şen 2006), dünyanın en çok sevilen ve takip edilen bir olgusu haline gelmiştir. Gerek ulusal gerekse uluslar arası platformlarda prestij amaçlı kullanılan spor dalı olan futbol, gitgide daha da globalleşen dünyamızda ciddi gelirlerin elde edildiği büyük bir endüstri halini almıştır. Öyle ki ülkelerin FIFA (Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği)'nin yapacağı futbol organizasyonlarını kendi ülkelerinde gerçekleştirilmesi adına ciddi çalışmalar ve yatırımlar yaptıkları görülmektedir. Futbol'un bu denli önemli olması beraberinde futbol müsabakasını yöneten hakemlerin saliseler içinde verdikleri doğru ya da yanlış kararların ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Futbol olgusu içerisinde en önemli profesyonel meslek dallarının başında hakemlik gelir. Hakemlerin her iki tarafa da eşit mesafede bulunma mecburiyeti, müsabakalar esnasında vereceği kararların hassasiyeti gibi pek çok kavramın hakemler üzerinde etkisi bulunmaktadır. Bu alanda faaliyet gösteren bireylerin mesleki anlamda birtakım stres kaynaklı bazı hasarlar görmesine yol açmaktadır (Gümüş 2009).

Günlük yaşamda gerçekleştirilen her eylemin öncesinde bir karar verme durumu söz konusudur. Karar verme, kişinin yaşamını uzun vadede etkileyebilecek çok önemli konularda olabileceği gibi (örneğin, kişinin hangi alanda öğrenim göreceğine karar

vermesi, çalışmak ve kariyerini ilerletmek istediği alanı seçmesi, eş seçimi gibi), daha az önemli başka konularla ilgili de olabilir (Satman 2005).

Karar veren birey; algıların, güdülerin, tutumların, sosyal yaşantıların, beklentilerin, grupla olan ilişkilerin etkisi altında hareket eder. Psikolojik bir süreç olarak da görülen karar verme sürecinin merkezindeki birey, karşılaşılan bir duruma karşı uygun bir tepki vermek için düşünen, değerlendiren ve iradesiyle harekete geçen kimsedir (Özcan 1999). Bu noktadan yola çıkarsak karar vermede, içinde bulunulan durumun çok etkin bir rol oynadığı ve verilen kararların içerdiği risklerin de bu durumla doğrudan ilişkili olduğu sonucuna varılabilir (Morgan 2011). Bu bakımdan hakemlerin bir pozisyona olan karar verme becerisi büyük bir öneme sahiptir.

Müsabaka skorunda ve gidişatında çok büyük etkisi kesin olan futbol hakemlerinin fizyolojik ve psikolojik durumlarının verdikleri kararlar üzerindeki etkisi büyük bir önem kazanmaktadır. Hakemin fiziksel yeterliliğinin yanı sıra psikolojik açıdan hazır olması da hayati önem taşımaktadır (Çoban 2004).

Günümüzde en alt kategoriden en üst kategoriye kadar oynanan müsabakalar sonrası maçın skorundan çok maçın hakem ekibi tartışma konusu olmaktadır. Bunun sebebi ise gelişen teknoloji ve futbol paydaşlarına verilen eğitimler sonrası hakemlerin doğru ya da yanlış kararlarının ne olması gerektiği hususunda herkesin ortak bir bilgi ve donanımına sahip olmasıdır. Bu bakımdan müsabakada futbol oyun kurallarını uygulayan hakemlerin verdiği bir karar gerek maddi gerekse manevi açıdan çok büyük bir öneme sahip olmakta, bu da hakemlerin işinin ne kadar güç olduğunu göstermektedir.

Tüm kesimin ilgilendiği futbol oyununun saha içi yönetiminde her zaman ciddi sorunlar devamlı var olmaktadır. Hakemlerin aldıkları kararların IFAB (Uluslararası Futbol Birliği Kurulu)'ın futbol oyun kuralları kitabına göre kesin ve değiştirilemez olması, hakemlerin saha içinde tek yönetici olmaları, hakemlerin de müsabaka yönetimlerinin tartışılmasına ve hatta bu yönetimlerinin sosyal yaşantıları ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir (Tekin ve ark. 2005).

Günümüz medyasında ve spor programlarında devamlı tartışılan futbol hakemleri bazen haftalarca süren bir spor gündemini oluşturmaktadır. Bu noktada saha içinde tartışılmaz yetkilere sahip bu kişilerin kim oldukları, eğitim düzeylerinin ne olduğu, gelirleri, sosyal yaşantıları ve sorunları gibi konular çoğu zaman tartışılmamış ve hiçbir zaman gündeme getirilmemiştir (Tekin ve ark. 2005).

İnsanlar sosyal yaşantılarında sürekli olumlu ve ya olumsuz durumlara maruz kalmakta, bu da gün içerisinde verdikleri kararlar üzerinde kuşkusuz büyük bir etkiye sahip olmaktadır. Ancak bu durumlara karşı güçlü bir irade ile verilecek bir karar ileride yaşanabilecek olumsuz durumları en aza indirecektir.

Tek bir karar organı olan futbol hakemlerinin bir pozisyon hakkında doğru ya da yanlış karar gözetmeksizin verilen kararların temelinde yatan süreçlerin neler olduğunun farkında olmaları açısından araştırmanın önemli olduğu görülmektedir.

1.2. Problem Cümlesi

Futbol hakemlerinin sosyal yaşantılarının karar verme becerilerine etkisi var mıdır?

1.3. Araştırmanın Alt Problemleri

1. Hakemlerin sosyal yaşantılarında sakin bir hayat veya aktif ve yoğun bir hayat sürmesi hakemlik hayatlarını etkilemekte midir?
2. Hakemlerin müsabaka öncesi yakın çevresinden almış olduğu iyi bir haber müsabakalardaki kararlarını etkilemekte midir?
3. Hakemlerin müsabaka öncesi yakın çevresinden almış olduğu kötü bir haber müsabakalardaki kararlarını etkilemekte midir?
4. Hakemlerin sağlık açısından rahatsız olduğu durumlar (grip, soğuk algınlığı, kaslarda ağrı olması vs.) müsabaka yönetimlerini etkilemekte midir?
5. Hakemlerin arkadaşlarının, dostlarının veya yakınlarının olduğu bir kulübün maçını yönetmeleri müsabakadaki kararlarını etkilemekte midir?
6. Hakemlerin sempati veya antipati duyduğu bir şehrin takımının maçını yönetmeleri müsabakadaki kararlarını etkilemekte midir?

1.4. Araştırmanın Amacı

Futbol hakemlerinin sosyal yaşantılarında yaşadıkları durumların müsabaka yönetirken karar verme becerilerine etkisinin olup olmadığı belirlenmemiş ve bu konuda kapsamlı bir çalışmanın yapılmamış olması dikkate alınarak, yapılacak bu araştırmanın alandaki eksikliği giderebileceği düşünülmüştür. Bu araştırmanın temel amacı: Futbol Hakemlerinin Sosyal Yaşantılarının Karar Verme Becerilerine Etkisini araştırmaktır.

1.5. Araştırmanın Önemi

Her gün biraz daha gelişen ve değişen dünyada insanlar sık sık karar verme durumlarıyla karşılaşmaktadırlar. Özellikle gelişen teknoloji bireylerin çeşitli seçeneklerle yüz yüze gelmesini sağlamıştır. Birey günlük hayatta çok basit kararlar verebildiği gibi hayatının akışını değiştirebilecek sosyal, ekonomik, eğitsel, siyasal ve mesleki kararlar da verebilmektedir. Eğer birey, etkili kararlar verebiliyorsa bu durum yaşamından aldığı doyumun artmasına, kendini iyi hissetmesine; etkili kararlar veremiyorsa, bu durum da yaşamının zorlaşmasına ve kendini kötü hissetmesine neden olabilmektedir (Çolakkadıoğlu ve Güçray 2007). Yani kararlarımız, hayatımızı şekillendirmekte ve yaşamımıza yön vermektedir (Çolakkadıoğlu 2010).

Philips ve ark. (1984), etkili karar verme becerisine sahip bireylerin sorumluluk aldıklarını, mantıklı karar verme stilini kullandıklarını, öz-güvenlerinin yüksek olduğunu ve yaşamlarında daha başarılı ve mutlu olduklarını, buna karşın etkili karar verme becerisine sahip olmayan bireylerin daha pasif olduklarını; özgüvenlerinin düşük olduğunu ifade etmişlerdir. Bu sebeple karar verme becerisinin eğitim ortamlarında bireylere bir yaşam becerisi olarak öğretilmesi gerektiğini belirtmişleridir.

Futbol hakemleri üzerine yapılan bu çalışmada, özellikle günümüzde ciddi bir para endüstrisi haline gelen futbol organizasyonlarının yönetimlerinde yer alan ve tek bir karar organı olan müsabaka hakemlerinin, müsabaka oynanırken staddaki on binlerce seyirci önünde vermiş oldukları doğru ya da yanlış kararların büyük faydalara ya da zararlara sebep olması önem arz etmektedir. Bu kararlar adeta seyircileri çıldırtmakta ve bu da futbol olgusunun seyir zevkinin oluşmasında, maddi ve manevi

kazanç ya da kaybetme durumlarının gerçekleşmesinde, hakemlerin vermiş oldukları kararların nedenli önemli olduğunu göstermektedir.

Hakemler günlük yaşamında pek çok olumlu ya da olumsuz durumlara maruz kalmakta bu da şüphesiz verdikleri kararlar üzerinde sosyal yaşantılarının etkisinin olduğunu göstermektedir. Futbol müsabakasını yöneten bir hakem düşünün müsabaka yöneteceği gün çok kötü bir haber alıyor (örneğin, ailesinin bir trafik kazası geçirdiğini öğreniyor) ve müsabaka yönetmeyi de istiyor. Müsabaka saati geldiğinde sahaya çıkıyor ve maçı yönetmeye başlıyor. Sizce bu hakem maçı nasıl sağlıklı yönetebilir? Üzerinde durulması gereken en önemli konulardan bir tanesi de budur. İşte bu ve buna benzer konular dolayısıyla günümüzde spor gündemlerinde verdikleri kararlar yüzünden futbol oyununun kendisinden çok hakemlerinin büyük bir tartışma konusu olduğu görülmektedir. Araştırma, bu açıdan hakemlere ve futbol paydaşlarına verilen hatalı kararların bir kısmının temelinde, sosyal yaşantıların etkisinin olup olmadığını göstermek ve bu durumlara karşı alınabilecek önlemlerin neler olması gerektiği bakımından büyük bir öneme sahiptir.

Futbol hakemleri üzerine yapılan çalışmaların az olması ve bu çalışmaların çoğunluğunun futbol hakemlerinin fiziksel performanslarına yönelik olması üzerinde durulması gereken bir konudur. Buna bağlı olarak yapılan literatür taramasında yurt içinde ve yurt dışında “Futbol Hakemlerinin Sosyal Yaşantılarının Karar Verme Becerilerine Etkisi” konusu ile alakalı doğrudan bağlantılı olarak yüksek lisans, doktora seviyesinde herhangi bir çalışmanın yapılmamış olduğu görülmüştür. Araştırma bu açıdan alanında özgün bir çalışma olacağından önem kazanmaktadır.

1.6. Araştırmanın Sayıltıları

Araştırmada kabul edilen sayıltılar aşağıdaki gibidir:

1. Araştırma için veri toplama aracı olarak geliştirilen Görüşme Formu'nun araştırmaya katılan futbol hakemlerinin sosyal yaşantılarının karar verme becerilerine etkisinin olup olmadığını ölçmede geçerli ve güvenilir bir araç olduğu kabul edilmiştir.
2. Seçilen örneklem grubunun evreni temsil ettiği kabul edilmiştir.

3. Katılımcıların görüşme formundaki sorulara doğru cevaplar verdiği kabul edilmiştir.

1.7. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Bu araştırma 2017-2018 futbol sezonunda Hatay ilinde görev yapan TFF (Türkiye Futbol Federasyonu)'ye bağlı 20 hakem ile görüşülerek ve araştırmada kullanılan görüşme formunun verileri ile sınırlandırılmıştır.

1.8. Tanımlar

- **Futbol:** Onbire kişilik iki takım arasında oynanan, küre biçimindeki özel bir topun eller kullanılmadan ayak, kafa ve vücudun öteki kısımlarıyla vurularak rakip kaleye sokulmasına dayalı bir spor dalıdır (<http://fulltimefootball.blogcu.com>).
- **Hakem:** Spor karşılaşmalarını, yarışmalarını oyun kurallarına uygun olarak yöneten kimse olarak tanımlanmaktadır (<http://www.tdk.gov.tr>).
- **Karar Verme:** Karar verme, ne yapacağımızı bilmediğimiz zaman yaptığımızdır. Karar vermek, seçenekler arasından en büyük değeri sağlayacak olanı tercih etmektir (Kurt 2003).
- **Beceri:** Kişinin, yatkınlık ve öğrenime bağlı olarak, bir işi başarma, bir işlemi gereğine uygun olarak, gerektiği gibi sonuçlandırma yeteneği olarak tanımlanmaktadır (<https://www.google.com.tr>).
- **Düşünme Becerisi:** Zihnin bir konuyla ilgili bilgileri karşılaştırarak, aralarındaki bağlantıları inceleyerek bir yargıya ya da karara varma etkinliği, zihinden geçirme ya da zihin yoluyla arayıp bulma, tasarlama, anımsama olarak tanımlanmaktadır (<http://www.tdk.gov.tr>).
- **Algı:** Bir şeye dikkati yönelterek o şeyin bilincine varma, idrak olarak tanımlanmaktadır (<http://www.tdk.gov.tr>).
- **Dikkat:** Duygularla düşünceyi bir şey üzerinde toplama, uyanıklık olarak tanımlanmaktadır (<http://www.tdk.gov.tr>).

- **Kararlılık:** Kararında direnen, kararını değiştirmeyen olarak tanımlanmaktadır (<http://www.tdk.gov.tr>).
- **Hafıza:** Bilginin edinilmesi, kaydedilmesi, akılda tutulması ve gerektiğinde hatırlanması işlemlerinin bütününe verilen addır (<https://www.cevapsepeti.com>).
- **Motivasyon:** Davranışlarımıza enerji veren ve harekete geçmenizi sağlayan güçtür; bu güç sayesinde etkilenecek bir amaç doğrultusunda harekete geçmeye istekli hale geliriz. Motivasyon, kişideki birçok şeyi kapsayan (ihtiyaçlar, istekler vs.) genel bir kavramdır. Bu kavramlardan bazıları fizyolojik olabilirken bazıları ise daha soyut kavramlardır (<http://insanpsikolojisi.gen.tr>).
- **Korku:** Gerçek veya beklenen bir tehlike ile yoğun acı karşısında uyanan ve coşku, beniz sararması, ağız kurumaması, kalp, solunum hızlanması vb. belirtileri olan veya daha karmaşık fizyolojik değişmelerle kendini gösteren duygu olarak tanımlanmaktadır (<http://www.tdk.gov.tr>).
- **Kaygı:** Üzüntü, endişe duyulan düşünce, tasa olarak tanımlanmaktadır (<http://www.tdk.gov.tr>).
- **Özgüven:** Bireyin kendisine yönelik iyi, olumlu duygular geliştirmesi sonucu kendini iyi hissetmesidir. Bu iyi hissetme sonucunda kendisiyle ve çevresindeki kişilerle barışık olması demektir. Özgüven “yüreklilik, cesaret” veya kişinin kendine güvenme duygusu olarak tanımlanır (<http://www.sabriburhanoglu.com>).
- **Kondisyon:** Sözlük anlamı durum, hal, şart olan kondisyon hazır olmayı ifade eder. Kondisyon, bir yandan bir spor dalıyla ilgili bütün fiziksel ve psikolojik şartları kapsarken, diğer yandan da bir sporcunun, ilgili spor dalına özgü talepleri yerine getirebilme hazırlığını içerir (Mühlfrieded 1987).
- **Teknik:** Sporda teknik kavramı, belirli bir hareketin görevin çözümüne yönelik olarak geliştirilmiş mantıklı hareket şeklini ifade eder. Spor tekniği, birçok spor dalında başarıyı etkileyen en önemli faktördür (İkizler ve Karagözoğlu 1997).
- **Taktik:** İstenen sonuca ulaşmak amacıyla izlenen yol ve kullanılan yöntemlerin tümü olarak tanımlanmaktadır (<http://www.tdk.gov.tr>).

2. GENEL BİLGİLER

Bu bölümde araştırmaya konu olan literatür bilgilerden bahsedilecektir.

2.1. Futbol Nedir?

Futbol, İngilizcede “foot” ve “ball” kelimelerinin birleşiminden adını alan “ayak topu” anlamına gelmektedir. Onbirer kişiden oluşan iki takım arasında oynanır. Oyuncular küre şekline benzeyen topu, ayak, vücut ve kafa vuruşlarıyla rakibin kalesine sokmak için birbirleriyle mücadele ederler (Yardımcı 1996). Bir başka tanıma göre futbol, oyun alanının geniş olduğu, sayıları önceden belirlenmiş bireylerin katılımıyla, futbol oyun kuralları gereği belirlenmiş sınırlı bir alanda, sonucunun kalelere atılan gollerle belirlendiği, el harici vücutun her yeri kullanılarak oynanan bir spordur (İnal 2013).

Başka bir tanıma göre ise futbol, on birer oyuncudan oluşan iki takımın mücadele ettiği küresel bir topla oynanan takım sporudur. Futbol oyununun oynanabilmesi için en az iki takım, bir saha ve sayısı daha önceden belirlenmiş hakemlerin olması gerekmektedir. Futbol genel olarak seyircinin coşkusu eşliğinde oynanır. Futbol oyununda bir takımın galip sayılabilmesi için diğer takıma en az bir farkla gol atması gerekmektedir (<https://bilgihanem.com>).

Futbol maçları dikdörtgen şekilde, doğal veya suni çimle kaplı bir sahada oynanır. Sahanın kısa kenarlarının ortasında ölçülerek belirlenmiş iki adet kale bulunur. Oyuncuların temel amacı, elleri ve kolları kullanmaksızın karşı takımın kalesine topu sokarak gol atmaktır. Yalnızca iki takımın kalesini koruyan kaleciler ceza sahasını belirleyen çizgilerle sınırlandırılan bölümde topa elleriyle dokunabilirler. Topun sahanın uzun kenarlarından sahayı terk etmesiyle taç atışı kullanılır. Taç atışı topa son olarak hangi takım oyuncusu temas etmişse onun aleyhine takım taç atışını kullanır. Eğer bir

oyuncu kendi kale çizgisi dışına topu çıkarırsa köşe vuruşu, karşı takım oyuncularından biri dışarı çıkarmışsa kale vuruşu kullanılır (<https://bilgihanem.com>).

Futbol sahasında belirlenen çizgiler içinde bulunan ceza sahasında karşı takıma faul diye tabir edilen serbest vuruş gerektiren bir ihlal yapılması durumunda penaltı atışı verilir. Faul sonrası gerek görüldüğü takdirde müsabakanın hakemi tarafından oyuncuya disiplin cezası uygulanır. Mücadelede karşı takımdan daha fazla gol atmayı başaran takım maçı alırken, atılan gol sayılarının eşit olması durumunda maç berabere sonuçlanır. Bazı futbol organizasyonlarının kurallarına göre normal süresi berabere tamamlanan maçlarda 15'er dakikalık iki uzatma devresi oynanır. Belirlenen sürece maç yine berabere biterse seri penaltı atışlarına geçilir ve bu atışlar sonunda kazanan takım belli olur (<https://bilgihanem.com>).

2.2. Hakem

“Hakem” terimi, sözlükte; “bir anlaşmayı çözmek, bir tartışmayı yatıştırmak için taraflarca seçilmiş kimse” olarak tanımlanır. Bu sözcük daha farklı bir deyişle; sporda, spor organizasyonlarının yetkilileri tarafından seçilen ve önceden belirlenmiş kurallar içerisinde yarışmaları yöneten, maçın oynandığı sırada maç ile ilgili notları alan, maç esnasında cezaları belirleyen kişi şeklinde de açıklanabilir (Gökdemir ve Karaküçük 1996).

Hakem kelimesinin ingilizce karşılığı “referee”dir. Bu dilde, bu kelime “başvurmaktan” doğar. Yani hakem tereddüt edildiğinde başvurulacak kişidir. İlk yıllarda bu kişi müsabakayı oynayacak her iki takımın kaptanının ortak kararı ile seçilirdi (Durna 1997).

Genel anlamda hakem, anlaşmazlık durumunda olan iki kişinin anlaşmazlığı ortadan kaldırmak için başvurduğu kimse ya da kendine seçme yetkisi verilen bilirkişi, yargı sahibi anlamına gelmektedir. Spor kavramı içerisinde hakemlik tanımı ise, herhangi bir müsabakayı, oyunu yönetmek veya idare etmek üzere, karşılıklı iki takımın haklarını yok saymadan ve tarafsızlık ilkelerine bağlı kalarak, en iyiyi gerçekleştirmek amacıyla, oyun kurallarını uygulama işi için oyun alanında bulunan kişiye “hakem” denir. Hakemin saha içerisinde yapmış olduğu hareketlerle, verdiği kararlarla ve uyguladığı yöntemlerle, icra ettiği işe de “hakemlik” denir (Cel 1994).

Hakem; kararlarını olan en kısa ve hızlı şekilde veren, haklıyı haksızı saniyeler içerisinde ayıran, çok kısa bir anda gördüklerini yorumlayıp kurallar çerçevesinde neticelendiren, en önemlisi dönüşü olmayan bazı kararlar veren, bir benzetme yapacak olursak spor hâkimleridir. Hâkim ile hakem arasındaki en önemli fark zamansal açıdan değerlendirme ve düşünme süreleridir (Durna 1997).

Hâkim; hukuk kurallarına aykırı davranan kişileri yargılar. Bu yargılamada acele etmeden, zamanı yanına alır, tanıkları dinler, kanıtları inceledikten sonra yasanın ilgili maddesine göre kararını verir. Verdiği bu karar yasalara aykırı ise bir üst mahkemede bozdurularak adalet yine de sağlanır. Ama hakemler için bu tamamen farklıdır. Hakemler saliseler içinde kararlar verir. Verdiği karar tartışmasız uygulanır. Karara uymayanlar ise hakem tarafından müsabakadan ihraç edilir. Ayrıca hakem oyun yeniden başlamışsa, yanlış dahi olsa kararından geri dönemez. Görülüyor ki her ikisi de kuralları uyguluyor, adaleti sağlıyorlar ve kurallara uymayanları cezalandırıyorlar (EPAK 1997).

Sporcularla birlikte sahada mücadele veren ve o müsabakaların sonuçlarında doğrudan olarak etkili olan hakemler; “müsabakalarda kazanılan sayıları tespit etmek ve kurallara uymayanları cezalandırmakla görevlendirilen kişi olarak” müsabakaların, belirlenen oyun kuralları ve Fair-Play (adil oyun) ilkeleri çerçevesinde oynanması, sonuçlandırılması ve kurallara uyulmasını temin eden bir olmazsa olmazdır (Cengiz ve Pulur 2004).

Toplumları birleştiren, barıştıran, sosyal ilişkilerin devamını sağlayan spor olgusu; kulüpler, idareciler, sporcular, antrenörler, taraftarlar, medya kuruluşları ve hakemlerden oluşan geniş bir kitleden meydana gelmektedir. Toplumlarda, anlaşmazlıkları, çatışmaları sonlandıran, sorunları çözümlleyen, sosyal ve sportif barışı sağlayan mekanizmalar mevcuttur. Sportif olaylarda bu rolü oynayan kişiler hakemlerdir. Gerçekten bir hakem, sportif çatışmayı önleyen, barışı ve adaleti sağlayan bir mekanizma durumundadır. Çünkü onun verdiği her karar, sonuç üzerinde etkili olmaktadır. Sonuç üzerinde bu denli etkiye sahip olan hakemler verdikleri kararlar sonucunda bazen övgüler alsa da bazen de büyük eleştiriler almaktadırlar (Yenigün 1997).

Hakemler birçok çirkin, kötü ve haksız ithamlara veya hareketlere maruz kalabilmektedirler. Acaba buna neden katlanılmaktadır? Para veya şöhret için mi? Bunun ikisini de sağlayabilen hakeme belki de şimdiye kadar hiç rastlanmamıştır. O

halde bunun cevabı ancak, hakemler bu işi hastalık derecesinde yakın bir hobi olarak yapmaları şeklinde ifade edilebilir (Kozanoğlu 1990).

Hakemlikte kuralların herkese aynı seviyede tarafsız ve adil uygulanması öncelik taşır. Oyun kurallarının eksiksiz olarak yarışmalara yansması ve sporun toplum gözünde sevilir ve saygın bir duruma gelebilmesi insan faktörünün ön plana çıkması açısından çok önemlidir (Gökdemir ve Karaküçük 1996).

Hakem oyunu sürekli kontrol altında tutmak zorundadır. Bu zorunluluk içerisinde kargaşaya sebebiyet verebilecek sinyalleri de önceden kestirip sürekli olarak kontrol dâhilinde bulundurmaya gerekir. O, oyuncuların zevk veren ve eğlence kaynağı olan yetenekleri ile sakatlanmalara sebebiyet veren sert hareketleri arasındaki hassas ve kritik çizgiyi temsil eder (Sellin 1992).

Hakemlik mesleği; oyun bilgisi, oyunu okuma, iletişim kurma ve değerlendirme yetenekleri gibi çok yönlü özellikler gerektirmektedir. Bu nedenle hakemler; müsabakaların en belirleyici unsurlarından biri, oyun kurallarının, ölçünün, dürüstlüğün simgesi sayılır (Ünsal 2005).

2.2.1. Futbol Hakemliği

Yarışmalar ve yüksek performans beklentisi, sporla ilgilenenlerin ortak gayeleri arasında yer almaktadır. Özellikle futbol, günümüzde insanların ilgi odağı haline gelmiştir. Milyonların takip ettiği bu sporun saha içerisindeki yönetimi spor eğitimi almış, yetenekli futbol hakemleri tarafından yapılmaktadır (Sunay 1992).

Hakemlik bir sanattır. Ne bir bilim, ne bir yargıçlık ne de bir polislik işidir. Bir lider olma özelliği gerektirir. Futbol öncelikli olarak oyuncular için olan bir rekreatif oyundur. Bu noktada hakemin işine yaklaşımı pozitif ve işbirlikçi olmalıdır. Hakem kurallara aykırılıklar ve cezai uygulamalardan ziyade sanatını icra ederek, oyuncuların ve kendisinin zevk alacağı canlı ve iyi bir futbol ortamı yaratan kişidir (Anonymous 2003, aktaran Sülün 2013). Dolayısıyla bir futbol maçının zevkli, heyecan verici, Fair Play ilkeleri içerisinde, bol gollü geçmesinde, bitmesinde veya düzensiz, olaylı, kavga ve kargaşalı bir hava içerisinde oynanmasında hakemin rolü son derece önemlidir (Orta 2000).

Kısa sürede birden fazla karar verme görevi içeren mesleklerden biri futbol hakemliğidir. Hakem kuralların ve kuralların uygulanmasında özel bilgiye sahip yetkili kişidir. Oyunu yönetir ve kararları nihaidir. Yani daha sonra değiştirilmesi bir kural hatası olmadığı veya oyun tekrar başlamadan önce yardımcı ve dördüncü hakemlerin uyarıları ile hatalı kararını değiştirmediği hallerde olanaklı değildir. Bu durum hakemin sahadaki otoritesini sağlar ve yanlış verilebilecek kararları da olası kılar (Ekblom 1994).

Riskli bir meslek olarak öngörülen hakemlik (Hançerlioğlu 1992); bir tutkunun, fedakârlığın, adalet ve kurallara inanmanın bir sonucu olduğu (Cel 1994) düşünüldüğünde, iyi bir zihinsel kapasite, duyguların kontrolü ve oyunun gerektirdiği fiziksel kondisyona sahip, talimatları eksiksiz uygulayan, hakemlik camiasının prensiplerine saygılı, arkadaşlarına ışık tutan, kendine güvenen, kültürlü, kendisine verilen yetkilerle müsabakaların kurallara uygun adaletli bir şekilde oynanmasını sağlayan kişidir (Arslanoğlu 2005). Bu durumda hakemlik; yapılan iş bölümü sayesinde kural bilgisine bağlı kalarak beceri gerektiren bir uğraş anlamına da gelmektedir (Kayışoğlu ve Müniroğlu 1999).

Futbol hakemliğinin yapılmasının şüphesiz ki çeşitli zor yanları vardır. İşin güçlüğü, bu görevin futbolun kurallarını tam bilmeyen seyirciler önünde yapılmasıdır. Buna bir de hakemin kararlarına sürekli itirazı gelenek edinmiş yöneticiler, antrenörler ve sporcular eklenirse, bir hakemin karşılaştığı zorluklar kendiliğinden ortaya çıkar. Hakemin, kuralların uygulanmasından başka bir düşüncesi olmadığı müsabakada, düşünceleri sadece kazanmak olan iki takım ve bu takımların taraftarları, kuralların bilinmemesinden doğan bilgi yetersizliği yüzünden verilen kararları kendilerince değerlendirmekte ve dolayısıyla ortaya iki farklı görüş çıkmaktadır. Seyircilere göre, taraftarı olduğu takım aleyhine verilen kararların çoğunda onlarca hakem haksızlık yapmaktadır. Çünkü onların tüm düşünceleri takımların galip gelmesidir. Günümüzde ise spor dünyasındaki profesyonelliğin gelişmesi ve daha iyi performans elde etme isteği, futbol hakemlerinin fiziksel, psikolojik ve oyun kural bilgisi konusunda yeterli olması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Cel 1994).

Olayların diğer tarafı ise, hakemler açısından hiç de sevindirici değildir. Hakemler yüzünden kaybedilen müsabakalar, kaçırılan şampiyonluklar, küme düşen takımlar da vardır. Burada hiç kimseyi suçlamadan şu ayrımı yapmak zorunludur. “Olay ya basit bir hatadır ya da kasıt vardır.” Önemli olan bilerek yapılmış davranışların

önüne geçmektir. Hatalı davranışlar ise anlayışla karşılanmalı, ancak tekrar edilmesindeki sıklık göz önünde tutulmalıdır. Tabii çok sık hata yapan bir hakemin, hakemlik mesleğine uygun olmadığı da düşünülmesi gereken bir husustur. Müsabakalarda hakem hatalarını en aza indirmek, önce hakemlerin en önemli sorunu olmalı, sonra da ilgi kuruluşlar bu konuda gerekli önlemleri almalıdırlar. Bu önlemler alındığı takdirde, sportif çatışmaların ve itirazların daha az olduğu ve Fair-Play ruhuna uygun maçları izlememiz kaçınılmaz olacaktır (Durna 1997).

Hakemler gerçekten de oyun kurallarını profesyonel bir düşünceyle yorumlayarak müsabakaları yönetme çabası içerisindeki bireylerdir. Ancak bu çabaları devam ederken kontrolsüz, bilgiden ve Fair-Play ruhundan uzak, hedef gösterici eleştirilerden etkilenmeleri, üzerlerindeki baskı ve sorumluluğu artırır, bu nedenle hakemlerin bazen standart kararlar veremedikleri söylenilebilir. Bu durumdan ötürü müsabakanın genelinde büyük etkisi olan futbol hakemlerinin fizyolojik ve psikolojik durumlarının verdikleri kararlar üzerindeki etkileri de artık dikkate alınmaktadır. (Cengiz ve Pular 2004). Bu bağlamda hakemlerin sosyal yaşantılarının sebep olduğu sevinç, üzüntü, kaygı, korku, stres, yorgunluk ve sağlık açısından rahatsız olma vs. gibi fizyolojik ve psikolojik etkenleri kontrol altına alarak, müsabakalardaki doğru karar verme becerilerini geliştirebilecekleri söylenilebilir.

Hakemler iyi karar verdikleri anları yorumladıklarında üç ortak noktada birleşmişlerdir. Bu üç nokta aşağıda verildiği gibidir:

1. Oyuna ya da olaya tamamen konsantre oldukları zaman,
2. Çevreden gelen olumsuz tepkilere karşı kapalı oldukları zaman,
3. O anın öncesinde verdikleri kararlar hakkında ve devam eden tepkilerden endişelenmedikleri zaman (Weingberg 1990).

Modern futbolda hakem de geçmişe oranla büyük gelişmeler göstermiş ve özelliklerini geliştirmiştir. Kararlılık, insan yönetimi mahareti, kendine güven, yaptığı işten zevk alma, ısrarcı olma gibi özellikler hakem için önemlidir (McKeon 2003).

Futbol hakemliğinin en önemli yönü, müsabaka esnasında oluşması muhtemel olan gergin ortamlarda yukarıda bahsedilen özellikleri kullanmasıdır. Konsantrasyonu bozan ve gelen uyarıyı elimine etme gibi önemli özelliklere sahip bir hakem, gergin ortamlarda da soğukkanlılığını koruyup, oyunun tüm kontrolünü elinde tutma becerisine sahip olacaktır (Rahmatpanah 1996).

İnsanoğlu özellikle hırslandığında ve müsabakayı kazanma isteği oyunun nasıl oynandığının nne geçtiğinde çoğu zaman otoriteye saygı gösterme eğilimde değildir. Bizim modern toplumumuzda, asıl değerlerimizin yeniden keşfi için bir inceleme yapar isek; hakem Şiddeti kontrol etme yetkisine sahip tek kişi ancak aynı zamanda hakem tek bir kararla istemsiz olarak Şiddeti körükleyen kişide olabilir (Vautrot 2003, aktaran imen 2007).

zellikleri ve göstermiş oldukları performansla anlatılmaya çalışılan futbol hakemleri ve hakemlikten “Top Bir Dünyadır” isimli eserde şu şekilde bahsedilmektedir; Futbolda adalet yoktur hakem vardır. O tanım itibarıyla keyfidir, dediği dedik acımasız bir diktatrdr. Ona itiraz edemezsiniz, ağzında düdüğü elinde kartları, istediği golü sayan, istediğini iptal eden, istediği oyuncuyu cezalandıran bir yargıçtır. Hiçbir zaman alkışlanmaz hep ıslıklanır. Sahada en çok koşan odur, ma boyunca zorunlu olarak bir kaleden diğerine koşturur. Görevi kan ter içinde maçın başından sonuna kadar beyaz topu ve olayları izlemektir. Taraftar ondan ne kadar nefret de etse aslında hakeme ihtiyacı vardır. Başarısızlık kendine kurban arar. Suçu yükleyecek birileri olmalıdır. O olmasaydı onu icat etmek zorunda kalınırdı (Yapı Kredi 2002). Uzun zaman boyunca “gerekli bir Őeytan” olarak kabul edilen hakem, futboldaki profesyonelliğin büyük bir hızla gelişmesi ile günümüzdeki modern konuma ulaşmıştır (Cel 1994).

2.2.2. Futbol Hakemliğinin Dünyadaki Tarihi Gelişimi

Dünyada futbol hakemliğinin başlangıcı futbolun başlangıcına ve yayılmasına paralel bir seyir izlemiştir. 1819 yılına kadar maçların hakemsiz oynandığını, hatta takım kaptanlarının hakemlik yaptığını, daha sonra bu tarz idarenin sıkıntılı görüldüğünden saha içine girmemek Őartıyla dışarıdan hakem atanmıştır (Radnedge 1994).

Futbol oyunu ilk defa 1860 yılında İngiltere’de belli kurallara bağlanmıştır. 1880 yılında kendisine yetkiler verilerek futbol oyununu idare etmek üzere bir kısım görevliler ikame edilmiştir. İlk uygulama şeklinde, her iki ayrı sahayı kontrol altında bulundurup, kendi sahaları içerisinde görevi olan iki hakem, saha dışında ve masanın başında bulunup, saha içinde görevi olan iki hakemin anlaşmazlığı halinde nihai kararı

verecek olan sayıları kaydedip, zamanı ölçen “umpire” diye tabir edilen bir hakem mevcut idi (Şimşek 1999).

1890 yılında futbol oyununun en büyük hâkimi hakem olduğuna karar verildi. Oyun içindeki her türlü gelişme için tek yetkilinin hakem olduğu belirlendi (Çakmak 2011).

1891 yılında “umpire” denilen hakem saha içinde tek hakem olmuştu. Hakem oyun alanında müsabakanın tek hâkimi, yöneticisi olarak ortaya çıktı. Artık hakem birçok yetki ile donatılmış, sahadaki tek kuralları uygulayan kişiydi. Bu kural uygulayıcılıkta hakemin her geçen gün yetkileri artırıldı (Vautrot 1993, aktaran Çakmak 2011).

1935 yılında maçın iki hakeme bölüştürülmesi düşünüldü ve bu konu üzerinde denemeler gerçekleştirildi. Her ne kadar pozitif sonuç verse de bu plan daha sonra iptal edildi ve futbolun tek hakemli yönetimine kesin karar verildi (Durna 1997)

2000’li yılları takiben FIFA’ya üye federasyonlar iki hakem uygulamasını tekrar gündeme getirmişler ve bu düşünce FIFA tarafından 18 yaş altı dünya gençler şampiyonasında uygulanmıştır. Yapılan uygulama sonrası, uygulamanın artı ve eksileri FIFA’nın 15 Mart 2003 tarihinde yaptığı yıllık çalışma toplantısında değerlendirilmiş ve bir daha böyle bir uygulamanın söz konusu olamayacağı açıklanmıştır (FIFA 2003, aktaran Çoban 2004).

1940 yılında hakemlik kuruluşunda bir devrim gerçekleşmiş ve hakemler lisansa bağlanmıştır. Bu tarihten itibaren hakemlik kurumu futbolun hızlı gelişimine uygun bir biçimde ilerlemiş ve günümüzdeki çağdaş yapısına ulaşmıştır (Çakmak 2011).

Bu sistemin değişikliğinin uygulama şeklinde, saha içerisinde bulunan hakem topun bulunduğu her yerde hazır olmak amacı ile her istikamete koşar, saha dışında ve yanlarda bulunan iki hakem ise sahanın farklı kenarlarında hatta köşe gönderlerine koşarak gördükleri hataları hakeme işaret ederler. Daha sonra bu sistemde uzun ve ani atılan toplar ile aniden ters istikamete doğru gelişen karşı taklarda hakem ve yardımcı hakemlerin geride kaldıkları, dolayısıyla görevin güçleştiği ve oyun idaresinin aksadığı anlaşıldığından, bu durumun giderilmesi için yeni bir sistem düşünülmüş ve 1905 yılında bugünkü diyagonal sistem uygulanmaya başlanmıştır. Diyagonal sistem Sir Stanley Rous tarafından iyileştirilerek 1930 yılında günümüze kadar uygulanmış ve modern şeklini almıştır (Babacan 1991).

2.2.3. Futbol Hakemliğinin Türkiye’deki Tarihi Gelişimi

Ülkemizde futbol hakemliğinin başlangıcının, 1890 yıllarında futbola karşı ilginin giderek artması ile yaygınlaşmaya başladığını söyleyebiliriz.

Türkiye’deki ilk futbol hakemleri, futbol oynamış kişiler arasından çıkmıştır. İlk zamanlar kendi takımının karşılaşması olmayan futbolcu, diğer takımlar arasındaki maçlarda hakemlik yaparken, daha sonraları hakemlik görevini, futbolu bırakan eski sporcular yapmaya başlamıştır. Hakem kelimesinin özellikle hatırlandığı futbol konusunda, tecrübeli ve değerli oyuncuların diğer maçlarda hakemlik yapmaları bir adet olarak süre gelmiş, kendi maçlarından önce veya sonra başka maçlarda hakemlik yapmışlardır (Çimen 2007).

Sürekli olarak hakemlik yapan ilk kişi; Türkiye’de futbolu ilk oynayanlardan biri olan ve aynı zamanda İstanbul Ligi’ni de kuran kişi olarak bilinen İngiliz James Lafontaine’dır. Onu kısa aralıklarla Kadıköy takımının eski sağ açığı Kinon ile Rum Elpis takımının kalecisi Vasiliadis efendiler izlemişlerdir (Sülün 2013).

Futbol hakemi olarak adı tespit edilen ilk Türk, 1907 yılında Kadıköy ile Moda takımları arasındaki iddialı ve çetin geçen lig maçını yönetmiş olan Fuad Hüsnü Kayacan’dır. Aynı zamanda “İlk Türk Futbolcusu” olmakla maruf Fuad Hüsnü Kayacan’ı çok geçmeden diğer Türk hakemleri izlemişlerdir. Bunlar da Galatasaraylı Ali Sami Yen, Altınordu’lu Raşit Aydınoglu, Fenerbahçeli Nasuhi Esat Baydar, Said Selahattin Cihanoğlu ve Galip Kulaksızoglu beylerdir (Sülün 2013).

1. Dünya Savaşı’nı takip eden yıllarda hakemlikte belli bir kariyere sahip kişiler ortaya çıktı. Yusuf Ziya Öniş, Sedat Rıza İstek, Burhan Felek, Taib Servet, Fethi Tahsin Başaran, Hikmet Barlan, Otomobil Nuri, Fitol Nuri Atasayar, Hamdi Emin Çap, Mahmut Duransoy, Ahmet Şerafettin ve Refik Osman Top bunların arasındaydılar. Türk futbolunun ilk büyük hakemleri olarak onlar tanındılar.1920’li yılların ortalarına doğru, İstanbul’a yerleşmiş olan iki yabancı asıllı futbol hakemi de Türk futboluna ayrı bir renk kattılar. Bunlar, İngiliz Edward Allen ile Çek Anton Kratky idiler. Zamanla onlara Avusturyalı Tilber de eklendiyse de bu sonuncusu ilk ikisinin ününe erişememiştir (Sülün 2013).

Anton Kratky ilk milli maçımızı yönettiği gibi, Mr. Allen'da 1930'lu yılların ortalarına kadar en zorlu lig maçlarının vazgeçilmez hakemi olarak sahalarımızda görev yapmıştır (Sülün 2013).

TİCİ (Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı) ile ona bağlı olarak TFF'nin kurulmasıyla Türk futbolunda hakemlik konusu da ciddiyetle ele alınmış, ancak bu alanda değerlerini kanıtlamış kimseler futbol müsabakalarında görevlendirilmeye başlanmıştı. Vefalı Necmi Ağabey (Çakar), Darüşşafakalı Cemal Faris, Galatasaraylı Adil Giray, Altınordu Abdullah Ağabey (Güz), Vefalı Saim Turgut (Aktansel), İstanbulsporlu Emin Ağabey (Ayla), yine İstanbulsporlu Kemal Halim (Gürgen) ve Harbiyeli Niyazi (Taşdelen) beyler bu dönemin Türk futbolunda büyük isim yapmış hakemleri olarak bilinirlerdi (Sülün 2013).

Türk futbolunda ilk hakemler, sıcak havalarda ceketlerini çıkarıp gömleklerinin kollarını sıvamak ve kravatlarını gevşetmek suretiyle, soğuk havalarda ise sokak giysileriyle ve hatta paltolarıyla maç yönetirlerdi. İlk milli futbol maçımızın hakemi Anton Kratky'nin pırl pırl ütülü takıl elbise, kolalı yaka ve kravat, yelek, rugan pabuçlarla maç yönettiği görülmüştür. Hakemlerin maçları en şık ve en temiz kıyafetleriyle yönetmeleri gerek görevlerine gerekse yönettikleri maçlara, takımlara ve seyircilere olan saygılarının göstergesiydi. Ayrıca yağışlı havalarda da sahada şemsiye ile maç yöneten hakemlerde görülmüştür. Union Club sahasında Fethi Tahsin (Başaran) Bey ve Taksim Stadı'nda da yine yağmurlu bir havada oynanan müsabakada Harbiyeli Niyazi (Taşdelen) Bey'in de elinde şemsiye, sırtında bir palto, askeri kaput ve paçalarını da çamurdan koruyacak şekilde sıvayarak maç yönettiğine rastlanmıştır. Bu durumlar 1932 yılına kadar süregelmiş ve nihayet 1932 yılında ileri bir adım atılarak, hakemlik yapacaklar belirli kurslara tabi tutulmaya başlamışlardır (Sülün 2013).

İstanbul'da Cağaloğlu'nda bugün Basın Sarayı'nın bulunduğu yerdeki Eminönü Halkevi binasında açılan ilk "Futbol Hakem Kursu"nu Fenerbahçeli eski futbolcu ve hakemlerden Nüzhet Abbas (Baba) Bey yönetmiş ve ancak bundan sonra Türk futbolunda ilk diplomalı hakemler müsabakalarda görev yapmaya başlamışlardı. Bu ilk kursu daha sonra başta Ankara ve İzmir olmak üzere diğer illerimizde açılan hakem kursları takip etmiş, böylece Türkiye'de futbol hakemliği ciddi esaslara bağlanmıştır (Sülün 2013).

Nihayet 1940 yılında Türk Futbol Hakemliğinde en büyük inkılap gerçekleşmiş hakemler lisanslara bağlanmıştır. İlk hakem lisansları 1 Ekim 1940 günü sahiplerine dağıtılmıştır. 1 numaralı “Beyselminel Hakem” lisansı Nuri Bosut’a, 1 numaralı “Milli Hakem” lisansı da Şazi Tezcan’a verilmiştir. İki yabancı milli takım arasındaki ilk maçı 1946 yılında Şazi Tezcan yönetmişti. Bu, Şam’da oynanan Suriye-Lübnan maçıydı. Yönettiği uluslararası beş maçtan sonra ilk FIFA kokardı ise, 1960 yılında Sulhi Garan’a takılmıştır (Sülün 2013).

Bu futbol hakemlerimizi şöyle sıralayabiliriz (Sülün 2013):

1. Sulhi GARAN 1960
2. Cezmi BAŞAR 1961
3. Muvahhit Afir 1964
4. Faruk TALU 1964
5. Semih ZOROĞLU 1964
6. Hakkı GÜRÜZ 1964
7. Mustafa GERÇEKER 1967
8. Orhan GÖNÜL 1967
9. Muzaffer SARVAN 1968
10. Nejat ŞENER 1968
11. Doğan BABACAN 1969
12. Ertuğrul DİLEK 1970
13. Orhan Cebe 1974
14. Ziya TÜRKDOĞAN 1974
15. Hilmi OK 1976
16. Sabahattin LADİKLİ 1976
17. Talat TOKAT 1979
18. Nihat ÖZBİRGÜL 1980
19. Erkan GÖKSEL 1981
20. İhsan TÜRE 1982
21. Yusuf NAMOĞLU 1986
22. Sadık DEDA 1989
23. Coşkun KUTAY 1989
24. Özcan OAL 1989

25. Erman TOROĞLU 1989
26. Hasan CEYLAN 1990
27. Oğuz SARVAN 1991

Lisans numarasına göre Türk futbolunun uluslararası hakemlerini ise şu şekilde sıralayabiliriz (Arıpınar 1992):

1. Nuri BOSUT İstanbul
2. Şazi TEZCAN İstanbul
3. Ahmet Adem GÖĞÜN İstanbul
4. Adnan AKIN İstanbul
5. Mustafa BALÖZ İzmir
6. Zülbahar SAĞNAK İzmir
7. Samih DURANSOY İstanbul
8. Sulhi GARAN İstanbul
9. Muzaffer ERTUĞ Ankara
10. Ziya OZAN Ankara
11. Feridun KILIÇ İstanbul
12. Tarık ÖZERENGİN İstanbul
13. Faik GÖKAY Ankara
14. Cezmi BAŞAR Ankara
15. Reşat ÖNEN Ankara
16. Dünder Karakaplan İzmir
17. Hakkı GÜRÜZ İzmir
18. Hüsamettin BÖKE Ankara
19. Orhan GÖNÜL Ankara
20. Ali TİMUR Adana
21. Faruk TALU İstanbul
22. Semih ZOROĞLU İstanbul
23. Bedri ÇAKIR Ankara
24. Cihat ERGÜN İstanbul
25. Hüseyin MALOĞLU Ankara
26. Veli Necdet ARIĞ Ankara
27. Feyyaz TUĞRUL İzmir

28. Muvahhit AFİR	İstanbul
29. Abdi PARLAKAY	Bursa
30. Mustafa GERÇEKER	Kayseri
31. Muzaffer TUNÇALP	İzmir
32. Muzaffer SARVAN	İzmir
33. Nejat ŞENER	Bursa
34. Rıfat ATAKANI	İstanbul
35. Doğan BABACAN	İstanbul
36. Sabahattin LADİKLİ	Ankara
37. Ertuğrul DİLEK	Manisa
38. Ahmet BAGATIR	İstanbul
39. Ziya DOĞAN	Ankara
40. M. Zeki GÜRKAN	İstanbul
41. Ömer KARABAĞ	İstanbul
42. Sedat ÖZSELÇUK	İstanbul
43. Macit SARIDANA	Ankara
44. İbrahim FIRLA	İzmir
45. Fehmi PAZARCI	İzmir
46. Hilmi OK	İstanbul
47. Orhan CEBE	İzmir
48. Talat TOKAT	Ankara
49. Nihat ÖZBİRGÜL	Ankara
50. Ertuğrul AYBAY	Ankara
51. Erkan GÖKSAL	İstanbul
52. Yılgör ÖKTEM	Ankara
53. Yılmaz ÖNEN	Ankara
54. İhsan TÜRE	İzmir
55. Cumhuri DEMİR	İstanbul
56. İlyas AYAN	Adana
57. Sadık DEDA	Burdur
58. Yusuf NAMOĞLU	İstanbul
59. İbrahim ACAR	Ankara

60. Yahya DİKER	İstanbul
61. Coşkun KUTAY	Ankara
62. Özcan OAL	İstanbul
63. Ahmet AKÇAY	İzmir
64. Kazım ÜNLÜSOY	Eskişehir
65. Hasan CEYLAN	İzmir
66. Erman TOROĞLU	Ankara
67. Oğuz SARVAN	İzmir

2.3. Hakemin Görevleri

Bir hakem maçı yönetecekse futbolu çok iyi bilmelidir. Futbolu bilmek demek ilk aşamada kuralları bilmek demektir. Hakemin temel görevi oyunu kurallar çerçevesinde yönetmektir. İşte bu yüzden hakem, kuralları en iyi bilen olmalıdır (Collina 2004).

Hakem çok iyi fizik kondisyonuna ve fizyolojik kapasiteye sahip olmalıdır. Günümüzde oyunun ve oyuncuların hızı artmışken maçın bir anını bile kaçırmamak, doğru yerde bulunmak, en doğru kararı vermek, sahaya en üst seviyede hâkim olmak için hakemin bir atlet gibi koşması gerekir (Collina 2004).

Hakem karşılaşma süresince uluslararası kuralları uygular, oyunun centilmence ve kurallar çerçevesinde oynanmasını sağlar, karşılaşma öncesi takımları ve oyuncuları kontrol eder; sahanın, kalenin, filelerin, topun durumunun, saha çizgilerinin standartlara uygunluğunu gözetler. Takımlar hazır olduktan sonra karşılaşmayı başlatmak üzere sahaya çıkar. Kura ile oyuna başlayacak takımı belirler ve düdükle oyunu başlatır. Karşılaşma süresince uluslararası oyun kurallarına aykırı olan davranışları belirleyerek tarafsızca uygun cezayı verir (Sülün 2013).

Hakem, karşılaşma sırasında hatalı davranışta bulunan veya centilmenliğe aykırı hareket eden oyuncuyu ihtar verir, bu tutumun tekrarı halinde oyuncuyu ihraç ederek oyun dışı bırakır ve bu durumu yetkili makama raporla bildirir (Sülün 2013).

Hakemlik yapma bir eylemdir. Bunu “görme, düşünme, karar verme, değerlendirme” şeklinde ifade edebiliriz. Araştırmalara göre bilgilerin % 85’i görerek elde edilir. İyi bir hakem oyun sırasında sürekli oyuncuların hareketlerini görebileceği

en iyi pozisyonda durup yer almalıdır. Bu, doğrudan görme olarak tanımlanabilir. Dolaylı görme ise yardımcı hakemlere güvenip yardım alarak yapılır, ancak doğrudan görme daima daha güvenlidir (Sülün 2013).

Hakem, sahada kendi kişilik ve otoritesini sağlam bir şekilde oluşturmalıdır. Cesur, kararlı ve adaletli olmalı. Önsezisi kuvvetli, kusursuz bir değerlendirmeye ve ani kararlar için devamlı bir bilinçlenmeye yönelmelidir. Her müsabakaya aynı ölçü ve ciddiyetle çıkmalıdır. O, sürekli göz önünde bulunan bir kişidir. Her davranışı, her sözü spor kamuoyunca yakından izlenir. O, toplumun nabzıdır, can damarıdır. Hakem kendisine verilen değeri ve güveni üst düzeyde tutmak zorundadır (EPAK 1997).

Bu kadar zor ve karmaşık görevi üstlenen hakemin görevini yaparken dikkat etmesi gereken hususlar şunlardır;

- Hakem oyun kurallarını çok iyi bilmeli, çok iyi uygulamalı ve yorumlamalıdır.
- Hakem teori ve pratikte çağdaş, profesyonel hakemlik düşüncesine yaklaşmalıdır.
- Hakem çok iyi bir fizik kondisyonuna sahip olmalı, sağlık ve zindelik için fizyolojik kapasitesini olabildiğince üst düzeyde tutmalıdır.
- Hakem kararlı, adil ve baskılara karşı dayanıklı olmalıdır.
- Hakem cesur olmalı ve oyunun içinde olabilecek olayları sakin bir şekilde çözmelidir.
- Hakemin önsezisi yüksek olmalı ve kararlarında devamlı objektif olmalıdır.
- Hakem oyuncuların kişilikleri ve olaylara verebilecekleri tepkileri tahmin edebilmelidir.
- Hakem sağlığını tehlikeye atacak her türlü alışkanlıklardan uzak durmalıdır.
- Hakem her müsabakaya en üst motivasyon ve ciddiyetle çıkıp, oyuncularla adaletli ilişki kurmalıdır.
- Hakem her müsabakanın sonunda özeleştiri yapabilmeli, eksikliklerini fark edebilmelidir (EPAK 1999).

Yukarıda saydığımız hususlara dikkat eden, özen gösteren bir hakem sürekli daha iyiye doğru yol alıp başarılı bir hakemlik kariyeri elde edebilir. Ancak hakemlik sadece sahada başlayıp, sahada biten bir olgu değildir (Demir 2015).

2.4. Futbol Hakeminde Bulunması Gereken Özellikler

Bir kişinin futbol hakemliği yapabilmesi için sadece teori bilgisi yetmez, bunun yanı sıra bireysel, fiziksel, sporla ve hakemlikle ilgili alanlarda çeşitli özellikler taşıması gerekmektedir. Bu bölümde futbol hakeminde bulunması gereken özelliklere değinilecektir (TFF 2008).

2.4.1. Bireysel Özellikler

- Cesaretli, dürüst ve adaletli bir kişiliğe sahip olmalı,
- Olgun ve nerede nasıl hareket edebileceğini bilen kişi olmalı,
- Otoriter olma ve lider özelliklerine sahip olmalı,
- İletişim ve kişiler arası ilişkilerinde kendini kabul ettirmeli,
- İşini severek ve iş ahlakına uygun olarak yapmalı,
- Objektif, saha içinde ve dışında güven yaratabilmeli,
- Özgüven ve önsözleri güçlü özelliklere sahip olmalı,
- Dikkatli ve algı gücü üst düzeyde olmalı,
- Eleştirilerden etkilenmeyen, hatalardan ders alan kişiliğe sahip olmalı,
- Pratik zekâyâ sahip farklı çözüm yolları bulabilen kişiliğe sahip olmalı,
- Sosyal yönü gelişmiş, yaşantısıyla örnek bir kişiliğe sahip olmalı,
- Başarı için ekibiyle birlikte doğru şekilde çalışmalı (TFF 2008).

2.4.2. Fiziksel Özellikler

- Fiziksel ve psikolojik yönden tam sağlıklı olmalı,
- Fiziksel kapasitesinin geliştirmek için düzenli olarak antrenman yapmalı,
- Fiziksel yeterlilik testlerinde başarılı olmak için kondisyonunu arttırmalı,
- Sağlık kontrolünü ihmal etmemeli,
- Fiziksel özelliklerini olumsuz olarak etkileyecek zararlı alışkanlıklardan uzak durmalı (TFF 2008).

2.4.3. Sporla İlgili Özellikler

- Futbol oyun kuralları hakkında bilgi sahibi olmalı,
- Üst düzey futbol bilgisine ve kültürüne sahip olmalı,
- Sporcu psikolojisi hakkında yeterli bilgiye sahip olmalı,
- Üst düzey sporcuların korunmasına kurallar çerçevesinde özen göstermeli (TFF 2008).

2.4.4. Hakemlikle İlgili Özellikler

- Yaptığı işi sevmeli, kuralları iyi bilmeli ve doğru uygulamalı,
- Mesleğin toplumdaki saygınlığını zedeleyecek hareketlerden kaçınmalı
- Yabancı dili iyi öğrenmeli, yabancı kaynaklardan yararlanmalı, bilgisini artırarak kendini yenilemeli,
- Sosyal çevre ve iletişim kurma gibi özellikleri barındırabilmeli,
- Saygı çerçevesinde otorite kurabilmeli,
- Tarafsız olmalı ve en önemlisi hakemliğin vicdani sorumluluk gerektirdiğinin bilincinde olmalıdır,
- Futbolun gerektirdiği şekilde adil davranmalı (TFF 2008).

Bu özellikler hakemin başarılı olması için gerekli özelliklerdir. Ancak hakemin de insan olduğu, bu özelliklerin tümünü taşıyamayabileceği, futbolun hatalar oyunu olduğunun bilincine sahip olunarak, müsabakalarda yapılan hataların art niyetli olarak yapılmadığı bilincinde olunmalıdır. Kısaca hakemler ve hakemlik kurumu korunmalı ve yapılacak olan eleştirilerin de hakemliğin gelişmesi için yapılması gerektiği unutulmamalıdır (Eygü 2009).

2.9. Sosyal Yaşantı

Sosyal yaşamın ve gelişimin doğası gereği insanlar sürekli olumlu ya da olumsuz yaşantılara maruz kalmaktadır. Bu yaşantılar insan hayatının önemli bir parçasıdır. İnsanlar gün içerisinde bazen kendi faydasına dokunacak olaylar ve duygular yaşamakta bazen de ciddi travma olayları yaşayıp bu durumlara üzülme ve bunlarla

başa çıkmaya çalışmaktadır. Bu durum da, gün içinde bireylerin karar verme süreçlerine etki etmektedir.

Travmatik olaylar, olumsuz ruhsal ya da bedensel etkileri olan incitici yaşantılardır (Kayacı ve Özbay 2016). Türkiye’ de özellikle son zamanlarda toplumun genelini etkileyen birçok travmatik olay yaşanmaktadır. Bunların yanı sıra; yalnızca bir kişinin, ailenin veya bölgenin maruz kaldığı ya da şahit olduğu travmatik olaylar da gerçekleşmektedir. Travmatik yaşam olayları kişinin ruhsal dengesini alt üst ederek dayanıklılığını azaltmakta ve kişiyi psikiyatrik rahatsızlıklara karşı savunmasız hale getirmektedir (Eskin ve ark. 2006). Dolayısıyla futbol hakemlerinin arasında da travma yaşantılarının yaygın bir şekilde olduğu düşünülmektedir. Travmatik olayların sonuçları dikkate alındığında ülkemiz hakemlerinin ruh sağlığı açısından tehdit altında oldukları (Özdemir 2017), bu durumların da müsabaka içerisinde hakemlerin kararlarına etki ettiği söylenilebilir.

Duyguların insan yaşamında önemli bir rolü vardır (Ayçiçek 2012). Davranışları aklın idare ettiği düşünülse de davranışlara bazen duygular yön vermektedir. Her gün yüksek performans sergileyen bir çalışanın, bir gün işe mutsuz gelmesi ve her zaman kolaylıkla yaptığı işleri o gün zorlanarak yapması dikkat çekmiştir. Ayrıca duyulan bir haber veya o gün işe giderken yaşanan üzücü bir olay nedeniyle bireyin moralinin bozulması; bireyin çalışma isteğinin kaybolmak üzere olduğu anlarda, aldığı büyük bir müjdenin sanki birkaç dakika önceki yaşananlar hiç olmamış gibi aniden neşelenmesine ve işe sarılmasına sebep olması gibi olaylar yaşanmıştır (Doğan 2005).

Çetinkaya (2006) duyguların önemi kısaca şöyle maddelemiştir:

- Duygular insanlara yardım edecek gizli güce sahiptir,
- Duygular iyi kararlar almanın temelidir,
- Duygular kişinin sınırlarını oluşturmasına yardım eder,
- Beden dili duyguları yansıtır,
- Beden dilimiz insanlarla iletişim kurarak onlara neye ihtiyacımız olduğunu söyler,
- Kişi ne kadar iyi iletişim kurarsa, kendisini o kadar iyi hisseder,
- Duygular insanları birbirine bağlama gücüne sahiptir.

Duyguların, karar alma mekanizmasının işleyişini engellediği inancı yaygındır. Ancak duygular, kararların ayrılmaz bir parçasıdır. İnsanların en temel duyguları,

hayatlarını tehdit eden koşullarda hızlı ve kendiliğinden kararlar almalarını sağlayacak şekilde oluşmuştur. Karar verirken duyguların rolü sanıldığından daha derinlere inmektedir. Karar verince beynin duygularla ilgili kısmı faaliyete geçer. Kaliforniya Üniversitesi öğretim üyeleri, beyinlerinin sadece duygusal bölgeleri zarar görmüş insanları incelediğinde, bu kişilerin en basit konularda bile karar veremediğini keşfetmişlerdir. Öfke altındayken alınan kararlar daha bencil, daha aceleci ve daha risklidir. Tüm duygular, düşünceleri ve dürtüleri etkiler. Üzüntü, doğru karar alınmasını sağlayan tek duygudur. Çünkü bu durumda, kişiler önerilen seçenekleri daha iyi değerlendirebilmekte ve doğru seçenek üzerinde karar verebilmektedir (Sekman 2007). Ama futbol hakemleri için bu durumun farklı olduğu söylenilebilir. Çünkü müsabaka öncesi üzülen bir hakem saliseler içerisinde vermeleri gereken kararlarda dikkatini yeterince toparlayamayacak dolayısıyla vermiş kararların doğruluğunda düşünüş meydana gelecektir.

Etik kararlar, kültürel ilkelerle ve dini inanışlarla belirlenmiş ve bizim tarafımızdan içselleştirilmiştir. Aslında her biri çocukluktan beri beynimizin en yoğun olarak kullandığımız kısmında, limbik kortekste yerleşmiştir. Çoğunlukla Freud'un "bilinç dışı" olarak tanımladığı bir varlık seviyesinde, güçlü, kesin ve sandığımızdan daha etkili olarak bu ilkeleri sahiplenmişizdir. Herhangi bir canlıyla, ister insan olsun ister hayvan, karşı karşıya geldiğimizde etik kararlarımızı çoğunlukla mantıklı kararlarımızın önüne koyarız. Beynimizdeki ana nöronlar çalışmaya başlar, karşıımızdaki canlının duygu durumunu algularız, onunla empati kurarız ve onun yaşayacağı duyguları hissederiz. Böyle bir zamanda sayısal ve salt mantıksal değerler önemsiz kalır (Ayçiçek 2012). Sonuç olarak hakemlerin yaşadığı bu ve bunun gibi yaşantıların aslında kararlarını yönlendirdiği söylenilebilir.

2.6. Karar ve Karar Verme Süreci

Sözlük anlamıyla karar; sonunda şüphelerin, tartışmaların sona erdiği, seçilen yolun uygulanmaya başlandığı mantıksal sürecin nihai ürünüdür. Karar verme, ne yapacağımızı bilmediğimiz zamanlarda gerçekleştirdiğimiz eylemlerdir. Karar vermek, seçenekler arasından en büyük değeri sağlayacak olanı tercih etmektir (Kurt 2003).

Karar, dilimizde düşünme ve muhakeme sonunda hüküm, süreklilik, devamlılık, sebat, düzen, uygun tahmin ve benzeri anlamlar ifade eder. Kararsız ise sabırsız, sebatsız, huzursuz, değişken anlamına gelir. Kararın İngilizce ve Fransızcadaki karşılığı olan “decision”, Latince; kesmek, kesintiye uğratmak direnme ve muhalefeti sona erdirmek anlamına gelen “decidere” teriminden gelmektedir. Bu terimin kuvvetli bir iş ve hareket anlamını kapsadığı görülmektedir. Burada söz konusu iş ve hareket, kararsızlık, istikrarsızlık, sabırsızlık, dalgalanma (indecision) halini sona erdiren aksiyonu ifade etmektedir. Görülüyor ki; karar kavramı eylemden ayrılmakla beraber, gerçekte, hareketsizlik ve kararsızlık halinden eylem ve harekete geçişi ifade etmektedir (Tosun 1992).

Kişiler yaşamlarının her döneminde, karar verme eylemini hem özel hem de iş hayatında sürekli olarak gerçekleştirmektedir. Karşılaşılan sorunlar çok basit olabildiği gibi birçok faktörün etkilediği çok karmaşık sorunlar da olabilmektedir (Rue ve Byers 2003).

Karar verme ve sorun çözme terimleri sık sık karıştırılan terimlerdir. Dar anlamda karar verme değişik alternatifler arasından seçim yapma sürecidir. Sorun ise standartlardan veya istenilen performanstan sapma olarak tanımlanabilir. Sorun çözme, sorunun ne olduğunu anlayıp sorun hakkında uygun çözüm seçeneklerinin belirlenme sürecidir. Sorun çözme karar almayı içerir; fakat tüm kararlar sorun içermez. Ancak neredeyse tüm kararlar, sorun çözmeye veya sorundan uzaklaşmaya yöneliktir (Rue ve Byers 2003).

Sorunlar, kişileri çözüm odaklı yaklaşıma yöneltirken bu da kişiyi karar vermeye zorlar. Bu yüzden karar verme ve sorun çözme faaliyetleri birbirleriyle etkileşim içindedirler (Koçel 2003).

Başka bir anlamda karar verme, kişinin iç dünyasının düzenli bir şekilde dengeleme süreci olarak görülebilir. Karar verebilecek olanlar, kendi iç dünyalarının ihtiyaçlarını ve çevrelerinin ihtiyaçlarını karşılama çabası içindedirler. Bu şekilde bireylerin kişisel ve çevresel kaynaklarından etkili ve olumlu bir şekilde yararlanması gerekir (Marco ve ark. 2003). Karar verme sürecinin etkinliği, kendi yöntem ve becerilerini uyguladığı ve kişilik karakterlerinin ön plana çıktığı için karar veren bireylere bağlıdır (Shiloh ve ark. 2001).

Karar verme, alternatifler ile ilgili bilgi edindikten sonra, uygun olan en iyi sonucu elde etmek için seçenekler arasında bir seçim yapma sürecidir (Chatoupi 2007).

Karar verme davranışını genelleyecek olursak, bir bireyi ulaşılmaya çalışıldığı hedefe doğru yönlendirmesi düşünülen çeşitli yollardan birini seçme işlemidir. Yani karar verme, bir ihtiyacı karşılayabileceği düşünülen bir objeye ulaştırabilecek birden fazla yol olduğu zaman, karşılaşılan sıkıntıyı ortadan kaldıracak bir yöneliş şeklinde tanımlanabilir (Deniz 2002).

Yukarıda belirtilen tanımları toparlayacak olursak karar verme, karşımıza çıkacak herhangi bir sorunla ilgili olarak istenilen sonuçlara ulaşabilmek için yol gösterici bilgilerin toplanması, bu bilgiler ışığında sistematik, bilimsel ve mantıklı bir akıl yürütme ile alternatif oluşturup bunların içinden en uygun olanının seçilerek uygulamaya konmasıdır (Sağır 2006).

Karar verme değişkenlik gösteren bir süreçtir ve birey bu süreç içinde etkin rol oynamaktadır. Birey karar vermede, düzenli olmayan bir bilgiyi toplama araştırması yapmakta, çevresinden gittikçe artan bir şekilde geri bildirim almakta, bazı bilgileri araştırırken daha detaycı olmakta, bazı bilgileri elden çıkarmakta, geleceğe yönelik hedefler koymaktadır (Daft 1994).

2.6.1. Karar Verme Süreci'nin Aşamaları

Bireyler her gün farklı öneme sahip karar verirler. Dolayısıyla karar verme, ilk bakışta oldukça karmaşık olarak görülmeyebilir. Birey bir karar verme ihtiyacı duyduğunda karar verme süreci başlamaktadır. Daha sonra birey bir hedef veya bir amaç belirleyerek hedefine veya amacına yönelik seçenekler hakkında bilgi toplar. Gelecekte seçeneklerin sonuçlarına ulaşma olasılığı ve kendi değerlerini önemseyerek onların üzerinde durur. Bu değerlerin netleştirilmesi kararların daha etkili olmasını sağlayabilir. Bireyin pek çok seçenek arasından birine yönelmesi bilişsel bir süreç olarak sürekli karşımıza çıkmaktadır. Bu süreç, seçenekler hakkında daha detaylı bilgi edinilmesi, edinilen bilgileri sınıflama, önem sırasına koyma, her birinin istekleri karşılama olasılığı yönünden irdelenmesi gibi işlemleri gerektirmektedir (Kökdemir 2003).

Karar verme, daima kesinlik içermeyen durumlar sürecidir. Aksi halde bir karar vermeden bahsedilemez. Karar verirken azda olsa olasılıklar bilinir. Bu nedenle de insanlar genelde bir yargıya varmak için bazı kestirme yollar kullanırlar (Satman 2005).

Kararların genellikle tek ve sadeleştirilmiş olarak görülmesi yanıltıcıdır. Bir karar daha önceki bir davranışı ve gelecekteki sonuçları yansıtır. Bu nedenle karar vermeyi çeşitli aşamalardan oluşan bir süreç olarak görmek gerekir. Yalnızca kararın verildiği zamana dikkatleri çekmek, bu seçimin yapılmasında en zor süreçler olan araştırma ve analiz etmeyi gözden kaçırmak anlamına gelir (Can 1991). Dolayısıyla karar konusu incelenirken sadece sonucu ifade eden “seçim” veya “tercih” incelemesi yetmez. Bunun daha önceki sürecine gidersek, bu aşamaya yani seçim yapmaya gelinceye kadar nelerin olup bittiğini gözden geçirmek gerekir (Koçel 2003).

Karar verme yöntem ve tekniğini ana çizgileriyle; “sorunun kesin sonuçlara varılması, çözüm yollarının belirlenmesi, çözüm yolarından her birinin değerlendirilip istenen veya istenmeyen sonuçların belirlenmesi, bu değerlendirme sonucunda sonuçlara ilişkin bir tercih (öncelik) listesinin hazırlanması, her sonucun gerçekleşme olasılığı ile istenilen sonuç listesinin saptanması” olarak tanımlanmaktadır (Kurt 2003). Karar verme sürecinin öğelerini; somut bir amacın varlığı, sorun, bilgi, standartlar, muhakeme ve uygulama iradesi olarak tanımlamak mümkündür (Sağır 2006).

Karar verme sürecinin başlıca aşamaları konusunda değişik yaklaşımlar vardır.

Koçel (2003), bu aşamaları şu şekilde nitelemiştir:

1. Amaçların belirlenmesi ve sorunun tanımlanması,
2. Amaçların ve sorunların irdelenmesi ve önceliklerin belirlenmesi,
3. Çözüm alternatiflerinin ve seçeneklerinin belirlenmesi,
4. Geliştirilen alternatif ve seçeneklerin belirlenmesi,
5. Seçim kriterini belirleme ve seçim.

Drucker (2001)’ın karar verme süreci ise şu aşamalardan oluşmuştur:

1. Sorunu sınıflandırma,
2. Sorunu tanımlamak,
3. Sorunu özelleştirmek, çözüm belirlemek,
4. Sınır koşullarını belirlemek,
5. Kararı eyleme geçirmek,

6. Kararın geçerliliğini ve etkinliğini olayların gerçek akışına karşı test etmek.

2.6.2. Karar Verme Durumları

Karar vericiler için gerçekleştirilen bir seçeneğin gelecekteki sonuçlarının ne olacağını bilmek neredeyse imkânsızdır. Gelecek kelimesi, karar verme durumlarını tartışmada çözüm için gerekli olan şeydir. Örgütler ve çevreleri sürekli değiştiğinden gerçekleştirilen kararların gelecekte ne gibi sonuçlar doğuracağı bilinmez (Certo 2003).

Genelde, hangi kararın verilmesi üzerine üç ana durum vardır. Bu durumlar; belirli şartlar içinde karar verme, risk altında karar verme ve belirsizlik altında karar verme olarak literatürde geçmektedir. (Kurt 2003).

Belirlilik durumunda, şartlar, değişkenler ve amaçlar bilinmektedir (Kurt 2003). Tercih edilen alternatifin getireceği sonuçlar bilgi dâhilindedir. Yöneticilerin yapması gerekenler, alternatiflerin sonuçlarını listelemek ve örgüt için değer oranı yüksek olanı seçmektir. Örnek olarak devlet tahvillerine yatırım kararı verilebilir. Devlet faiz oranları tam olarak bilindiğinden bu karar sonucu elde edilecek gelir, belirli bir şekilde gösterilebilir. Dolayısıyla belirlilik durumunda karar verme söz konusudur (Certo 2003).

Risk durumunda, hedefler nettir ve gerçek bilgiye ulaşılabilir. Ancak iki ya da daha çok gerçekleşme olasılığı bulunan durumlardan hangisinin ortaya çıkacağı hakkında matematiksel olasılıkları bilmek gerekmektedir (Kurt 2003). Fazladan iki satış elemanını, yıllık satış miktarını arttırmak amacıyla işe alan yönetici, iki yeni elemanın satışları arttıracığı olasılığının yüksek olduğuna inanıyordu ama kesinliğini bilememektedir. Bir alternatifin ne olduğu hakkındaki bilgi kalitesi ne kadar düşük ise, risk o kadar artar ve belirsizlik ortaya çıkar (Certo 2003).

Belirsizlik durumunda, amaçlar belli bir şekilde ortaya konabildiği halde alternatifler ve alternatiflerin getirileri hakkında bilgi yeterli değildir. Karar vericiler, matematiksel olasılıkları öğrenememekte, ancak kişisel düşüncelerde bulunabilmektedir. Varsayımların doğruluk oranı, kararın doğruluğunu belirlemektedir (Kurt 2003). Bu sebeple karar vericiler, belirsizlik durumunda alternatif oluştururken yaratıcı yaklaşımlar ortaya koymalı ve seçim aşamasında kişisel inisiyatif kullanmalıdır (Daft 2003).

Tam belirsizlik durumunda, ulaşılacak hedef belirsizdir. Alternatifleri oluşturmak zordur ve alternatiflerin olası getirileri hakkında bilgi yoktur (Kurt 2003). Tam belirsizlik, öğrencilerin bir proje için grup oluşturması, fakat projenin yönteminin ve unsurlarının ne olduğu hakkında bilgi edinememeleri şeklinde örneklenebilir (Daft 2003). Tam belirsizlik durumu, karara taban oluşturabilecek geçmişe ait bilgi alt yapısı yoksa da ortaya çıkabilir. Geçmişte ne olduğunun bilinmemesi, geleceğini bilme ve görmede zorluk yaratacaktır (Certo 2003).

2.6.3. Karar Verme Faaliyetinin Özellikleri

Karar verme faaliyetinin başlıca özelliklerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

1. Karar verme işlemi geleceğe yöneliktir ve öngörüye dayanır.

Karar geleceğe dönük, kişinin kendi iradesiyle yapmış olduğu hareket ve davranış şeklinin açıklamasıdır (Tosun 1986).

Karar verme ile ilgi olarak yapılan tüm çalışmaların temelinde endişelerin bir kısmı gelecekle ilgilidir. Gelecek birçok belirsizliği barındırmaktadır. Verilen kararlar neticesinde olumlu gelişmelerin yanı sıra olumsuz durumlarda karar vericileri bekler. Karar verici geleceğin koşullarını bugünden öngörerek belirsizliği ortadan kaldıracaktır ve etkin kararlara ulaşabilir. Karar verme, geçmişi değerlendirerek gelecek için sonucu kesin olarak belirlenemeyen olaylar üreten bir faaliyettir (Diñer ve Fidan 1996).

2. Karar verme psikolojik ve maddi güçlükler taşır.

Karar süreci zihinsel bir uğraş gerektirir (Tosun 1986) Sürekli değerrişim gösteren faktörler bilgi yetersizliği, belirsizlik ve çatışan görüşler süreci daha da zorlaştırır (Daft 2003). Bu nedenle insanlar sürekli karar vermeyi şartlandıran işlerden keyif almazlar. Karar verme zorunda kaldıkça yüzeysel veya otomatik karar verme ya da karar verme işini başkasına devretme yoluna giderler (Tosun 1986). Bu bilgiler ışığında futbol hakemlerinin de fizyolojik ve psikolojik durumlarının iyi olmadığı zamanlarda görevlerini iade etmeleri veya müsabaka içerisinde bazı önlemler alarak müsabakaya devam etmek istemeleri yukarıdaki açıklamalara örnek olarak gösterilebilir.

Psikolojik anlamda karar süreci, bir düşünme ve usa vurma sürecidir (Tosun 1986). Bu süreç, birçok içsel ve psikolojik faktör etki eder. Düşünme sürecinin

temelini oluşturan psikolojik faktörler esas alınmadıkça karar verme süreci hakkındaki bilgiler eksik kalacaktır (Sağır 2006).

3. Karar süreci etkinlik ve rasyonelliğe dayanır.

Kararın gerçekliğe dayanması, karar alma ve uygulama safhalarında ortaya çıkabilecek her türlü maliyetin belirlenen düzeyde tutulması demektir. Her karar bir maliyet yaratır. Bu maliyeti maddi ve psikolojik maliyet olarak da çeşitlendirebiliriz. Karar verici bu maliyetin öngörüsünü yapabilmelidir. Rasyonel davranış her kararın bir maliyetinin olduğunu kabul etmektir (İmrek 2003).

Karar vericinin doğru karar vermesi karar sürecinin etkinliği olarak tanımlanır. (Vroom 1973). Doğru karar ise, yöneticinin doğru hedefleri belirleyip bu hedeflere ulaşmak için kaynakları doğru yer ve zamanda kullanmasıyla gerçekleşebilir. Bunun için de sistematik ve rasyonel yöntemler kullanılır (Heller 1998).

4. Karar bir tür plandır ve geleceği görebilmeye dayanır.

Karar ile plan ve karar verme süreci ile planlama süreci arasında yakın bir anlam ve bütünlük vardır (Tosun 1986). Planlama, gelecekteki hedefler için izlenecek yolun ve bu hedeflere ulaşmak için ne yapılacağına ilişkin bir karar verme sürecidir (Rue ve Byars 2003). Plan ile karar arasındaki temel fark, planın karara göre daha ayrıntılı olmasıdır. Plan, gerçekte bir kararlar bütünüdür. Bu bakımdan her plan bir karar niteliğine sahiptir, fakat her karar mutlaka bir plan özelliği taşımaz (Tosun 1986).

5. Karar belli bir davranış özgürlüğü ve otoriteyi gerektirir.

Karar verme, farklı alternatifler arasından izlenecek yolun seçilmesidir (Seyidoğlu 2001). Dolayısıyla karardan bahsetmek için en az bir davranış özgürlüğünün bulunması gerekir (Tosun 1986).

Yetki, kişiye örgüt tarafından verilen karar verme ve başkalarının davranışlarını belirleme hakkıdır (Koçel 2003). Bireysel kararlarda özgür iradede söz edilirken örgütsel karar verme işleminde karar vericilerin yetkilerinden bahsedilir. Her karar kişiye belli sorumluluklar yüklemekle birlikte bu sorumlulukların yerine getirilebilmesi de kararlar ilgili bazı yetkilerin verilmesi ile mümkündür. Kararlar, yetkiler ve sorumluluklar arasında birbirini tamamlayan ve teşvik eden bağlar kurulmalıdır. Yetkiler çok, sorumluluklar az ise yönetici rastgele, vakit kaybetmeden kendini yormadan karar verebilir. İşletmenin çıkarlarına uygun olmadan davranışlar

sergileyebilir. Sorumluklar yetkilerin ve görevlerin sınırını aşarsa yönetici karar almaktan çekinir ve iş görme gücü zarar görebilir (Yozgat 1992).

6. Karar alternatif giderler doğurur.

En iyi alternatif, mümkün olan kaynağı en az şekilde kullanarak örgütün bütün hedefleri ve değerlerini beklenen sonuçla en iyi şekilde örtüştüren seçenektir (Daft 2003). Yöneticiler, uygun olanı seçmek için eleme yapmak zorundadırlar. Elenen seçenekler hem fırsatlarıyla hem de sakıncalarıyla elenmektedir. Elenen seçeneklerin sunacağı faydalardan vazgeçmenin de bir bedeli vardır. Buna alternatif gider denir (Sağır 2006).

7. Karar süreci bir sorun çözme sürecidir.

Sorun, belirli ölçütte veya beklenen performans seviyesindeki sapmadır. Sorun giderme, bir sorunu çözmek için gerekli uygulamaları veya uygun cevapları belirleme sürecidir (Rue ve Byars 2003). Yönetici, kararların büyük bir kısmını, bir sorun çözme amacıyla verir. Sorun çözme süreciyle ilgili üç aşama mevcuttur. Bunlar; sorunun varlığının saptanması, sorunu doğuran unsurların belirlenmesi ve önlemlerin alınmasıdır (Tosun 1986).

8. Kararın verilmesi ve uygulanması bir zaman süresi gerektirir.

Karar aşamasının başından itibaren uygulama aşamasının sonuna kadar geçen zaman esnasında, kararın öznel unsur olan güdüler ile nesnel unsur olan koşullarda önemli bir değişkenliğin ortaya çıkmaması, kararın yerindeliği ve verimliliği bakımından zorunludur (Tosun 1986). Karar vericiler, karar verme evresinde ulaşmak istediği sonuca ne zaman ulaşacağını açık olarak belirtmez ise işletme, bir belirsizlik durumuna kapılabilir ve bu çalışanlar arasında motivasyon kaybına neden olabilir (Daft 2003). Bu nedenle karar verirken zamanlamaya dikkat edilmelidir. Zamanlama ayrıca verilen kararın sonucunun etkinliğini de belirler (Rue ve Byars 2003).

9. Kararın süreci pahalıdır.

Karar vericiler, etkin bir karara ulaşabilmek için bilgiye ihtiyaç duyarlar. Fakat bilgi toplama süreci çok ve belirsizdir. Çünkü bilgi toplama sürecinin sona ereceği en uygun zaman belli değildir (Hammond ve ark. 1998). Ayrıca bilgi toplamak ve bir araya getirmek geniş bir personel ekibi ve teknik araçlar gerektirir. Hangi bilgilerin gerekli

olduğunun belirlenebilmesi için de uzman kişilere ve danışmanlara ihtiyaç duyulur (Tosun 1986).

2.6.4. İyi Bir Kararda Aranılan Nitelikler

Karar, birey ve toplum hayatında önemli bir yere sahip olduğuna göre, kararın kendisini değerlendirme, iyi olup olmadığına karar verme büyük önem arz eder. Karar, bir iş yapmak, bir çalışmada bulunmak, belirlenen bir hedefe ulaşmak için alınır. Karar bu nedene dayalı olarak verildiğine göre iyi olup olmaması, sorunları hangi ölçüde çözümlendiğine bağlı olacaktır. Ancak gerçek sonuçları almak, kararı uyguladıktan sonra ortaya çıkacaktır. Ayrıca, kararın kimin veya neyin faydasına hizmet ettiği de önemli bir faktördür (Tosun 1986).

En kısa haliyle iyi bir karar, amaca ulaştıran karardır. Etkin bir karar yaptığı etki sonucu olarak, yeni bir durum, istenilen bir sonuç meydana getiren karardır. Kararın uygulanması sonunda istenmeyen sonuçlar da meydana gelebilir. Bunu bir kararın maliyeti olarak hesaba katmak gerekir. Yani kararın iyilik derecesini, sadece isabet derecesi ile değil, yüklenen toplam maliyetlerin derecesi ve rasyonellik derecesi ile ölçmek gerekir (Tosun 1986)

Kararın iyiliği = f (Etkililik, Verimlilik, Uygulanabilirlik, Zamanlama) fonksiyonu olarak ifade edilebilir. Bu dört bağımsız değişken, bağımlı değişken olan kararın iyiliğine etki ederek kararı artırabilir veya azaltabilir (İmrek 2003).

Karar etkili olmalıdır:

Alınan karar söz konusu sorunu çözücü bir nitelikte olmalıdır. Sorun karar vericisinin karşısına tekrardan çıkmamalıdır (İmrek 2003).

İyi bir karar öncelikle etkili olmalıdır. Bu karar, kararın verilmesini gerektiren sorunu ortadan kaldırdığı oranda etkili olur. Bu nedenle başlangıçta kararın uygulanması sonucu çözülecek sorunların, doğru tespit edilmiş olması gerekir (Kıvrak 2001).

Karar verimli olmalıdır:

Kararın alınması ve uygulanması aşamalarında ortaya çıkabilecek her türlü maliyetin “ön görülen düzeyde tutulması” demektir (İmrek 2003).

Karar uygulanabilir olmalıdır:

Alınan kararların uygulanabilirliği de kararın değerini artırır veya azaltır. Bu nedenle alınan kararların gerçekçiliği ve şartlara uygunluğu, kararın geçerliliğini dolayısıyla uygulanabilirliğini arttıracaktır (İmrek 2003).

Karar zamanında alınmış olmalıdır:

Önemli olan kararın olması gereken süre içinde verilmesi, kararın zorunlu sebepler dışında ertelenmemesidir (İmrek 2003).

Tosun (1986), iyi bir kararın niteliklerini dört başlık altında toplamıştır:

1. Etkili kararın alınmasını gerektiren, sorunu çözücü, rahatsız eden etkileri ortadan kaldıracı,
2. Verimli olması, yüklenilecek giderlerin elde edilecek gelirlere fazla olmaması,
3. Karar almada ve uygulamada hızlı olunması,
4. Karar almada zamana dikkat edilmesi.

Kararın iyiliğini artırmada dikkat edilmesi gereken bazı standart hususlar şunlardır (İmrek 2003):

- Alınacak kararlarla ilgili olan çıkar gruplarını/ bireyleri iyice tanımak,
- İlgili kişi ve grupların geçmişteki benzeri kararlara karşı tepkilerini bilmek,
- İlgililerin ihtiyaçlarını psikolojik ve sosyal yapılarını bilmek,
- Risk algılayışlarını öngörebilmek,
- Fizibiliteleri doğru oranda yapmış olmak.

2.7. Karar Verme Stilleri ve Stratejileri

Karar verme sırasında yapılan stratejiler daha önceden planlanarak uygulanabildiği gibi, karar verme durumuyla karşılaşıldığı anda da belirlenebilmektedir. Bazı stratejilerin birbiriyle birlikte kullanılması da mümkündür (Payne ve ark. 1993).

Dinklage (1996) tarafından ilk olarak adlandırılan ve daha sonra birçok araştırmanın yapıldığı bazı farklı karar verme çeşitleri aşağıdaki gibidir (aktaran Kesici 2002).

- **İçtepisel karar vericiler:** Seçenekler üzerinde düşünmeden, içten geldiği gibi karar verme.
- **Kaderci karar vericiler:** Bu kişiler karar vermedeki kararlılıklarını çevresel olay veya koşullara ya da kaderlerine bırakırlar.
- **Boyun eğici karar vericiler:** Bu kişiler kendi kararlarını verirken diğer kişilerin planları ile hareket etmek isterler.
- **Erteleyici karar vericiler:** Bireyin problemle ilgili yaklaşma biçimini ve düşüncelerini daha sonraya bırakması.
- **Kararsız karar vericiler:** Verdiği karar üstünde düşünme ve hiçbir karardan memnun olmama.
- **Mantıklı karar vericiler:** Bu stili benimseyen kişiler, biliş ve duygu arasında bazı dengelemeler ile akılcı bir yaklaşımı temel alırlar.
- **Gerçekten kaçan karar vericiler:** Bireyin bir karardan kaçınması ya da bir cevap vermede araştırmaya yaklaşmaması.
- **Riske girmek istemeyen karar vericiler:** Bu stratejide karar veren bireyler, risk düzeyi düşük olanı kavranması ile alternatifleri sürekli olarak eleyerek hareket ederler.
- **Bağımsız karar vericiler:** Bireyin bir karar verirken kimseden etkilenmemesidir.
- **Kaçınan karar verme:** Karar verme durumunda bireyin karar vermemek için karardan uzaklaşmasıdır (Karahüseyinoğlu ve Düşükcan 2015).

Scott ve Bruce karar verme stillerini öğrenilmiş alışkanlık olarak açıklamışlardır. Karara varırken seçeneklerin tanımlanması ve bir karar sırasında bilgiyi düşünme miktarının stiller arasında farklılıkların çözümü olduğunu düşünmüşlerdir. Onlara göre karar verme stili, karar verirken biriktirilen bilgiler ve düşünülen çeşitli seçenek durumlarıdır. Beş tür karar verme stilinden bahsetmişlerdir (Scott ve Bruce 1995). Bunlar:

1. **Akılcı Karar Verme Stili:** Karar verme durumunda, bireylerin karar vermesi gereken durumla ilgili araştırma yaparak duruma en uygun alternatifi seçmesidir. Bireyler dikkatli bir tutum sergileyerek akılcı karar verirler.

2. **Sezgisel Karar Verme:** Karar verme durumlarında bireylerin içsel olarak duyguları ve sezgileri ile karar vermesidir. Sezgisel karar verme stiline sahip bireyler, diğerlerine göre daha hızlıdır ve önsezilerini kullanırlar.
3. **Bağımlı Karar Verme:** Karar verme durumlarında başkalarına bağlı kalarak onların tavsiyelerine ve yönlendirmelerine göre karar vermesidir. Bağımlı karar verme stiline sahip bireyler, kararlarının sorumluluklarını diğerlerine yansıtmaktadırlar.
4. **Kaçınan Karar Verme:** Karar verme durumunda bireyin karar vermemek için karardan uzaklaşmasıdır. Kaçınan karar verme stiline sahip bireyler, karar verme sorumluluğundan kaçma eğilimi gösterirler.
5. **Spontan Karar Verme:** Karar verme durumunda bireyin o andaki ve koşuldaki durumuna göre karar vermesidir. Spontan karar verme stiline sahip bireyler, kendiliğinden ve doğal sürecine göre karar verme eğilimi gösterirler.

2.8. Beceri

Ata (2006)'ya göre beceri “öğrencilerde öğrenme süreci içerisinde kazanılması, geliştirilmesi ve yaşantıya uygulanması tasarlanan, bir işi yapabilmek veya bir konuyu işleyebilmek için gereken yatkınlık”dır.

2.9. Becerilerin Sınıflandırılması

Becerilerle ilgili olarak birçok sınıflandırma yapılmıştır. Hayes (2008) becerileri, aktif becerileri içeren beyinsel beceriler ve el becerileri olmak üzere iki geniş kategoride incelemiştir. Ancak bu ayırmda el becerilerinin de düşünmeyle ilgili olduğunu belirterek, her becerinin, uygulamanın etkililiği ve elde edilen sonucun niteliği anlamında karar verme, muhakeme yapma ve değerlendirme süreçlerini kapsadığını belirtmiştir. Beceriler içlerinde yer alan öğelerin ağırlığına göre düşünme becerileri, sosyal / duyuşsal beceriler, psikomotor beceriler olarak sınıflandırılabilir (aktaran Akdaş 2013). Karar verme becerisi, düşünme becerileri içerisinde yer aldığı için aşağıda sadece düşünme becerilerine yer verilecektir.

2.9.1. Düşünme Becerileri

Tanımlanması zor bir kavram olan düşünme sözlükteki anlamıyla “zihnin bir konuyla ilgili bilgileri karşılaştırarak, aralarındaki bağlantıları inceleyerek bir yargıya ya da karara varma etkinliği, zihinden geçirme ya da zihin yoluyla arayıp bulma, tasarlama, anımsama” anlamına gelmektedir (<http://www.tdk.gov.tr>).

Kazancı (1989)'ya göre “bireyi iç ve dış etmenler bakımından rahatsız eden, bireyin fiziksel ve psikolojik dengesini bozan olayların giderilmesi için girişilen kasıtlı zihinsel davranışların tümü”dür.

Düşünme süreçleri ve bunların sınıflandırılmasında bilim insanlarınca kabul görülen ortak bir yaklaşım yoktur. Fakat tüm bilim adamlarının, düşünmenin oldukça karmaşık bir beceri ve süreçleri içerdiği hususunda ortak bir noktada bulunduğu söylenilebilir. Ayrıca literatürde sorun çözme, karar verme, eleştirel düşünme ve yaratıcı düşünme becerileri üzerinde daha çok durulduğu görülmektedir (Karabağ ve İnal 2009).

Temel düşünme becerilerinden biri de karar verme becerisidir. Karar verme her zaman zordur. Çünkü ikilem, çatışma ve şüpheyi içinde barındırır. Düşüncelerimiz ve kararlarımız temelde önemlilik, akla uygunluk, iyi ve fayda sağlamak temellerine dayanır (Russell ve ark. 2013).

2.9.1.1. Karar Verme Becerisi

Bireysel ve toplumsal yaşamda karar vermemize sebep olan çok sayıda durumla karşılaşırız. Toplumsal yaşamda geniş kapsamlı bir dizi karar vermek zorunda kalırız (seçimlerde hangi liderin kazanacağı, hangi politikaların kabul edilip edilmeyeceği vs. gibi). Bireysel yaşamda da birçok karar almak zorunda kalırız (nerede yaşayacağımız, hangi mesleği seçeceğimiz, ne satın alacağımız, aile ve sosyal ilişkilerde karşılaştığımız kararlar). Bu bağlamda karar verme becerisi, günlük yaşamımızı, hatta hayatımızın tümünü kalıcı ve kaçınılmaz şekilde etkileyen bir beceridir (Naylor ve Diem 1987). Karar verme becerisine sahip bireyler, karar vermeleri gereken bir durumla karşılaştığında, kanıtları, alternatifleri ve kriterleri değerlendirerek yerinde kararlar verirler (Obenchain ve Morris 2003).

Karar verme seçenekler hakkında bilgi edindikten sonra, duruma en uygun sonuca ulaşmak amacıyla, seçenekler arasından en iyi seçimi yapma sürecidir (Chatoupiş 2007). Ayrıca bir ihtiyacı karşılamak amacıyla mevcut seçeneklerden duruma en uygun olanın seçildiği bilişsel süreç olarak da tanımlanabilir (Günçray 1998). Bir başka ifadeye göre karar verme, kişilerin hedeflerini belirlemesi ve bunlara ulaşmak için alternatiflerden zekice seçimler yapmasını içeren (Garcia ve Michaelis 2001), tüm ağırlıkları dengelemeyi, tüm bilgi ve değerleri sentezlemeyi gerektiren (Engle 2003), bilgilerini, yeteneklerini, deneyimlerini, görgülerini sorunların çözümünde etkin olarak kullanabilme yetenekleridir (Doğanay 2006).

2.10. Karar Verme Becerisinin Geliştirilmesi

Karar verme, dinamik bir süreçtir ve birey bu süreç içerisinde etkin bir rol üstlenmektedir (Daft 1994). Eğitimin asıl amacı bireyin problem çözme gücünü geliştirmektir. Karar verme, yol ayrımına gelindiğinde, bir seçme yapılması gerektiğinde yerine getirilmesi gereken bir işlemdir. Özgür ve özerk birey olmak, karar verme sorumluluğunu taşımak ve bu sorumluluğu iyi bir şekilde yerine getirmekle mümkün olabilir (Tatlılıoğlu 2010). Dolayısıyla bu alanda futbol hakemlerinin ilgisini çekecek etkinlikler düzenlenebilir.

2.11. Sporda Karar Verme

Karar verme işlemi ile karşı karşıya kalındığında olası tüm seçeneklerin, her bir seçeneğin özelliklerinin ve olası sonuçlarının eş zamanlı olarak değerlendirilmesi çoğu zaman olanaklı değildir. Bu nedenle bu işlemler belli bir sıralamaya göre yapılır. İşlemlerin sıralaması da kararlarda derin etkiler yaratabilir (Newell ve ark. 2004).

Sportif başarının belirlenmesinde bir boyut olarak karar verme yeteneği büyük önem taşımaktadır (Egesoy ve ark. 1999). Gerçekten de spor ortamlarında insanların nasıl düşündükleri, mevcut durumu nasıl analiz ettikleri ve yargıda buldukları, laboratuvar şartları altında ele alınabilecek önemli bir araştırma konusudur (Bar-Eli ve Raab 2006).

Sporda karar vermenin standart bir türünün olmamasına rağmen, genel olarak bazı karakteristik özelliklerinden söz edilebilir. Bunlar:

Sporda karar vermenin kilit özelliği doğal olmasıdır. Kesin olarak içerdiği birçok görev ile oyuncunun maç esnasında potansiyel tercih sayısı geniştir. Örneğin, bir futbolcu, sahaya çıktığında, kararlarını, sorumluluğunu ve yaratıcılığını özgürce kullanmak istiyorsa, bunları önceden öğrenilmiş olan hazır reçetelere göre yapmaz, tam aksine, oyun içinde ortaya çıkan beklenmedik ve önceden hazırlığı yapılmamış durumlarda karar vermek durumundadır (Johnson 2006).

İkinci olarak spor ortamında verilen kararların çoğunun dinamik olmasıdır. Yani Spor ortamları zaman içinde de değişen dış dinamiklere sahiptir. Bu dinamik yapıdan dolayı sporcunun bilgi oluşturma yeteneğine ihtiyaç duyar. Sporcunun müsabaka esnasında karşı karşıya kaldığı dinamik durum (ya da durumlar) karmaşıktır ve zaman zaman ilgisiz bilgilere gerek duyabilir veya sporcunun kullanması gereken bazı bilgiler müsabaka içerisinde çeşitli engellemelerden dolayı kullanılamayarak farklı bilgilere yönelmesi gerekebilir (Johnson 2006).

Üçüncü olarak sportif etkinliklerdeki verilen kararlar açık davranışlar şeklinde ve yüksek derecede zaman baskısı altında verilmektedir. Bu özellik sporda karar vermenin dinamik yapısıyla alakalıdır. Sporcular tarafından yapılan çoğu davranışlar oyun halinde açık bir şekilde ortaya konulur (Johnson 2006). Bununla beraber spor branşlarına göre karar vermede zaman sınırlamaları farklılık gösterebilir. Golf, yelken gibi sporlarda zaman sınırlaması olmaz iken top oyunlarında, takım oyunlarında ve dövüş sporlarında karar vermek için zaman sınırlı olabilir (Seiller 1997).

Gigerenzer ve Selten (2001), Sporda bilişsel karar verme sürecinin 3 aşamadan oluştuğunu ileri sürmektedir. Bu süreç Simon (1956) tarafından ortaya konulan “sınırlı rasyonellik” düşüncesine dayandırılır. Birinci aşama, basit arama kurallarının benimsenmesidir. Bilgi toplama, durum hakkında bilgi ve veri toplamayı ve gerçekte problemin çözümünün bir karar gerektirip gerektirmediğinin belirlenmesini içerir. Örneğin, top oyununda, topu taşıyan sporcunun en iyi pas opsiyonunu belirleyebilmesi için pozisyonla ilgili bilgi edinir ve basit kuralları göz önüne getirir. İkinci aşamada karar verilmesi gerektiğinin belirlenmesi ile tasarım aşamasına geçilir. Bu aramanın sonlandırılmasını belirler. Top taşıyıcısı durumundaki sporcu, alternatifler ve kriterleri tespit edip değerlendirir. Son aşamada ise, basit karar kuralları bulunmaktadır. Top

taşıyan sporcu, basit bir karar kuralını oyundan önce tamamlanan bir taktik planına dayandırarak karar verme işlemini gerçekleştirir (aktaran Westbury 2003).

İnsanlar sağlık, ekonomi, eğitim, vb. gibi yaşamın çeşitli alanlarında çok sayıda karar verirler. Spor da bu alanlardan biridir. Sporda karar verme bilişsel süreçleri içeren çalışmalar için canlı bir laboratuvar olarak kullanılabilir. Benzer görüşleri vurgulayan Glovich de (1984), spor dünyasının karar verme araştırmaları için en uygun yer olduğunu belirtmektedir. Gerçekten de spor ortamlarında insanların nasıl düşündükleri, mevcut durumu nasıl analiz ettikleri ve yargıda buldukları, laboratuvar şartları altında ele alınabilecek önemli bir araştırma konusudur (aktaran Tenenbaum ve Bar-Eli 1993).

Karar verme sürecinin gerçekleşmesi için oluşan eyleme katılan pek çok temel bilişsel mekanizma vardır. Özel olarak bir problem sunulduğunda en önemli özellikler belirlenir, önceki bilgiler bellekten geri çağırılır ve bu bilginin anlamlı bir organizasyonu gerçekleştirilir. Diğer bilgi kaynakları da değerlendirilir, bütünleştirilir ve karar verilir. Bunun için bir sporcunun karar verme performansı ile ilişkili bilişsel süreçlerin araştırılması duygu, algı, hafıza, konsantrasyon, genel yetenek ve problem çözme gibi faktörlere değinilmesi gereklidir. Biliş ile ilgili bu bilgi, iki temel varsayım ile ilişkilidir (Tenenbaum ve Bar-Eli 1993);

1. Her atletik eylem, sporcunun verdiği kararın niteliğini etkileyen bilişsel süreçler gerektirir.
2. Bu süreçleri tespit etmek, değerlendirmek ve bir dereceye kadar etkilemek mümkündür.

Atletik görevler dinamik, karmaşık ve bir noktaya kadar da risk gerektiren durumlar olarak tanımlanabilir. Atletik görevler genellikle kesin olmayan ve örneğin, sporcunun stres altında problem çözmesinin beklendiği ortamlarda yerine getirilir. Bu çerçevede 5 nokta tespit edilebilir. Bunlar; bellek (kısa ve uzun süreli), bilişsel üsluplar, düşünme yeteneği, dikkat ve konsantrasyon ile deneyimdir. Bu görevlerde kararlar bir ardışıklık içererek verilir, görev özellikleri zaman içerisinde ya bağımsız olarak ya da önceki kararlara bağlı olarak değişiklik gösterebilir; uygun bilgi daha önceki kararların sonuçlarına bağlı olabilir ve tüm kararların amaçlanan anlamlarına gelecekte erişilebilir. Bu tanıma göre atletik görevler karar vermeyi gerektiren dinamik bir yapıya sahiptir. Örneğin, bir antrenör sporcularının en iyi sportif performansına ulaşmasını sağlamak ve

sporcusunu desteklemek için sporcusunun yarışma sırasındaki motor davranışlarını sıkça değerlendirir. Sportif yetenek fazla bilginin kısa zamanda harmanlanmasını gerektirir. Dolayısıyla sporcu, sürekli olarak kritik ilişkili sinyaller ve ses sinyalleri ile karşı karşıya gelir. Bir belirsizlik durumunda ise bu sinyallerin oranları karmaşık bir karar verme durumuna neden olur. Bir yarışma ortamında sporcunun anlamlı çevresel bilgi ile aldatici bilgiyi birbirinden ayırt etmesi gerekmektedir. O halde sporcunun karar vermesi ve bir sonra yapacağı eylem, sinyal ve ses oranına bağlıdır (Tenenbaum ve Bar-Eli 1993).

Trudel ve Bloom (1995)'un ifadesine göre karar verme eylemi sırasında içinde bulunulan durum, hakem için önemli olabilir. Örneğin, buz hokeyi penaltı kararlarını değerlendirdikleri çalışmalarında Trudel ve arkadaşları, antrenör ve oyunculara nazaran hakemlerin olayın olduğu ana daha fazla önem verdikleri sonucuna varmışlardır. Gilbert ve ark. (1995) ise bu bulguyu doğrulayan çalışmalarında, hem oyunun skorunun hem de kalan zamanın hakemin verdiği penaltı kararını etkilediği görüşünü savunmuşlardır (aktaran Mac-Mahon 1999).

2.11.1. Sporda Karar Vermedeki Bilişsel İşlemler

Bilişsel sosyal psikologlar, insanların tutum ve davranış değişikliğine karşı nasıl direnç gösterdiklerini araştırmışlardır. Hatta yanlış izlenimlerin, yargıların, bilgi ve işleme stratejilerinin, yeni kanıtlar ile çok zor değiştiğini ortaya çıkarmışlardır. Buna göre yeni bilgilerin alınması ile davranış tarzları genellikle sınırlı ölçüde yenilenir ve gözden geçirme oldukça ufak çaplıdır. Böylece devam eden bir yenilenme gereksinimi duyulduğunda aşırı bilişsel yüklenme, yeniliğe açık olmayan kararlara neden olabilir. Buna ek olarak bir yarışma ortamında antrenör sıklıkla kendine özgü bir sorumluluk olarak algıladığı kararları stres altında verir. Sonuç olarak sadece yüksek düzeyde duygusal stres ve kaygı hissedilmez. Bu koşullarda bireylerin problem çözme ve karar verme becerileri de zayıflayabilir (Tenenbaum ve Bar-Eli 1993).

Rasmussen (1993)'e göre, bilişsel karar verme süreci 3 farklı tipteki karar verme davranışına bağlı olarak açıklanır (aktaran Mac-Mahon 1999). Bu üç tip davranış şunlardır:

1. Yetenek Temelli,
2. Kural Temelli,
3. Bilgi Temelli.

Yetenek temelli karar, duyuşsal motor performansı içine alır. Örneğın, bilinç kontrolünün tam olmadığı bir anda hareketi etkili bir biçimde eylemi yürüten kişii verebilir. Bu bir futbolcunun topun geliş şekline göre beden pozisyonunu ani bir şekilde değıştirip uygun vuruşu yapması ile örneklendirilebilir. Kural temelli kararda davranışlar kurallar tarafından kontrol edilir. Kişii eylemi gerçekleştirirken var olan ipucu ile uygun görev arasındaki ilişkiyi açıkça belirler. Yetenek temelli ve kural temelli davranışlar arasındaki fark, birinin otomatik olarak diğierinin ise özenle gerçekleştirilmesidir. Bilgi temelli davranışlar ise daha soyut ve ayrıntılıdır. Hedef, işlemlenen bilginin spesifik parçalarıdır. Böylece bilgi temelli davranışlarda olası durumların ve objelerin daha açık değıerlendirmelerinin yapılması gerekmektedir (Satman 2005).

Sportif ortamlardaki durumlar düşünöldüğünde pek çok durum anlıktır ve yenidir. Bu durum sportif hakemliklerde de böyledir. Rasmussen (1993)'in, yaklaşımının hakemlikle ilişkili bir değıerlendirmesi yapılabilir. Hakemlerin süre baskısı ve çok fazla uyaran ile karşı karşıya kaldıklarını ve spor hakemliğinin her zaman çabuk bilgi işleme gerektirdiğini düşünürsek, kararlar genellikle sinyallerin farkına varılması ve deneyimle kazanılan ipucu değıerlendirmeleri ile verilir. Rasmussen'e göre, deneyimsiz hakemler daha çok öncelikli olarak kural ve bilgi temelli davranışlar sergilerken, deneyimli hakemler yetenek ve kural temelli davranışları daha çok sergilerler (aktaran Mac-Mahon 1999).

Satman (2005)'a göre sporcu bilgiyi iki kaynaktan algılar;

1. Dışsal uyaran kaynakları; örneğın, futbolda top, kale, hakem, taraftarlar ve oyuncular gibi,
2. İçsel kaynaklar ya da kas gerginliği; hareket açısı ve benzeri şeyler ile ilişkili olan duyuşsal uyaranlar.

Singer (1993)'a göre her uyaran, atletin dikkat göstermesi için belli bir eşğin üstünde olmak zorundadır. Çevresel duyuşsal sistem uyarını sinirsel kodlar formunda duyuşsal bellek mekanizmasına transfer etmektedir. Uyaran eşğin altında kalan bilgiler

bir sonraki evreye geçmez ve unutulur. Duyusal belleğin işlevi bilgiyi toplamak, filtre etmek ve algısal mekanizmaya aktarmaktır. Karar verme için bilgi, sadece uyaran duyarlılığı ve uzun süreli bellek mekanizmasının bütünleşmesi için esastır. Bu mekanizma çevresel uyarana bir anlam verir ve seçici dikkatin harekete geçmesini sağlar. Alderson (1972) kişisel algısal yeti merkezinin sinir sistemi ile ilişkili olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu mekanizma performans ve çevre ile ilişkili olan değişkenler arasındaki iletişim aracıdır. Bunların kalitesi sporcunun görevdeki yetenek düzeyini belirler (aktaran Tenenbaum ve Bar-Eli 1993).

2.12.2. Sporda Karar Vermede Dikkat, Konsantrasyon ve Deneyim

Futbol oyununda 4 kritik etken vardır. Bunlar dikkat, motivasyon, yetenek ve korumadır. Oyuncu müsabakanın kritik anlarına hazırdır, gerekli bilgiyi süzer, istenen eylemi gerçekleştirecek yetenek ve güdülenmeyi sağlar ve doğru kararlar verir. Farklı niteliklerdeki yetenek kazanımı ve geliştirmesi, oyun sırasında gerekli özelliklerin gözlemlenmesine, analizine ve karar verilmesine bağlıdır (Burwitz 1995).

Dikkat insanların neyi algıladıklarında önemli bir etkendir. İnsan tüm uyaranlar arasında sadece birkaç uyarıcıyı belirgin olarak algılar. Algılanan uyarıcıların bir kısmını dikkatin sınır alanında algılarken, kalan uyaranlar ise kısmen farkında olduğu veya sadece arka alanı oluşturan hiç fark etmediği uyaranlardır (Morgan 1974).

Psikolojinin İlkeleri adlı kitabın yazarı James'in tanımına göre ise dikkat diğer çevresel uyaranları ve düşünceleri içinde barındırmayan pür imgelerin ve şekillerin algılandığı düşünce tarzı ile ilgili durumdur. Bu aslında bilincin yoğunlaşması ve odaklanması halidir. Bu durumda belli bir uyarandan daha etkili bir uyaran için vazgeçilir. Bir başka deyişle dikkat, bazı şeyleri diğerlerine göre daha etkin ele almak için yapılan seçim olarak da tanımlanabilir (aktaran Tiryaki 2000).

Jones (1972), seçici işlemlerde çevresel uyarana üç faktöre bağlar (aktaran Tenenbaum ve Bar-Eli 1993):

1. Bilinçli olma ve en gerekli bilgi kaynaklarını seçme yetisi,
2. Uyaran çokluğu,
3. Atletin kullanabildiği zaman.

Bir objenin çevrede keşfedilmesi iki etkene bağlıdır bunlar (Satman 2005):

1. Çevredeki obje (uyaran) sayısı,
2. Amaçlanan objelerin çevredeki mevcut alanı amaçlanmayan objeler ile ne dereceye kadar paylaştığı.

Pek çok çalışma, amaçlanmayan uyaranlar ortamda ne kadar fazla ise görsel taramanın o kadar fazla olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bunun aksi halinde yani amaçlanan hedefler ortamda olduğunda görsel tarama daha sabittir (Tenenbaum ve Bar-Eli 1993).

Dikkat, dikkat kapasitesi, dikkat aralığı ve seçici dikkat işlemlerini de içerisine alan büyük bir işlemdir. Dikkat aralığı bireyin belirli bir eyleme odaklandığı zamana işaret ederken, dikkat kapasitesi ve hafıza kapasitesi birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Seçici dikkat ise göreve uygun ipuçlarının kodlarının çözülmesini ve sürekli olarak gerekli bilginin çalışan bellekte korunması işleminin kontrolünü içermektedir (Thomas ve ark. 1993).

Spor psikologları odaklanmış ve dağılmış dikkat arasındaki farkı ayırt etmişlerdir. Odaklanmış dikkati daha az çaplı ve daha zengin ayrıntılara sahip bir ortam belirler. Dağılmış dikkat ise daha geniş çaplı bir dikkat alanı tarafından belirlenir. Fakat bu ortamdaki görüş alanı ile objelerin ayrıntılarına dair daha az bilgi vardır. İşlemin ve eylemin otomatikleşmesi sporcunun karmaşık görevlerde (özellikle de kesin olmayan) dikkatini kontrol etmesini sağlar. İki veya daha fazla görevin eşzamanlı işlemine izin verir. Dikkat esnekliği sporcunun çevresel sinyalleri çok çabuk tespit etmesini ve farklı durumlar ile daha homojen biçimde yüz yüze gelmesini sağlar (Tenenbaum ve Bar-Eli 1993).

Tam olarak hazır olmadıkları (start tabancasını kaçıran 100 metre koşucusu), konsantrasyonlarını kaybettikleri (hedefe kilitlenmede sorun yaşayıp dikkatini toplayamayan bir atıcı), dikkatlerinin dağıldığı (serbest atışı sırasında kalabalık sesinden rahatsız olan) için kötü performans sergileyen sporculara ilişkin kısa haberler, seçici, optimal, belli bir süre devam ettirilebilen dikkatin önemini ifade etmektedir (Abernethy 1993).

Dikkat ve konsantrasyonda dikkat stillerindeki farklılıklar etkin rol almaktadırlar. Çevresel bilgi ile başarılı ya da başarısız biçimde başa çıkabilmek için farklı dikkat stilleri belirlenmiştir. Nideffer, Easterbook (1959), Heilbrun (1972) ve

Watchel (1967) tarafından öne sürülen teorilere bağlı olarak dikkatin odaklanma ve yön kapsamı olmak üzere iki boyutu olduğunu öne sürmüşlerdir (aktaran Tenenbaum ve Bar-Eli 1993). İster bireysel ister takım sporu olsun tüm spor branşlarında optimal performans için farklı boyutta bütünleşme gereklidir. Genelde durumlar daha karmaşık olduğunda ve daha çabuk değişebilirlik içerdiğinde, sporcu için odaklanma boyutlu dikkat gereklidir. Karar verme düzeyi analiz etme ve planlamayı gerektirdiği zaman ise yansıtıcı içsel dikkate olan gereksinim artar. Pek çok spor dalında sporcunun dikkat stilini hem kapsam hem de yön boyutunda değiştirmesi beklenir. Bu bize sporcunun dikkat stilini kontrolünün ve dikkatli biçimde değiştirebilme yeteneğinin onun performansında çok önemli bir etmen olduğunu göstermektedir (Tenenbaum ve Bar-Eli 1993).

Diğer yandan kontrol eksikliği veya dikkat stilini değiştirebilme yeteneğine sahip olmama performansta düşme ile ilişkilendirilebilir. Sporcular birbiriyle bağdaşmayan dikkat stilleri sonucunda hata yaparlar. Böylece oyuncular yarışma sırasında gerçekleşen değişikliklere uyum sağlayamazlar. Tek tip eylem gerçekleştirirler ve çevresel koşulları dikkate almadan bu eylemde kalırlar. Bu tipte bir sporcu oldukça dar ve dışsal bir dikkat stili gösterir (Tenenbaum ve Bar-Eli 1993).

Konsantrasyonun sürdürülmesi de doğru kararlar verilmesinde büyük önem taşımaktadır. Uzatmalara giden bir müsabaka sonucunda dikkatin korunamaması ve konsantrasyonun kaybedilmesi durumu söz konusu olabilir. Böyle bir durumda bunu yaratan en önemli faktörlerden birinin, sporcunun yarışma sırasında uygunsuz ipuçlarına yönelmesi olduğu söylenilebilir (Tiryaki 2000).

Fischer (1984), futbol gibi açık bir görevde sporcu takım arkadaşlarından ve rakip oyunculardan gelen tüm gerekli uyaranları yakalamak için geniş ya da dışsal odaklanmaya gereksinim duyduğundan bahsetmektedir. Futbol oyuncusu bunun dışında farklı oyun durumlarında ortaya koyması gereken eylemler için geniş ve içsel odaklanmaya ihtiyaç duyar. Fisher'a göre uygun dikkat entelektüel davranışı zenginleştirirken uygun olmayan dikkat entelektüel davranışı bloke eder. Dikkat esnekliği ve dikkat stiline uygun olan görevin gerekliliklerini yerine getirme yetisi optimal performansın anahtarlarıdır. Buna göre Fisher sportif görevlerdeki karar verme eyleminde bireylerin aşağıdaki sıralamayı izlediğini söylemektedir (aktaran Tenenbaum ve Bar-Eli):

1. Çevrenin özelliklerini algılamak,
2. Görev için gerekli ipuçlarını araştırmak ve bulmak (gerekli olanları olmayanlardan ayırt etmek),
3. İpucu tiplerini tespit etmek (Pasif içsel durumları, dışsal olanlar gibi tanımlama),
4. Oyunu, ara zamanı stratejisini ve önceki defansif taktikleri planlamak için kısa süreli belleği kullanma (Bunlar bellekte kayıtlı olan stratejilere örnektir),
5. Uzun süreli belleği kullanma,
6. Karar verme.

Bilgi işlemek ve tepkide bulunmak için çok fazla zaman yoktur. Sporcunun mükemmel performans sergileme isteği başarısız olma korkusu ile gerçekten başarısızlığı yaratabilir. Buna rağmen sporcular yukarıda açıklanan işlem ile olağandışı performanslar ortaya koymuşlardır. Yetenekli bir sporcu deneyimsiz bir oyuncudan farklı olarak durumun içerdiği bilgiyi seçer, işlemler ve alır. Bununla birlikte, yetenekli oyuncular daha az yetenekli olanlara göre çevresel bilgi kodlarını daha kolay kırıp bilgiye daha çabuk mu ulaşır veya oyun durumlarındaki algısal sezinlemenin doğası nedir gibi soru işaretleri de mevcuttur. Bu ve benzer soruların yanında oyun zekâsının genel zekâ ile ilişkili olup olmadığı sorusu ise önemini korumaktadır (Satman 2005).

Performansta dikkatin önemi konusunda düşünülmesi gereken son bir nokta, bireyin sadece belli dikkat türlerini geliştirmesi için gereken atletik yeteneğini değil aynı zamanda özel atletik durumların gerektirdiği dikkat türleridir. Amaç bireyin dikkatini kontrol etmesi ve spor ortamında değişen dikkat gerekliliklerinde değişiklikler yapabilmesidir. Eğer performans tahmin edilmek isteniyorsa değerlendirilmesi gereken en az 3 tip dikkat vardır. Bunlar dikkatin genişliği, dikkat odağının yönü ve bir dikkat türünden diğer bir dikkat türüne geçebilme yeteneğidir. Dikkat genişliği bireyin algı çerçevesine ne kadar bilgi kabul edeceği ile ilgilidir. Golf topunu deliğe sokmak daha dar bir dikkat gerektirirken toplu oyunlarda dikkat stili gerekliliği farklılaşabilir. Dikkat odağının yönü bireyin kendi içsel ipuçlarına, duygularına ve düşüncelerine mi yoksa dışsal uyaranlara ve ipuçlarına mı odaklandığı ile ilgilidir. Dikkatin aynı hem içsel hem de dışsal olarak yönlendirilemeyeceği varsayılmaktadır. Bu nedenle üçüncü özellik olan bir dikkat türünden diğer bir dikkat türüne geçebilme yeteneği gerekmektedir (Nideffer 1981).

Karar vermede önemli diğer bir nokta da deneyim unsurudur. Motor performansın pek çok aşamasında deneyimli ve deneyimsiz olmanın farklılıkları vardır. Bu farklılıklar yeterli biçimde anlaşılammıştır. Pek çok araştırma deneyimli olan kişileri deneyimsiz olanlardan farklı kılan motor ve algısal etkenleri açıklamak için motor davranışa ve bilişsel-psikolojik davranışa odaklanmıştır. Dikkate odaklanmış olan bilgi-işlem modellerinden birinin sonuçları deneyimli olan kişilerin kendilerine sunulan bilginin daha fazla farkında olduklarını ve deneyimsizlere göre sunulan bilgiyi daha etkili bir şekilde kullandıklarını ortaya çıkarmıştır. Bu dikkat yeteneği, deneyimli olanların deneyimsiz olanların aksine performans ile ilişkili gerekli bilgiyi nasıl analiz ettiğini açıklayabilir. Algısal mekanizmanın işlevi çevresel bilgiyi tanımlamak ve ona anlam vermektir. Bilgiyi tanımladıktan sonra, algısal mekanizma seçici dikkat ile algılanan ve gerçekleştirilecek performans ile ilişkili bilginin çoğunluğunu kontrol eder ve ilgisiz bilgiyi değerlendirmeye almaz. Bu noktada birey ne kadar deneyimli ise, bu işlemin tanımlanması da o kadar hızlı ve etkili olur. Dolayısıyla algısal motor işlemler bireyin geçmiş deneyimlerine dayanmaktadır (Tenenbaum ve Bar-Eli 1993) .

2.11.3. Sporda Karar Vermeyi Etkileyen Dış Etkenler

Cox, İskoçya Birinci Futbol Liginde yapmış olduğu araştırmada ev sahibi takımların kendi evlerinde oynadıkları müsabakalarda gördükleri taraftar desteği sonucunda daha iyi bir performans ortaya koydukları bulgusuna ulaşmıştır. Araştırmada İskoçya Birinci Liginde oynayan iki profesyonel futbol takımının oyuncularının performanslarında taraftar desteği, kendi evinde oynamak gibi dış etkenlerin etkileri araştırılmış ve araştırma sonucunda oyuncuların kendi evlerinde taraftar desteği ile oynamalarının, onların başarılarında etkili olduğu saptanmıştır (Cox 1998).

Schwartz ve Barsky (1977), 1970’li yıllarda oynanan binlerce müsabakayı analiz etmiş ve ev sahibi takımların anlamlı üstünlüğünü bulmuşlardır. Müsabakaların galibi dikkate alınarak yapılan araştırmada en düşük oranı % 53 ile beyzbol takımları gösterirken en yüksek oran basketbol ve buz hokeyi takımlarında çıkmıştır (her ikisi de % 64). Futbol takımlarında ise % 60’lık bir ev sahibi takımın galibiyet üstünlüğü tespit edilmiştir. Schwartz ve Barsky araştırmalarında ev sahibi takımın oyuncularının

dışarıda oynadıkları müsabakalara nazaran daha iyi bir oyun ortaya koydukları yorumunu yapmıştır (aktaran Cox 1998).

Sekiz İngiliz ve İskoç takımını içine alan 1992-1993 sezonunda yapılan bir araştırmada ortalama % 60'lık bir ev sahibi takım galibiyet oranı saptanmıştır. Nevill ve ark. (1996) İngiltere Premier ligindeki takımların evlerinde oynadıkları müsabakaları kazanma oranlarının % 65, İskoç ikinci liginde oynayan futbol takımlarının evlerinde kazanma oranlarının ise % 51 olduğunu bulmuşlardır. Bu kazanma oranı İngiltere Premier Liginde oynayan takımların kendi evlerinde oynadıkları müsabakalarda kendilerini destekleyen kalabalık taraftar kitleleri ile ilişkilendirilebilir (Nevill ve ark. 1996).

Nideffer (1959), dikkatin uyarılmışlık ve kaygı seviyesi ile çok yakın ilişkide olduğunu işaret eder. Kaygı ve uyarılmışlık seviyelerindeki artış, bir dikkat stilinden diğer birine geçmeyi ve dikkat seviyesini sınırlar. Sporcuların uyarılmışlık seviyesinin artmasıyla sistematik olarak dikkatlerinde daralma olur ancak baskı altında iken dikkatin daralmasına dair nedenler yeterli derecede açık değildir. Bacon (1974), uyarılmışlık seviyesinin çevresel uyarana karşı olan duyarlılığı azaltarak ve böylece bilgi işlemelemeyi sınırlayarak performansı etkilediğini öne sürmüştür (aktaran Tenenbaum ve Bar-Eli 1993).

Yukarıda sözü edilen dış faktörlerin başarıda etkili olduğu kesinlik kazanmıştır. Yüksek performansta doğru karar vermenin önemi yadsınamaz. Dış faktörlerin başarıyı bu kadar etkilediği göz önüne alınırsa sporcuların baskı altında doğru ve çabuk karar verme başarısını göstermede zaafı olduğu kanısına varılabilir. Sporda karar vermeyi etkileyen bazı dış faktörler olduğu, olumsuz tezahürattan etkilenme, kalabalık seyirci topluluğundan etkilenme veya dış sahada oynamanın dezavantajları üzerine yapılan araştırmalardan çıkartılmaktadır (Satman 2005).

2.12. Futbol Hakemliğinde Karar Verme

Bilginin % 85'lik kısmı görerek elde edilmektedir ve bu şekilde direkt bir görüşle olayın farkına varan hakem çok kısa bir zaman dilimi içerisinde karar vermek durumundadır. Kısaca hakem uyarıcıyı seçerek algılar, analiz eder, kategorilere ayırır, kıyaslama yapar ve daha sonra bu uyarana en uygun tepkiyi verir (Cel 1994).

2000 yılında yapılan Avrupa futbol şampiyonasında elit hakemler üzerinde yapılan araştırmaya göre bir hakem dakikada en az 2 veya 3 karar verme durumundadır. Bu rakama kendi içinde vermediği kararlar da dâhildir. Bu şartlar altında hakemlik için yüksek derecede motivasyon şarttır (Helsen ve Bultynck 2001).

Hakemlerin genelde otoriter bir kişiliğe sahip olduğu inancı oldukça yaygın olsa da hiçbir bilimsel çalışma bu fikri desteklememiştir. Hakemlikte ideal profili belirlemek için yapılan araştırmalar da anlamlı bulunmadığından bırakılmıştır. Futbol hakemliği oyunun akışına göre sürekli değişken uyarılarla doludur. Bu nedenle doğru karar vermek için hakemin dikkatinin toplayabileceği kadar veriye yönelmiş olması gereklidir (Cel 1994).

Hakemlerin kararlarındaki doğruluk derecesini ortaya koymak amacıyla bazı çalışmalar yapılmıştır (Satman 2005). Nevill ve ark. (2002), futbolda ev sahibi takımın, tribünlerdeki kalabalık seyirci topluluğu ile önemli derecede artan bir avantajını gözlemlemişlerdir. Bu sonuçlar kalabalığın belli bir yoğunluğa ulaştığı zaman ev sahibi takımın en önemli avantajı olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmalar seyirci topluluğunun büyüklüğü ve yoğunluğunun ev sahibi takımın avantajının derecesini etkileyebileceğine ilişkin kanıtlar sunmaktadır. Bu bulgular kalabalığın ya ev sahibi takımın oyuncularının performansını yükselttiğini ya da hakemlerin bilinçaltılarında, ev sahibi takımlar lehinde etkileri olduğunu söylemektedir. Öte yandan, bu konu üzerinde hakemin deneyimi ve tutarlı olmayan kararlar arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik yapılan araştırmalarda yoğun baskının olduğu durumlarda deneyimli hakemlerin duygusal durumlarını kontrol etmede daha iyi oldukları ve stresli ortamlarda karar verirken göreve özgü bilgiyi temel aldıkları ortaya konmaktadır (Nevill ve ark. 2002).

Lehman ve Reifman (1987)'in hem deplasmanda hem de kendi sahalarında oyuncuların statüleri (yıldız oyuncular vs.) ve aleyhlerinde verilen ihlal kararları arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmada; yıldız oyuncuların kendi sahalarında oynarken anlamlı bir biçimde daha az ceza aldıklarını saptamışlardır. Yıldız oyuncu sıfatını taşımayan oyunculara ise böyle bir fark bulunmamıştır. Lehman ve Rifman, bu durumu ev sahibi takımın taraftar kalabalığının ortaya çıkardığı baskıya hakemlerin gösterdikleri tepkinin bir yansıması olabileceği sonucunu çıkarmaktadır. Bu sonuç deplasman takımının sosyal destek açısından eksik olan bir ortamda olmasının

oyunculara saldırgan bir tepkiyi doğurabileceğini ve hakemlerde ise daha az objektif bir bakış açısını kolaylıkla oluşturabileceğini savunan düşünce ile bağdaşmaktadır (Lehmann ve Reifman 1987).

Greer (1994), ev sahibi takımın performansında gözlenen artışın ya misafir takımın performansındaki azalmayla ya da hakemin ev sahibi takımın taraftar kalabalığından doğan önyargı ile bağlantılı olduğu görüşünü ortaya atmıştır. Ancak ev sahibi takım lehinde gözlemlenen kararlar, misafir takımın kalabalığın etkisi ile daha saldırgan oynaması veya daha savunmaya dayalı bir taktik ile sahada dizilmiş olmasından kaynaklandığını ifade etmiştir (aktaran Nevill ve ark. 2002).

Kalabalığın yönetim üzerindeki etkisini saptayabilecek iki sistematik hata kaynağı deneklerin zaman darlığı ile karşı karşıya kaldıklarında en belirgin ipuçlarını seçme eğiliminde olduğunu ortaya koymaktadır. Hakemlerin tartışmalı bir pozisyon ile karşı karşıya kaldıkları zaman, kendileri için ev sahibi takımın kalabalık taraftar topluluğunun sesinin en belirgin ipucu olduğu ve bunun da ev sahibi takım lehine karar vermeye yönelttiği yönünde görüşler vardır (Nevill ve ark. 2002).

Kalabalığın çıkardığı ses tanısal bir doğruluk içermediği ve çok güvenilir olmadığı için genelde kararlar ev sahibi takımın lehine sonuçlanır. Karar verme sürecinde kestirme yolların kullanımını inceleyen benzer bir araştırma da kalabalık sesinin etkin olabileceği yönünde bulgular sunulmuştur. Eğer karar vermede kullanılan ipuçları çok güvenilir ve açık değil ise bu tipte ipuçları (kalabalık sesi) önem kazanabilir. Bu durumda ses bilgiden çok bilgi içermeyen ipuçlarına götürebilir. Karar verme sürecindeki olası ön yargı ile ilgili olarak ise, hakem kalabalıktan gelen işitsel bilgiye görsel bilgi kadar önem verebilir ve bu da ev sahibi takım lehine bir karar dengesizliği oluşturabilir (Tversky ve Kahneman 1974).

Taraftar kitlelerinin yönlendirilmeleri ve rakip ile hakemi etki altına alma çabalarında spor medyasında yer alan saldırganlık içeren şiddet manşetlerinin, mücadelenin zorluğunu anlatım aracı olarak kullanılmaya başlanması, şiddetin oyunun bir parçası oluşunu gösterir niteliktedir. Bu anlayışla, sporun evrensel değerleri ortadan kalkar ve “savaşmak”, “parçalamak”, “ölümüne oynamak” ifadeleri sıradan bir hale gelir. İnsanları farklı noktalara götüren bu futbol anlayışında, “topun çeşitli gelgitlerden sonra kalelerden birine girmesi, golü atan takımı tutanlar açısından dünyanın

fethi anlamına gelmektedir”. Gol atanlar “kahraman” yiyenler “hain” hakem “satılmış” veya “harikadır” (Cengiz ve Pulur 2004).

Hakemlerin baskı altına alınmaları durumuna dair, şiddet olaylarına bakış açılarını içeren televizyon yorumları, köşe yazıları, yönetici, antrenör ve futbolcu demeçlerinde “Kör hakem vermeyin”, “Hakeme takıldık” ve “Hakem yaktı” gibi hedef gösterici üslupların kullanılması ile hakemlerin baskı altında kaldıklarının bir gerekçesi olarak söylenilebilir. Orta Anadolu bölgesinde görev yapan hakemlerin % 54,2’sinin “spor mediasından” etkilendiklerini ifade etmeleri müsabaka öncesi ve sonrasında spor mediasında yer alan haberlerin işleniş tarzından ve baskılardan endişe duydukları şeklinde yorumlanabilir. Hakemler yaratılan baskı ortamının planlı bir şekilde bilinçli olarak oluşturulduğuna olan inançlarını “futbolcuların seyirci saldırganlığı üzerinde etkisine” dair sorulan soruya % 52,9’unun “tamamen katılıyorum” ve “katılıyorum” şeklinde cevap vererek belirtmişlerdir (Cengiz ve Pulur 2004).

Sonuç olarak, günümüz medya söylemlerinin şiddete dayandırılması, taraftar kitlelerinin de müsabakaya bakış açılarını değiştirmiştir. Bu kitleler müsabakalara sadece kazanma amacını güderek gelmek ve bu uğurda her türlü şeyi yapmanın gerekliliğini benimsemişlerdir. Kitleler müsabaka sonunda elde edilecek olan galibiyetin nasıl elde edildiğinden ziyade elde edilip edilmediği ile ilgilenmektedir. Bu uğurda baskı uygulayabilecekleri tüm imkânları kullanmak ve ürkütücü bir atmosfer yaratıp rakip takımı ve hakemleri etki altına almak istemektedirler (Satman 2005).

2.13. Futbol Hakemlerinde Karar Vermeyi Etkileyen Faktörler

Başarı kavramı, hakemlerde iki yönden ele alınmaktadır. Birincisi, bir hakemin fiziki performansını yerine getirme süreci, İkincisi ise başarı, yani müsabakanın her yönüyle sağlıklı bir şekilde bitirilmesi şeklinde ifade edilebilir (Eygü 2009).

Müsabakada hakemlerin daha iyi performans ortaya koyabilmesi için fizyolojik, psikolojik-duygusal veya sosyal faktörlerin özel olarak futbola ve futbol oyununun pozisyonel istemlerine göre geliştirilmesi gerekir. Zihinsel faktörler; hakemin algılama gücü, dikkati, kararlılığı ve hafıza durumu ile ilgilidir. Psikolojik-duygusal faktörler; motivasyon, korku ve kaygı, özgüven, stres itiraz ve öfke ile başa çıkma, saldırı ve saldırganlık vb. gibi özellikleri içinde barındırır. Fiziksel faktörlerin içinde ise; futbol

oyununun istemde bulunduğu dayanıklılık, sürat, koordinasyon, teknik, taktik gibi özellikler ve sosyal faktörlerden de liderlik, ekip ruhu (işbirliği, yardımlaşma, paylaşma), kişilik faktörleri gibi özellikler yer alır. Bu bütünsel yaklaşım içinde bir parçanın eksikliği ve başarıyla yerine getirilememesi diğer bütün parçalarında olumsuz etkilenmesine neden olabilir (Konter 1996). Ayrıca karar verme becerisini etkileyen bazı sosyal-çevresel faktörler ve zararlı maddelerin kullanımının etkilerine de konu içerisinde yer verilecektir.

2.13. 1. Zihinsel Faktörler

Müsabakada veya hayatın diğer aşamalarında başarıya yönelik hareketlerin seyrinin sevk ve idare edilmesinde zihinsel süreçlerin çok önemli bir rolü vardır. Algı, dikkat, öğrenme, hafıza gibi süreçlerle zekâdan meydana gelen zihinsel yetenek ve beceriler, alınan bilginin işlenmesinde ilk şartı oluştururlar. Fakat bunlar, bilginin işlenmesi sürecine tek başlarına etki etmezler. Hakem burada zihinsel ve duygusal faktörlerle hareket ederek oyuncuları ve seyircileri sürekli olarak etkilemektedir (İkizler ve Karagözoğlu 1997).

2.13.1.1. Algı

Algı, içimizde ve dışımızda gelişen olayların farkına varmak ve duyuları yorumlama, onları anlamlı hale getirme sürecidir. Algı sayesinde insanın zihninde kendisi ve mevcut çevresi hakkında bir resim oluşmaktadır (Morgan 1980).

Algıyı etkileyen en önemli faktör sosyal çevredir. Fiili veya hayali bir sosyal baskı altındayken, çoğunluğunun fikrine uyma eğilimi ortaya çıkmaktadır. Kamuoyu, seyirciler veya politik beklentiler, algılayan kişi üzerinde bir baskı oluşturabilir. Dış etkenlerden gelen baskı ve itirazlar algılamayı bozduğundan, bu tür durumlarda hakemlerde algılama hatasından kaynaklanan yanlış değerlendirmelerde bulunabilirler (Morgan 1980).

Örneğin, hakem bir pozisyonda vermiş olduğu kararın farklı kişiler tarafından çok değişik algılandığı kanısına varırsa bunun sonucunda dışardan gelen baskılar

hakemin bir başka pozisyonu yanlış algılanmasına sebep olur. Bu da gösterir ki gelen baskılar algıyı bozmaktadır. Bir diğer durumda, hakemin oyunun seyrini olumsuz yönde etkileyecek sporcu, teknik sorumlu vb. gibi kişileri önceden algılaması sonucu önceden müdahale (pro-aktif hakemlik) edip gerekli müdahaleyi yapması gerekmektedir (Eygü 2009).

Yukarıda anlatılan sebepler aynı objektif çevrenin farklı kişiler tarafından çok değişik algılandığı ve güdülerin sevk ve idaresinde özel değişikliklere yol açtığını göstermektedir (Eygü 2009).

2.13.1.2. Dikkat

Dikkat kavramını düşünme, algılama ve hayal etmeden meydana gelen psikolojik fonksiyonların bilinçli bir şekilde harekete geçirilmesini olarak tanımlayabiliriz. Hiçbir ayrıntıyı kaçırmamak için duyu organları, dikkate konu olan kişi veya olaylara yönelir. Örneğin, gözler bir noktaya dikilir. Duyu organlarının aldığı tavırla paralel olarak, sporcunun bedeninde de bir ayarlama meydana gelir (Baumann 1994).

Hakemler her zaman hedefte olduğu için müsabaka öncesi, müsabaka esnasında ve sonrasında her zaman dikkatli olmaları gerekir. Müsabaka esnasında çok fazla uyarıya maruz kalındığından, bunların değerlendirme kapasitesi de hakeme aşırı yüklenir. Bu durumda hakem de, gelen uyarılar arasında bir seçim yapmak zorunda kalır. Kaygı, stres, gürültü vb. gibi birtakım sebeplerden dolayı hakemin bir müsabaka faaliyetinden gelen uyarılar arasından dikkatini yoğunlaştırması gereken uyarıları seçmesi zorlaşır, hatta tamamen engellenebilir. Bu duruma bağlı olarak meydana gelen zihinsel ve fiziksel yorgunluk, ilgili müsabaka faaliyetine ait problemin çözümüne ve doğru karar vermeye yönelik davranışlarda bulunma ihtimalini de zayıflatabilir. Gelen bilgilerin içeriklerinde bariz birtakım farklılıklar bulunması, bu seçim işini kolaylaştırır (Rushall ve Lippman 1997).

2.13.1.3. Kararlılık

Sporla uğraşan kişiler, çeşitli ihtimaller arasında karar vermek zorundadır. Oyun alanında alınan kararlar saliseler içinde verilir. Karar sürecinin gözden geçirilmesi hakemlere, durumun imkân verdiği bazı durumlarda hızlı karar vermekten kaçınmaları ve son kararlarını açıklamadan önce daha fazla bilgi toplamaları gerektiğini gösterir. Hakem ayrıca durumla ilgili gerçeğin, algılayıcısının vereceği kararı ve eylemi etkileyeceğini anlamalıdır (Baltaş 2008).

Örneğin, bir futbolcu topu aldıktan sonra hemen pas vermeyerek, birkaç kez sağa sola doğru topu sürmekte ve bu arada da takım arkadaşlarına bakılmaktadır. Oyuncular ve antrenörün kendisini defalarca ikaz etmesine rağmen bu futbolcu, çok nadir olarak topu süratle ve doğrudan oyuna sokmuştur. Bu oyuncu, ihtimalleri algıladıktan sonra bunlardan birisini tercih etme ve pasını doğru yere atma konularında süratle bir karara varmayı başaramamıştır (Baumann 1994).

Hakemler de müsabakada kararlarını verirken kendinden emin şekilde olmalıdır. Çünkü kararlı şekilde verilen bir faulün inandırıcılığı hakemin düdük tonuyla ve beden diliyle kararında ne kadar doğru ne kadar yanlış olduğunu ifade eder. Beden dilimiz biz sustuğumuzda da konuşmaya devam eder. Araştırmalar bilginin % 60'ının görsel olarak ve sadece % 10'unun kullanılan kelimeler aracılığıyla alındığını göstermektedir. Uygun ölçüde ve uygun şekilde kullanılan beden dili, hakemin kendine güvenini, verdiği karara hâkimiyetini ortaya koyduğu yönünde bir anlam taşır. Bu nedenle beden dilinin etkin bir şekilde kullanımı, iletişim açısından büyük önem taşıdığı gibi, bir hakemin müsabaka içerisindeki kararlılığını da gösterir (Eygü 2009).

2.13.1.4. Hafıza

Edinilmiş bilgi, tecrübe ve becerilerin daha sonraki antrenman veya müsabakalarda aynı şekilde veya geliştirerek tekrarlanabilmesi için bunların zihinde saklanması müsabakada başarılı olmanın şartlarından biridir (İkizler ve Karagözoğlu 1997).

Uzun süreli hafızanın sporda ayrı bir yeri vardır. Bu hafızanın özellikle topla oynanan müsabakada belli hareketlerin ne şekilde cezalandırılacağıyla ilgili kurallar

hakkında bilgileri içerir. Eğer bir sporcu veya hakemden “tecrübeli” diye bahsediliyorsa, çoğunlukla onun, güçlü bir uzun süreli hafızaya sahip olduğu ve bilgisini müsabakada uygun bir şekilde ortaya koyduğu anlatılmak istenmektedir (Gabler ve ark. 1986).

2.13.2. Psikolojik ve Duygusal Faktörler

Günümüzde futbolun geldiği nokta dikkate alındığında hakemlerin üzerindeki baskı oldukça yüksektir. Bu durum hakemlerin psikolojik olarak da güçlü olmalarını gerektirir. Psikolojik-duygusal faktörler şu şekilde ifade edilebilir: Özgüven, konsantrasyon, stres, kararlılık, muhakeme yeteneği, motivasyon, iletişim becerisi, duygu kontrolü vb. (Weinberg ve ark. 1990).

Psikolojik başarının ikinci seviyesinde yer alan duygusal faktörler, içimizde gelişen olaylarla dışımızdaki mevcut duruma ait şartların veya somut bir beklentiye ait gerçekleşme ihtimalinin değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkar. Bu değerlendirmenin sonucuna bağlı olarak sporcularda ve hakemlerde, sevinç ve gurur gibi olumlu veya öfke, korku, isteksizlik ve stres gibi olumsuz duygular gözlenir. Müsabakada duygusal faktörlerle ilgili araştırmalara en çok konu olan kavramlar bu bölümde anlatılacaktır (Ilg 1991).

2.13.2.1. Motivasyon

Motivasyon, bir harekete geçirme etkisiyle ve yaşanan koşullara bağlı olarak spor faaliyetine yol açan ve bu faaliyeti sürdüren süreç olarak tanımlanabilir. Bir motivasyon süreci içerisinde hem zihinsel, hem de duygusal faktörler etkili olur. Son zamanlardaki çalışmalar, motivasyonun daha çok zihinsel bir süreç olduğu şeklindeki görüşü destekler niteliktedir (Baysal ve Tekarslan 1998).

Örneğin, kendisinden çok daha güçlü bir takımla mücadele eden takım, harcadığı çabanın arzulanılan eylem sonucuna ulaşmada etkisiz kalacağını fark etmesi, oyun üzerindeki kontrolünün kaybolmasına yol açar. Diğer bir durum ise, oynayacağı bir müsabakayı kaybettiği takdirde küme düşme tehlikesi olan bir takımın oyuncularını da

müsabakanın kontrolünü etkileyecektir. Kontrolün kaybı, aşırı isteksizlik yaratan bir durum olarak yaşanır. Bu isteksizlik de, olumsuz birçok durum ve davranış şekillerinin ortaya çıkmasını kolaylaştırır. Hakem bu durumda müsabakaya konsantre olmayıp, motivasyonu yüksek seviyede değilse müsabakanın kontrolü hakemin elinden çıkacaktır. Kontrolün bulunmaması hayal kırıklığı, saldırganlık, korku, stres gibi birçok başka durumu da peşinden getirir (İkizler ve Karagözoğlu 1997).

Motivasyon ve müsabakada başarı konularıyla ilgili olarak bahsedilmesi gereken son önemli nokta ise, seyircilerin varlığının cesaret verici veya kırıci tavırlarının, sporcu ve hakem motivasyonunu ne şekilde etkilediğidir. Hakemin bir pozisyonda vermiş olduğu karar seyirciler tarafından farklı şekilde algılandığından, seyircilerin varlığı, aktivasyon düzeyinin artmasına paralel olarak hatalı tepkilerin daha sık tekrarlanmasına sebep olur dolayısıyla hakemin motivasyonunu ve başarısını olumsuz yönde etkiler. Bu durum özellikle bulunduğu klasmanda müsabaka tecrübesi az olan hakemlerde bariz şekilde kendini gösterir. Bir diğer durum ise, müsabakanın önem ve kalitesine göre seyirci sayısının fazla olduğu maçlarda müsabaka öncesi hakemin bu durumu görmesi ya da bilmesi, motivasyonuna artırıcı yönde etki eder. Çünkü böyle önem derecesi büyük müsabakaya çıkmak her hakem için kendini gösterme ve kabul ettirmekten dolayı önemlidir. Bu bağlamda seyircilerin varlığının, hakemin motivasyonunu güçlendirdiği söylenilebilir (TFF 2008).

2.13.2.2. Korku ve Kaygı

Korku, tehlike ya da tehdit dolu bir durum, nesne veya olayın algılanması veya sadece düşünülmesi sırasında insanların gösterdiği tepkileri anlatır. Bir ruhsal tepkinin temel şartı, gerçek veya muhtemel bir tehdit halinin bulunmasıdır. Gerçek korku, somut olarak tehdit edici bir nesneye yönelik olabilir (Gabler 1988). Buna bir hakemin müsabaka esnasında saha zemininin kötü olmasından dolayı sakatlanma riskinin olması veya etkili şekilde koşamaması örneğini verebiliriz. Bu durum tehdit edici bir duruma yönelik olduğu için müsabakada başarısızlık korkusuna neden olabilir. Yine hakemin önemli bir maça çıkacağı zaman, o maçtan önceki hafta müsabaka verilmesi halinde hem fiziksel hem de psikolojik olarak aşırı yüklenmeler sonucu ortaya çıkan stres de, korkuya yol açan nedenlerden biridir. Buradaki durumun ortadan kaldırılması için

hakeme maçından bir önceki hafta maç verilmeyerek psikolojik olarak rahatlaması sağlanır. Korkunun ortadan kaldırılmasına yönelik tedbirlerin alınabilmesi için öncelikle, ortaya çıkan korku belirtilerinin sebepleri araştırılarak bunları çözecek metotlar geliştirilmelidir (Eygü 2009).

Kaygı, normalde korku duygusu uyandırmayacak nitelikteki uyarıların birtakım korku tepkilerine yol açması halidir. Evrensel özellik gösteren kaygının özel olarak futbol ve futbolun tüm unsurları üzerinde nasıl etkilerde bulunabileceğine açıklık getirilmesi gerekir. Ancak böylelikle bu unsurların ortaya koyacağı performansında daha başarılı olabilir ve kapasitelerini daha verimli olarak gerçekleştirebilir (Gabler 1988).

Hakemlerin etkisi altında kaldığı birçok stres faktörü vardır. Bu faktörlerin her biri hakemin kaygı düzeyinde etkili olabilir. Bir hakem ne kadar yüksek motorik, teknik ve taktik rezervlere sahip olursa olsun bunu maç içinde ortaya çıkaramıyorsa bu hiçbir anlam ifade etmez. Bu nedenle hakemin performansını ortaya koyabilmesi sadece fizyolojik bir olgu olamaz. Hakemin performansını ve becerisini kullanabilmesinde, psikolojik durumu oldukça önemlidir. Hakemin performansını başarıyla ortaya koymasında sahip olduğu kaygı düzeyi, bu nedenle çok önemlidir. Çünkü hakemin sahip olduğu kaygı düzeyi maçın gidişatını olumsuz yönde etkileyebilir (Dohmen 2008).

İnce beceri gerektiren sporlar ile kalın beceriler gerektiren sporlarda bile kaygı düzeyi farklı olacaktır. Hakemlik, ince beceriler gerektirir, çünkü karar vermektedirler ve bu karar saniyenin binde birinde verilir. Müsabakanın sonuna doğru hataların artma sebebi, yorgunlukla birlikte beyne giden oksijen miktarı azalmasına bağlanabilir. Kan basıncı artar ve kalp dakikalık atım sayısını yükseltmeye başlar. Bu durum fizyolojik bir olgudur. Hakemlerin karar verme becerileri maçın başında ve ortasında olduğu kadar parlak olmayabilir. Bir diğer sebep de baskı olabilir. Çünkü baskı algıyı bozmaktadır (Baltaş 2008).

Kaygı kaçınma davranışı doğurur. Hata yapan hakemlere ceza olarak müsabaka vermemek kaçınma davranışı doğurur. Hata yapma ihtimalini artırır çünkü kararlar duyguların etkisi altındadır. Olumsuz duygular beynin karar bölgelerini daha çok etkiler. Risk ve kayıpla karşılaştığımızda, riskten kaçan kararlar, daha fazla kaybetmeyi

önlemeye yönelik kararlar alır. Bu yüzden hakemlerin kaçınma davranışı ile değil, yönelme davranışı ile başarıya ulaşabileceği söylenilebilir (Baltaş 2008).

2.13.2.3. Özgüven

Kendine güven, hayata karşı yapıcı ve olumlu bir bakış açısını ve kendi gücüne inanmayı gerektirir. Özgüven kavramı kültürümüzde zaman zaman farklı ve hatta çelişkili anlamlar ve çağrışımlar taşımaktadır. Bu yüzden “kendine güven” duygusuna sahip olmaya çok fazla özenilmektedir. Ancak yapıcı, gerçekçi ve girişimci özgüven ile hayalci, gerçekdışı ve bir bakıma savunmacı özgüven sürekli birbirine karıştırılmaktadır. Hatta kendine güven bazen “kabadayılık” gibi algılanmaktadır (İkizler 1993).

Hakemin bir müsabaka sonrası aldığı olumlu, tutarlı ve anlaşılabilir tepkiler kendisiyle ilgili bilgi verir. Neyi yapabildiği neyi yapamadığını bilir ve kendini tanır. Buna karşılık, çevreden çelişkili ve istikrarsız tepkiler alırsa, her yönetilen müsabaka için çevreden onay bekler hale gelir. Onaylandığı ya da başardığı zaman özgüveni artar, onaylanılmadığı ya da başaramadığı zaman ise düşer. Sonuç olarak özgüvenin gösterilen ve elde edilen başarılarla bağlı olduğu söylenilebilir (Baltaş 2008).

2.13.2.4. Duygular

Birey yaşamı boyunca sürekli karar vermesi gereken durumlarla karşı karşıya kalmaktadır. Kararın niteliği bireyin kişilik özelliği ve gelişim döneminin özelliğine bağlı olarak değişmektedir. Duygular karar verme sürecini etkilemektedir. Duygular kararın bazı yönlerini öne çıkarabildiği gibi, bazı yönlerini de dışarıda bırakabilmektedir. Karar verme durumunda birey var olan duygularından dolayı bütün seçenekler içerisinde bazılarını değerlendirirken bazılarını değerlendirmez. Böyle bir durumda birey tüm seçenekleri göz önüne almadan karar vermiş olur. Utangaçlık, duygusallık, düşüncesiz hareket etme ve heyecan gibi kişilik özellikleri de karar verme sürecini etkileyen faktörler arasındadır (Byrnes 1998).

Duyguların, sosyal yaşantımız içerisinde karar verme sürecimize olan etkilerinin kaçınılmaz bir gerçek olduğu söylenilebilir. Duygular genel olarak karar veren kişi için dört problemin kaynağını oluşturmaktadır (Byrnes 1998).

Bu problemlerden birincisi; duyguların kararın bazı yönlerini öne çıkarması ya da kararın diğer yönlerini dışarıda bırakmasıdır. Bunun anlamı, duygular seçeneklerin belli boyutlarının öne çıkmasını sağlarken diğerlerinin geri çekilmesine neden olur. Yani karar durumunda kişi yaşadığı duygulardan dolayı seçeneklerin bazılarını dikkat eder ve diğer seçenekleri değerlendiremez. Bu durum da bireyin alternatifleri tam olarak denemeden karar almasına neden olur.

Bu problemlerin ikincisi; duygular değişken değer yargılarına sebep olabilir. Örneğin, karar veren kişi sakin olduğunda, bir sonucu kısmen önemli değerlendirebilir. Fakat kişi eğer sinirli, hırslı, kıskanç ya da buna benzer duygular içindeyse, aynı sonuç geçici olarak o kişinin gözüne normalde olduğundan daha önemli görünecektir.

Bu problemlerin Üçüncüsü ise; duyguların dikkati dağıtan bir işlevinin olmasıdır. Öfke, suçluluk ya da üzüntü gibi duygular insanın aklından kolay kolay çıkmayan duygulardır. Bu duygular kişinin hedeflerine ulaşmasını engeller. Örneğin, iş arkadaşına sinirlenen kişi, işyerindeki önemli işlerini bitirmek yerine arkadaşına kızdığı olaya takılıp kalabilir. Bunun yanı sıra duygular kişinin, daha önemli hedeflerini takip etmek yerine, yeni bir duygusal karar almasına ve bunu takip etmesine neden olabilir. Örneğin, birey sinirini geçirmek için başka bir şeyler yapabilir ya da bütün gününü kendi işlerini halletmek yerine, üstlerine iç yazışmalar yazarak geçirebilir.

Dördüncü probleme göre ise; duygular hafızada olan şeylerle o kadar ilgilidir ki, olumlu duygular olumlu davranışlarla; olumsuz duygular ise olumsuz davranışlarla ilişkilendirilir. Bu nedenle duygular belli türdeki davranışların yeniden kazandırılmasında birer ipucu görevi görürler (Isen ve ark. 1981).

2.13.2.5. Stres

Stres, dikkati dağıtarak bireyin gelişigüzel bir yönde karar vermesine neden olmaktadır. Stresin uyarılmışlık haline karşı aşırı uyarılmışlık halinde olma durumu karar verme süreci üzerindeki en baskın etkisidir. Aşırı uyarılmışlık durumunda kişi

uyarılma durumundan dolayı bütün seçenekleri incelenmeden karar verildiği için doğru seçenekleri değerlendirmeyebilmektedir. Stres karar vermeyi etkileyen güçlü faktörlerden birisidir. Yapılan araştırmalarda stresin verdiği zarar kişiden kişiye farklılık göstermektedir (Keinan 1987). Bu bilgiler ışığında futbol hakemlerinin müsabaka yönetirken stresli olmaları durumunda yanlış karar verme olasılıklarının artabileceği söylenilebilir.

2.13.2.6. İtiraz ve Öfkeyle Başa Çıkma

Müsabakada başarıyı etkileyen önemli faktörlerden biride itirazlar ve öfke durumu ile başa çıkmaktır. Duyguları kontrol etmek, onları baskı altında tutma anlamına gelmez. En mutlu olduğu durumda bile, sporcu bu mutluluğun bilincinde olmalı ve onu bilinçli bir şekilde yaşmalıdır. Bu şekilde sporcu heyecan verici uyarıcıları bastırmayıp onları olumlu olarak yaşar, kontrol altında tutar ve onlara hâkim olur (Bauman 1994).

Hakemin, itirazlarla ve öfkeyle başa çıkmak için ihtiyaç duyduğu en önemli şey kuralları eşit olarak uygulamaktır. Bu sayede oyuncuların saygısını ve güvenini kazanır. Bu saygı ve güven kazanılmadığı zaman itirazla karşılaşabilecek ve üstelik itirazı yaratan kişi olarak algılanmasına sebep olacaktır (Eygü 2009).

Hakemin itirazla ve öfke ile başa çıkabilmesi için bilmesi gereken iki önemli durum vardır. Bunlar: oyuncuların, hakemin vermiş olduğu hangi kararından dolayı itiraz ettiğini ve olayların hakemin vermiş olduğu karardan mı ya da rakip oyuncunun yapmış olduğu hareketten mi yoksa seyircinin tutumundan mı kaynaklandığını anlayabilmesidir (Baltaş 2008).

2.13.2.6.1. Oyuncuların Öfkelenmesine Sebep Olan Durumlar

- Hakemin çok takdir hakkı kullanması,
- Oyuncuların kararları yeterince adil ve eşit bulmaması,
- Bariz pozisyonlarda yanlış bir karar ya da görmezden gelme,
- Avantaj kararını doğru uygulamaması,

- Avantaja bırakılacak durumlarda kararsızlık göstermesi,
- Rakiple karşı karşıya gelinen durumlar,
- Oyuncuların takım arkadaşlarıyla, antrenörleri ile ve taraftarlarıyla karşı karşıya geldiği durumlar,
- Müsabakanın dışında, önceden meydana gelen durumlar,
- Hakemin kızgınlığını kontrol edemediği ve öfkesine yenildiği durumlarda verdiği kararlar (TFF 2008).

2.13.2.6.2. İtiraz ve Öfkeyle Başa Çıkmada Yöntemler

Algıyı belirleyen % 80 ile % 95 arasındaki oranda önceki düşüncelerimizdir. Baskı ve yorgunluk algıyı bozmaktadır. Dolayısıyla oyuncular, müsabaka esnasında yaşanan bir olay karşısında kendi duygu kayıtlarından bir tepki gösterebilirler. Hakemler, potansiyel olarak duygusal patlamaları yaşayabilecek oyuncuları yönetmek için yöntemler öğrenmeli ve uygulamalıdır. Birçok hakem, itiraz ile karşılaşmaktan kaygı duyarlar. Bu kaygı, zaman zaman duygusal ve sert bir tepki göstermelerine neden olur. Hakemler gerek duygularını, gerekse itirazları kontrol altında tutamadıkları zaman oyunun kontrolünü kaybeder. Hakemler sıklıkla, itirazları neyin yarattığını bilemez. İtirazların maç esnasında meydana gelmiş basit bir nedeni de olabilir ya da oyuncunun özel yaşamından kaynaklanan çok daha karmaşık bir nedeni de olabilir (Baltaş 2008).

Her şeyden önce bir profesyonel olarak hakem, başkalarının olumsuz duygusunun kendisine bulaşmasına engel olmalıdır. İtirazla karşılaşıldığında da yapılacak en önemli şey, yapılanı ve söyleneni kişisel olarak algılamaktır. Hakem bu gibi durumlarda özellikle reaktif olmamalı, basit cümlelerle ve doğrudan kendini ifade etmelidir. Hakem itirazı anladıktan sonra burada takılıp kalmamalı, müsabakaya devam etmelidir. İtiraz sırasında “etkin dinleme” bir teknik olarak uygulanmalıdır. İtiraz edenle tartışmamak, ikna etmeye gayret ederek öfke nöbetlerini engellemek mümkün olabilir. İtirazı doğal kabul ederek tehdit altında hissetmemesi ve güvenli bir davranış sergilemesi, uygun sözcüklerle, ezmeden, ezilmeden kararını açıklaması hakemin sonuç almasını kolaylaştıracaktır. Oyuncu, itirazı sırasında öfkeli ise, bu öfkesini fark etmesini sağlamak önem taşır. Çünkü oyuncu, öfkesiyle yüzleşmez ve bunu çözmezse bu daha

sonra yüzeye çıkacaktır. Eğer hakemler, öfke ve olumsuzluğun oyuna bulaşmasına izin verirlerse kontrolü kaybedebilirler. Eğer kontrol kaybolursa, birçok sarı ve kırmızı kart bunu izler, oyuncu ve seyirci mutsuz olur, hakem endişe yaşar ve kargaşa oluşur. Öfkenin pozitif çözümü, oyuncunun oyundan düşmemesini ve doğacak kötü sonuçları daha fazla büyümeden, pro-aktif hakemlik yaparak engellenmesi sağlanmalıdır (Baltaş 2008).

2.13.5.7. Saldırı ve Saldırganlık

Saldırganlık ve şiddet olayları spor alanın da büyük önem taşır. Hem müsabakada yer alan sporcuların birbirlerine, hem seyirciler arasında, hem de hakemlere karşı bu tür olaylar yaşanmaktadır. Bunların yaşanması ilk bakışta sporla bağdaşmayan olaylar olarak kabul edilse de, bu olaylara karışanlar davranışlarına çeşitli gerekçeler bulmaktadır. Gerçekte, sporun “barış, kardeşlik, dostluk” olduğu ya da olması gerektiği toplumları birbirine yakınlaştırdığı sürekli olarak vurgulanmaktadır (Özbaydar 1993).

Kişinin, bilinçli ve kasıtlı bir şekilde sosyal çevresine psikolojik veya fiziki olarak zarar vermeye yönelik bir davranışta bulunmasına saldırı denir. Saldırganlık ise, kişide, saldırı davranışı göstermeye yönelik olan nispeten süreklilik özelliği taşıyan bir eğilimi anlatır (İkizler ve Karagözoğlu 1997).

Hakemlere yönelik saldırılar, hakemlerin psikolojisini duygusal yönden etkileyen önemli sebeplerden biridir. Dolayısıyla bu gibi durumlarda hakemler karar verme anında baskı altında kalacağından olaylara daha duygusal yaklaşım doğru karar verme yüzdelerinde düşüş gerçekleşecektir.

2.13.3. Fiziksel Faktörler

Uzun bir müddet insanların fiziksel yetenek ve becerilerinin, onların zihinsel başarı yetenekleriyle ters orantılı olduğu görüşü savunulmuştur. Yanlış bir genelleştirmenin sonucunda ortaya çıkan iddiaya göre, fiziksel özellikleri çok iyi durumda olup da, zihinsel becerileri yetersiz kalan bir kişi, zihinsel açıdan kendisinden

üstün olan birisine karşı oluşan aşağılık kompleksini, sporda başarılı olarak giderir. Eskiden performans sporuna katılanların sayısı oldukça kısıtlıydı. Zamanla performans sporcularının sayısının artmasına ve okullarda uygulanan spor programlarının yaygınlaşmasına bağlı olarak daha gerçekçi karşılaştırmalar yapmak mümkün olmuştur. Bunun sonucunda da zihinsel ve fiziksel yetenekler arasında var olduğu ileri sürülen ters orantının gerçeklerle bağdaşmadığı görülmüştür (İkizler ve Karagözoğlu 1997).

Günümüzde futbol oyunun hızlandığı ve temposunun yükseldiği bir gerçektir. Hakemlerin saha içi yönetimlerinde bu tempoya ayak uydurabilme ve doğru kararlar verebilme adına fiziksel özelliklerini geliştirmesi gerekmektedir (Kızılet 2013).

2.13.3.1. Kondisyon

Sözlük anlamı durum, hal, şart olan kondisyon hazır olmayı ifade eder. Kondisyon, bir yandan bir spor dalıyla ilgili bütün fiziksel ve psikolojik şartları kapsarken, diğer yandan da bir sporcunun, ilgili spor dalına özgü talepleri yerine getirebilme hazırlığını içerir (Mühlfrieded 1987).

Dar anlamıyla kondisyon, üç temel özellikten meydana gelir. Bunlar kuvvet, dayanıklılık ve çabukluk olarak sıralanır (Weinek 1990).

Futbol hakemliğinde aktivite özellikleri ortalama 4 saniyelik aralıklarla sürekli olarak değişim göstermektedir. Hakem oyun boyunca 9-11,5 km arası bir mesafe kat ederken 3 km civarında da geri geri koşmaktadır. Oyun boyunca çoğu 30 metreden az yoğun tempolu koşular gerçekleştirmektedir. Bu yüzden hakemler yoğun tempoda kısa koşuları arasında yeterli toparlanmayı gerçekleştirebilmelidirler (Krustrup ve Bangsbo 2001).

Oyun boyunca kat edilen toplam mesafe bakımından elit hakemler arasında büyük bir fark göze çarpmaktadır. Kısa süreli yoğun tempolu koşularda aynı hakemlerin müsabakalarında büyük farklar olmazken, elit hakemler arasında ciddi farklılıklar görülmüştür. Hakemlerin antrenman durumu maç esnasındaki fiziksel durumları hakkında önemli bir gösterge olurken, sadece 12 haftalık aralıklı yoğun antrenman programı hem antrenman durumları hem de müsabakadaki kondisyonlarında ciddi değişiklikler meydana getirmiştir. Bunların yanında yoğun koşular ve ardından

toparlanma açısından bakarsak aralıklı antrenmanlar hakemlerin kondisyonlarının temelini teşkil etmektedir (Krustrup ve Bangsbo 2001).

Kural ihlali noktasına uzaklık bazı elit hakemlerde ikinci yarının sonlarına doğru artmaktadır. Tabii ki hakemlerin kondisyonu ve stilleri arasındaki farklılıkları da göz önünde bulundurmak gerekir, örnek olarak bazı hakemler ihlal noktalarına daha uzak durmak isteyebilirler. Ancak, bu mesafe farkı müsabaka süresince artarak büyüyorsa, burada hakemlerin kondisyon yetersizliği açıkça görülür. Buna destek olarak 12 haftalık ve 16 aylık aralıklı yoğun antrenmanların hakemlerin müsabakanın sonuna doğru oyunun içinde olma oranını anlamlı bir oranda arttırdığı görülmektedir. Hakemlerin fiziksel performansını değerlendirmedeki önemli parametrelerden bir tanesi oyunun içinde olabilme özellikleridir. Hakemlerin kural ihlalinin yapıldığı noktaya olan mesafesini belirlemek için geniş açılı kameralar kullanarak yapılan çalışma sonucunda hakemlerin; orta alandaki kural ihlal noktalarına olan uzaklıkları ortalama 11 metre iken (9-13 metre arası), diğer dış/hücum noktalarındaki ortalamanın 15 metre (11-18 metre arası) olduğu bulunmuştur. Her iki noktadaki en yüksek 5 uzaklık değerinin ortalamasını ise orta alanda 16 metre (14-19 metre arası), hücum alanlarında ise 23 metre (15-18 metre arası) olarak belirlenmiştir. Ayrıca müsabakanın son 15 dakikasına doğru ise ihlalin yapıldığı noktaya olan uzaklık 13 metreden 17 metreye doğru artarak yükselirken, ilk yarıda 20 metre olarak kaydedilen en uzak 5 mesafesinin ortalaması, ikinci yarıda 22 metreye çıkmıştır. Bazı hakemlerde ise ihlal noktalarına olan en yüksek uzaklıklar 35 metreye kadar çıkarken bu durumun yanlış kararlar verilmesine yol açacağı da belirlenmiştir (Krustrup ve Bangsbo 2001).

Bu bilgiler ışığında hakemlerin kondisyonlarının iyi durumda olması halinde müsabakalarda pozisyonlara daha yakın olacaklarından kararlarındaki doğruluk oranının yükselebileceği, tersi olması durumunda ise yanlış kararlar verme olasılığının artabileceği söylenilebilir.

2.13.3.2. Teknik

Sporda teknik kavramı, belirli bir hareketin görevin çözümüne yönelik olarak geliştirilmiş mantıklı hareket şeklini ifade eder. Spor tekniği, birçok spor dalında başarıyı etkileyen en önemli faktördür (İkizler ve Karagözoğlu 1997).

Teknik olarak; çok iyi bir kondisyona sahip olmak başarı için yeterli değildir. Müsabaka esnasında, sahada uygun yer alamayan, gelişecek pozisyonları önceden sezinleyemeyen hakem ve yardımcı hakemler pozisyonları değerlendirmede zorlanırlar. Hakem, hem antrenman tekniğini hem de müsabaka esnasında sahada yer alma tekniğini doğru şekilde yapması gerekir. Antrenman tekniği bilimsel şekilde yapılarak, belirli kondisyon sağlanıp, müsabaka esnasında oyuna ve oyunculara müdahale etmeden, oyunu görebilmek için, mümkün olduğu kadar pozisyona yakın olmalıdır. Topa vurulduktan sonra arkasından hızlanmak yerine, topun nereye atılacağını doğru tahmin ederek yer almak, bazen yürümek, bazen koşmak, bazen de durarak pozisyonların gelişimini izlemek, hakemin tekniği açısından önemlidir. İki ceza yayı arasında gidip gelmek, oyuncuların koşu yollarını tıkamak, topun önünde kalmak, hakemlik için hiç de istenmeyen durumlardır (TFF, MHK, EPAK 2008). Bu durum araştırmanın sonuç kısmında yer alan araştırmaya katılan hakemlerin belirtmiş olduğu “önlem alma” teması ile paralellik göstermektedir.

Hakemlere tavsiye edilen, oyuna ve oyunculara müdahale etmeden, oyunu görebilmek için, mümkün olan mesafede pozisyona yakın olmalarıdır. Hakemler, koşan ve top süren oyuncuların kendisini göremeyeceğini unutmamalıdır. Pozisyonun nasıl gelişeceğini önceden sezerek uygun yer almaya özen göstermelidir. Uygun yer alma ve yandan görüş, faulün şiddeti ve koşulların doğru değerlendirilmesi için önemlidir (Eygü 2009).

2.13.3.3. Taktik

Savaşla ilgili bir terim olarak ortaya çıkan taktik, daha sonraları, spor alanında da kullanılmıştır. Taktik bir yandan sporcunun kendi performansına diğer yanda da doğrudan veya dolaylı olarak bir rakibe yöneliktir. Örneğin, bir hücum oyuncusu kendi davranışlarını, rakibine karşı avantajlı duruma gelecek şekilde sevk ve idare etmeye çalışır veya savunma durumunda olan bir sporcu, ilgili spor dalının kuralları içerisinde kalarak, rakibinin kendi yeteneklerini ortaya koymasına gayret eder (İkizler ve Karagözoğlu 1997).

Hakem, taktiğin organizasyon aşamasından, müsabakayı etkileyecek faktörlerin analiziyle müsabakayı en uygun ve verimli şartlar altında yönetebileceği konuma

getirmek için müsabakadan önce tedbirler almalıdır. Bu bölümde dikkat edilen konulardan bazıları; takımların birbirlerine davranışı, müsabaka öncesi konfeti veya benzeri cisimlerin vb. atılmamasıdır (Eygü 2009).

2.13.4. Kişilik Faktörleri

Kişilik, bireyin içinde yaşadığı ortamda insanlarla kurduğu ilişkilerde gösterdiği tepkiler ve kendini ortaya koyma biçimidir. Bir başka deyişle, bireyin yaptığı her şey, kişiler arası ilişkileri, duyguları, düşünceleri, ilgileri, eğilimleri, onun kişiliğini gösterir. Bunların uyumlu bir bütünlük oluşturmasıyla kişilik ortaya çıkar (Doğan 2004).

Hakemlerin bilmesi gereken kişilik ve onunla ilgili konulardır. Kişilik problemi olan oyuncular çevreler ile ilgili kavgalıdırlar, bahane bulmaya yatkındırlar, çevrelerine ve kendilerine güven duyguları azdır. Kişilik bozukluğu olanlar, stres altında saldırgan davranış gösterebilirler. Zaten her maç sporcu için stres kaynağıdır. Stres ve yorgunluğa bunlarda eklenince, oyuncu kural dışı davranışlarda bulunabilir. Kişilikteki çatışmalar, beklentilerin gerçekleşmemesi, hayal kırıklıkları, yorgunluklar ve sporcunu gücünün azalmasına sebep olur. Hakem bunları bilir ve oyuncu psikolojisini iyi tanırsa kararları daha isabetli olur, takdir hakkını daha rahat ve daha doğru kullanır (Balcıoğlu 2003).

2.13.4.1. Futbolcuların Kişiliği

Futbolcunun duygusal, zihinsel, fiziksel ve sosyal özellikleri onun kişiliğini oluşturmaktadır. Bu özellikleri etkileyecek bir unsur ortaya çıkmadığı sürece kişiliğinde bir problem çıkmamaktadır (Konter 1996).

Bu durumda olan futbolcular müsabaka içerisinde kendi oyuncularından, rakip oyuncularından veya hakemin vermiş olduğu herhangi bir karar sonrası, hakeme yardımcı olarak takımını sakinleştirmeye çalışır. Bunun aksi bir durumunda hakemin hem oyuncular hem de seyircinin olumsuz davranışı sonucunda motivasyon kaybına uğrayarak psikolojisi olumsuz yönde etkilenmekte dolayısıyla bu durum kararlarına etki etmektedir (Eygü 2009).

2.13.4.2. Hakemlerin Kişiliği

Spor Eğitimi Programı'nın yayınlamış olduğu “Başarılı Spor Hakemliği” kitabında iyi bir spor hakeminde bulunması gereken kişilik özellikleri; dürüstlük, cesaret, özgüven, kararlılık, tutarlılık, soğukkanlılık, alçak gönüllülük, insan doğasını anlama ve olayları kontrol edebilme becerisi olarak sıralanmıştır (Grunska 2011).

Müsabaka içerisinde, oyuncuların ve hakemlerin iletişim kurması ve birbirlerinin davranışlarına uygun tepki geliştirmeleri sosyal etkileşimdir. Bu sosyal iletişimde hakem, lider konumundadır. Bu nedenle hakem; her şeyden önce kendine güven duyan, farklı düşünce anlayışı olan sporculara karşı saygılı, olaylara duygularını katmadan objektif olarak yaklaşabilen, kurallara uyabilen ve uygulayabilen sakin, uyumlu ve dengeli bir tavır sergilemelidir (Doğan 2004).

Hakem, kararlı, tutarlı, düzeyli davranışlar sergileyerek adalet sağlayan iyi bir yönetici izlenimi vermeli ve kendisini, oyunculara, takım görevlilerine ve seyircilere kabul ettirmelidir. Hakemler, kişilik ile ilgili olarak, aşağıdaki ölçütleri doğru uygulamalıdır (TFF, MHK, EPAK 2008).

- Genel görünüşü, giyimi düzenli ve bakımlı olmalı,
- Öz saygıya ve öz güvene sahip olmalı,
- Bilgisi, tutarlı davranışları, objektif kararları ve kural dışı davranışlara izin vermeyen tutumu ile idari gücünü kabul ettiren,
- Gerilimli anlarda paniğe kapılmayarak her durumda doğru kararlar verebilmeli,
- Seyircilerden, oyunculardan ve teknik alandan gelen baskı ve itirazlardan etkilenmemeli,
- Oyuncular ve diğer görevlilere karşı davranışları saygılı, dengeli ve uyumlu olabilmeli,
- Her zaman kontrollü, sakin ve güvenli olarak bu tavrını, oyuncu, diğer görevliler ve seyircilere yansıtabilmeli,
- İletişim becerisi ve beden dili kullanımı yeterli düzeyde olmalı,
- Yaptığı işi önemseyerek motivasyonunu ve konsantrasyonunu oyun sonuna kadar muhafaza ederek psikolojisini bozmamalı.

2.13.5. Toplumsal ve Çevresel Faktörler

Toplumsal ve sosyal faktörler de bireylerin verdikleri kararları etkilemektedir. Bireysel farklılıklar, bireylere sunulan bilgi seçeneklerinin çokluğu, çok seçenekli kararlar, karar verme davranışını etkilemektedir. Bireylerin bilgi ve beceri düzeyleri ile karar verme durumuna hazır olup olmaması da karar verme davranışını etkilemektedir (Deniz 2002). Bireyler kendilerini aile bireyelerine, arkadaşlarına, topluma karşı sorumlu hissederler. Dolayısıyla bu sorumluluk duygusunun bireylerin vereceği kararları etkilemesi kaçınılmazdır (Can 2014). Ayrıca karar probleminin özelliği, bireylerin ve sosyal koşulların karar verme problemi için, hangi karar stratejisinin etkili olarak kullanılacağı inancını da etkilemektedir (Taşdelen 2002).

Sosyal psikolojiye göre birey gurubu, grup bireyi etkileyebilmektedir. Sporcuların antrenmanda iyi derece yaparken müsabakada iyi derece çıkaramamalarında birey grup etkileşimleri yer almaktadır (Shelly ve ark. 2006). Hakemlerin de sosyal yaşantıları gereği müsabaka içerisinde karar verirken çeşitli çevresel faktörlerden etkilendiği söylenilebilir.

Bu faktörleri; staddaki taraftar baskısı, medya baskısı, oyuncuların reaksiyonları ve ekipteki diğer hakemlerin uyandırdıkları güven olarak sıralayabiliriz. Örneğin, deplasmana müsabaka yönetmeye giden bir hakemin vermiş olduğu bir karar sonrasında binlerce kişinin onu ıslıklaması hakem üzerinde bir baskı yaratabilmektedir (Satman 2017).

2.13.6. Diğer Faktörler (Psikoaktif Maddeler)

Psikoaktif maddeler de (örneğin, alkol, kokain, esrar vb.) karar verme davranışını etkileyen faktörler arasında yer alır. Çünkü bu maddeler karar veren bireyin normal koşullarda tercih etmeyecekleri seçimleri, bu maddelerin etkisi altındayken tercih etmelerine neden olmaktadır (Byrnes 1998). Alkolle ilgili yapılan araştırmalar sonucunda, içki içmenin alkol miyobu diye adlandırılan bir duruma neden olduğu bulunmuştur (Steele ve Josephs 1990). Alkol miyobu, bir durumda sadece en açık, belirgin seçeneklere yönelme eğilimidir. Durum içinde çok sayıda ve tespiti çok zor seçenekler olsa bile, bu problemi olan kişilerin bu seçenekleri tespit edebilmesi için

yetkin sosyal etkileşimlerinin ve fiziksel becerilerinin iyi durumda olması gerekir. Örneğin, bazı seçenekler, öfke ve intikam alma isteği uyandırsa da, diğer ipuçları intikam almanın çok da iyi bir fikir olmadığını söyleyebilir. Miyobik durumda karar veren kişi, sarhoş olduğu zaman diğer seçenekleri göremeyebilir ve böylece intikam alma duygusunu engelleyemeyebilir (Steele ve Josephs 1990).

2.14. Araştırma Konusu İle İlgili Yurtiçinde Yapılan Araştırmalar

Pepe ve ark. (1999) “Futbol Hakemlerinin Hakemlik Geçmişleri ve Sporculuk Geçmişlerinin Tutarlı Karar Vermedeki Etkisinin İncelenmesi” başlıklı çalışmalarında; hakemlerin seyircilerin olumsuz tezahüratlarından etkilenmediklerini, oynadıkları futbolun maç yönetimlerinde kendilerine katkıda bulunduğunu, genel olarak sahada oyun kurallarını uygulamada kendi yorumlarını kattıklarını, yardımcı hakemlerle sürekli ilişki içinde olduklarını ve gözlemcilerin kendileri hakkında olumsuz düşüncülerinden endişe duymadıklarını saptamışlardır.

Uzunoglu (2009), “Türk Futbol Hakemlerinin Karar Verme Stillerinin Klasmanlarına ve Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi” başlıklı çalışmada; Gelir düzeyi düşük olan hakemlerin, karar verirken yetersizlik ya da başaramama gibi kaygı verici süreçleri daha fazla yaşamaları ve görevlerini başkalarına bırakma eğiliminde olma gibi durumların sebeplerini; reddedilme kaygısı, insanlarla ilişki kurmaktan kaçınma ve düşük yaşam standartlarına bağlı konsantrasyon eksikliği olarak tespit etmiştir. Ayrıca taraftar baskısından etkilenen hakemlerin kendilerini zaman baskısı altında hissetmelerinin, bir an önce sonuca ulaşma çabası içinde olmalarının, panik davranış sergilemelerinin ve karar vermelerindeki tutarsızlığın: ev sahibi takım seyircisinin fazla olmasından ve takımdaki yıldız oyuncu baskısından kaynaklandığını belirlemiştir.

Eygü (2009) “Spor Psikolojisi ve Türkiye’deki Futbol Hakemlerinin Hakemlik Psikolojileri Üzerine Bir Araştırma” başlıklı çalışmada; katılımcıların, hakemlik süresi ile ailevi sorunlarının müsabaka performansını olumsuz etkilemesi arasında, olumlu yönde bir ilişki olduğunu belirlemiştir. Bunun sonucunda hakemlikte en önemli unsurlardan birinin, hakemlik süresi olduğunu, buna bağlı olarak hakemin, yönettiği maç sayısına bağlı olarak deneyim kazanmasının önemli olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Araştırmanın sonucunda; hakemlerin ailevi sorunlarının olması halinde kendilerini maça veremeyeceklerini, maç esnasında karar verirken oyun kurallarında birtakım hata yapabileceklerini tespit etmiştir. Hakemlerin, hakemlik süresi ile takımlar arasında önceki müsabakalardan dolayı sorunlar olmasından olumsuz etkilenmesi arasında ise olumsuz yönde bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır. Hakemlik süresi fazla olan hakemlerin, daha bilgili ve deneyimli oldukları için böyle bir durumdan etkilenmediklerini, hakemlik süresi daha az olan hakemlerin ise böyle bir durumdan etkilendiklerini belirlemiştir. Ayrıca üst klasman hakemlerinden klasman yardımcı hakemlerine doğru gidildikçe, fazla seyirci sayısının moral ve motivasyonu olumsuz etkilemediğini, aksine seyircinin fazla olmasının, hakemleri motive edici bir unsur olduğunu, eğitim düzeyi yüksek olan hakemlerin, kondisyon yetersizliğinde, kural ihlali noktasına uzak kalacaklarını ve yorumlama hatasından kaynaklanan yanlış değerlendirmeler yapacaklarını tespit etmiştir.

Beşler (2016), “Futbol Kulübü Yöneticilerinin Antrenörlerinin ve Futbolcuların Futbol Hakemlerinin Saha İçi Yönetimine İlişkin Görüşleri” başlıklı çalışmada; katılımcıların zihinlerindeki ideal hakem profilinin Türkiye’deki mevcut hakem profili ile örtüşmemekte, olduğunu bunun aksine Türkiye’deki futbol hakemlerinin katılımcıların görüşlerine göre kişisel ve sosyal faktörlerden aşırı etkilendiklerini, iletişim konusunda çevresindekilerle sorunlar yaşadıklarını hatta yerine göre iletişime bile geçemediklerini, duygu yönetimlerini iyi yapamayarak saha içi yönetimlerine duygularını karıştırdıklarını, çatışma yönetiminde yetersiz kaldıklarını, sorumluluk almaktan kaçındıklarını hatta yer yer korktuklarını ve çevresindekilere tepeden bakarak kendini üstün gören tavırlar sergilediklerini ortaya çıkarmıştır.

Baştuğ ve ark. (2016), “Futbol Hakemlerinde; Stres, Özgüven, Karar Verme” başlıklı çalışmalarında; futbol hakemlerinde stres ile özgüven ve karar verme arasında anlamlı bir ilişki bulmuşlardır. Stres düzeyi yükseldiğinde karar verme beceri değerlerinde düşme meydana geldiğini, Özgüven düzeyi ile karar verme becerisi arasındaki ilişkinin pozitif yönde olduğunu, özgüven değeri arttıkça karar verme becerisinin de artmakta olduğunu belirlemişlerdir. Ayrıca kadın hakemlerin stres düzeyinin erkek hakemlerden daha yüksek olduğunu, Fair-Play ilkelerine bağlı davranan futbolcu, yönetici, antrenör, seyirciler olduğu zaman, hakemlerin üzerindeki

baskı ve stresin azalacağını, özgüveni yükseleceğini ve doğru karar verme özelliğinin artacağı kanısına varmışlardır.

Yalçın ve ark. (2016), “Futbol Hakemlerinin Karar Verme ve Sürekli Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi” başlıklı çalışmalarında; futbol hakemlerinin yaş değişkeninde anlamlı fark bulunmasa da yaşı büyük olan hakemlerin yaşı küçük olan hakemlere göre dikkatli karar verme düzeylerinin yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Karar vermede özsaygı ve dikkatli karar verme düzeylerinde, eğitim düzeyinin üst seviyede olmasının hakemler lehine önemli bir faktör olduğu gözlemlenmiş, hakemlik yılı fazla olan futbol hakemlerinin dikkatli karar verme düzeyinin yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Yaş ilerledikçe sürekli kaygı düzeyinde de düzenli bir düşüşün olduğunu da saptamışlardır. Eğitim düzeyi yüksek lisans olan hakemlerin sürekli kaygı düzeyinin, eğitim durumu ön lisans ve lisans olan hakemlere göre daha düşük olduğunu belirlemişlerdir.

Aksu (2016), “Farklı Klasmanlardaki Futbol Hakemlerinin Karar Verme Stilleri ve Özgüven Düzeylerinin İncelenmesi” başlıklı çalışmada; hakemlerin hakemlik yılı ve eğitim düzeyleri arttıkça karar vermede özsaygı ve dikkatli karar verme stillerinin pozitif yönde; kaçınan, erteleyici ve panik karar verme stillerinin ise negatif yönde etkilendiğini; evli olan hakemlerin karar verme stillerinin olumlu düzeyde yükseldiğini gözlemlemiştir. Hakemlerin özsaygı, karar verme stilleri ve özgüvenlerinin yeterli düzeye gelmeleri için ise hakemlik yılı, eğitim düzeyi, aylık gelir ve buldukları klasmanın önemli bir etki sağladığı kanısına varmıştır.

Aslan (2017), “Futbol Hakemlerinin Farklı Egzersiz Şiddetlerinde Sezinleme Zamanı, Kan Laktat Düzeyi ve Karar Verme Becerilerinin İncelenmesi” başlıklı çalışmada; egzersiz şiddeti arttıkça kan laktat düzeylerindeki artıştan dolayı hakemlerin karar verme becerileri ve sezinleme zamanının olumsuz etkilendiğini ortaya çıkarmıştır.

2.15. Araştırma Konusu İle İlgili Yurtdışında Yapılan Araştırmalar

Lehman ve Reifman (1987), “Basketbol Hakemlerinin Üzerinde Seyirci Etkisinin İncelenmesi” başlıklı çalışmalarında; hakemleri yıldız oyuncu ve yıldız olmayan oyunculara yönelik verdikleri kararlar açısından incelemişlerdir. Çalışmanın

sonucunda; hakemlerin yıldız oyuncuların aleyhine daha az faul çalarken yıldız olmayan oyuncuların aleyhine daha fazla faul çaldığını saptamışlardır. Çalışmada bu durum hakemlerin yıldız oyuncudan etkilenecek onları kollaması olarak yorumlanmıştır.

Nevill ve ark. (2002), “Futbolda Hakem Kararları Üzerine Kalabalığın Gürültüsünün ve Deneyimin Etkisi” başlıklı çalışmalarında; hakemlerin yoğun taraftar baskısı altında, deplasman takımlarının oyuncularının oyundan atılması ve ev sahibi takımlarının penaltı kazanması gibi avantajları, seyirci sayısının fazla olduğu takım lehine kullandıklarını, ayrıca yoğun taraftar baskısının olduğu durumlarda deneyimli hakemlerin, duygusal durumlarını kontrol etmede daha iyi olduklarını ve stresli ortamlarda karar verirken göreve özgü bilgiyi temel aldıklarını tespit etmişlerdir.

Lane ve ark. (2006), “Futbol Hakemlerinde Karar Verme: Düdük Çalmalı mıyım?” başlıklı çalışmalarında; futbol hakemlerinin kararlarını etkileyen faktörleri incelemişlerdir. Hakemlerle yapılan görüşme sonunda elde edilen sonuçlara göre görüşme yapılan hakemlerin hepsi seyircinin kararlara etki eden bir faktör olduğunu dile getirmişlerdir.

Souchon ve ark. (2009), “Hakemlerin İhlaller Hakkında Karar Vermesi: En Yüksek Ulusal Düzeydeki Müsabakalarda Oyuncu Cinsiyetinin Etkisi” başlıklı çalışmalarında; daha önceki yapılan araştırmalarda kadınlar arası yapılan bölgesel maçlarda hakemlerin erkekler arası yapılan bölgesel maçlara oranla daha sert kararlar verdiklerinden yola çıkarak, bunu daha ciddi olan ulusal düzeydeki müsabakalarda cinsiyet bakımından hakemlerin kararlarının değişip değişmediğini test etmişlerdir. İhlal şiddetine göre verilen hakem kararları, kadınlar arasında 15 ulusal düzeyde hentbol maçında ve erkekler arasındaki 15 ulusal hentbol maçında incelenmiştir. Sonuç olarak hakemlerin kadınlara, erkeklere oranla daha sert kararlar verdiklerini tespit etmişlerdir.

Dawson ve Dobson (2010), “Sosyal Baskı ve Milliyetin Bireysel Kararlara Etkisi: Hakemlerin Davranışlarından Elde Kanıtlar” başlıklı çalışmalarında; Avrupa kupası futbol maçlarının beş sezonundan elde edilen verileri kullanarak, hakemlerin sarı ve kırmızı kartlar verilirken ev takımlarını desteklediklerini tespit etmişlerdir. Sosyal baskı da bu çalışmada önemli bir etken olarak bulunurken, uluslararası ortam, hakemlerin karar vermede milliyetin önemli bir başka etken olduğu tespit edilmiştir.

Hancock ve Ste-Marie (2013), “Üst ve Alt Düzey Buz Hokeyi Hakemlerinin Davranışları ve Karar Verme Doğruluğu”nu inceledikleri çalışmalarında; laboratuvar ortamında yüksek seviye ve alt düzey buz hokeyi hakemlerine kafaya takılan bir göz hareketi kaydedicisini giydirmiş ve hakemlere bilgisayar ekranında buz hokeyi video klipleri izletilmiş sonrasında hakemlerden ceza / ceza kararı yok gibi cevapları istenerek her katılımcının bakış açılarını, karar doğruluğunu ve karar hassasiyetlerini kaydetmişlerdir. Bunun sonucunda, hakemlerin bakış açılarında hiçbir grup farklılığı olmadığını ancak üst düzey hakemlerin, alt düzey hakemlerden önemli ölçüde daha doğru kararlar verdiğini tespit etmişlerdir.

Smith ve ark. (2016), “Zihinsel Yorgunluğun Futbola Özgü Karar Verme Süreçlerine Etkisi” başlıklı çalışmalarında; zihinsel yorgunluğun, futbola özgü karar verme sürecinin doğruluğunu ve hızını bozduğunu tespit etmişlerdir.

Burnet ve ark. (2017), “İngiliz Netball Süperlig Hakemlerinin Karar Verme Aşaması: Bağlamsal ve Ruhsal Etkiler” başlıklı çalışmalarında; kalabalık seyircilerin olduğu takımlarda ev sahibi takım olmanın hakem kararlarını ciddi şekilde etkilediğini belirlemişlerdir. Ayrıca önemli maçlarda, statüsü yüksek takımlara alınan görülebilir kararların azaldığını ve hakemlerin maça çıktıkça yani deneyimlerinin artıkça karar alma aşamasındaki derin düşüncenin arttığını gözlemlemişlerdir.

Corigan ve ark. (2018), “Avustralya Futbol Ligindeki Hakemlerin Kararları Üzerinde Maç Özelliklerinin ve Deneyimin Etkisi” başlıklı çalışmalarında; özelliklerini dört uzman hakem koçunun bir paneli tarafından doğru, gözden kaçan, yersiz, maç süresi, skor farkı, saha konumu, ev sahibi avantajı, maç katılımı ve elit seviye hakemlik deneyimine göre kategorilere ayırmışlardır. Bunun sonucunda ise daha yüksek düzeydeki elit hakemlerin deneyimi ile verecekleri kararlar sırasında takımlardan birinin daha büyük bir skor farkının olması, karar verme doğruluğunu artırdığını, ev sahibi olma durumunun, zemin avantajının, katılım ve maç süresinin hakemlerin karar verme performansını etkilemediğini ve hakemlerin oyunun geri kalanında hatalı kararlar verdiğini ama skoru etkileyebilecek kararlarda hakemlerin adil olma eğiliminde olduklarını tespit etmişlerdir.

Spitz ve ark. (2018), “Video Hızının Spor Yetkililerinin Karar Verme Sürecine Etkisi” başlıklı çalışmalarında; beş farklı ülkenin seçkin hakemlerine uluslararası maçlardan alınan durumları, önce gerçek zamanlı sonrada videoları ağır çekimde tekrar

tekrar izletip, yavaş hareket tekrarlarının hakemlerin karar verme sürecine etkisini incelemişlerdir. Bunun sonucunda hakemlerin, gerçek zamana kıyasla yavaş hareket halindeki durumları daha şiddetli bir şekilde cezalandırdıklarını tespit etmişlerdir. (örneğin, aslında sarı kart olan ama kırmızı kart verilen bir pozisyon). Sonuç olarak video tekrar hızının spor yetkililerinin kararları üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu saptamışlardır.

3. GEREÇ ve YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın gereç ve yöntemi hakkında bilgiler verilmiştir. Her aşama ayrıntılı olarak ele alınmış, araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, veri toplama araçları, araştırmacının rolü, veri toplama araçlarının saha uygulama süreci, verilerin toplanması ve bilgisayar ortamına aktarılması son olarak verilerin analizi konularına yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada veri toplama tekniği olarak görüşme yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda en sık kullanılan veri toplama yöntemi görüşmedir (Yıldırım ve Şimşek 2006). Bu yöntem, diğer bireyleri anlamının ve bireylerin probleme yönelik fikirlerini tanımlamanın etkili bir yoludur (Punch 2005). Ayrıca görüşme yöntemi; bireylerin bakış açılarını irdelemenin, detaylı bir bilgiye ulaşmanın (Kuş 2003), araştırılan konuyu tüm ayrıntıları ile incelemenin (Yıldırım ve Şimşek 2006), problemlere farklı çözümler üretmenin ve niteliklerin de görülmesinin çok iyi bir yoludur (Işıkoğlu 2005). Nitel verileri toplamak amacıyla hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu”nda 4 soru (EK-1), “Görüşme Formu”nda, yarı yapılandırılmış 6 açık uçlu soru yer almıştır (EK-2). Nitel bölüm çalışmaları sırasında alan yazın okumaları nitel çözümleme için araştırmacıya çerçeve oluşturmuştur. Nitel veriler, araştırmaya katılan TFF’ye bağlı farklı klasmanlardaki 20 futbol hakemi ile yapılan yüz yüze görüşmeler sonrasında yazılı doküman haline getirilmiştir.

3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, 2017-2018 sezonunda TFF'ye bağlı Hatay ilinde görev yapan rastgele farklı klasmanlardan seçilmiş toplam 115 futbol hakemi oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini ise, amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örneklemesine göre seçilerek belirlenen 20 futbol hakemi oluşturmuştur. Amaçlı örnekleme yöntemleri nitel araştırma geleneği içerisinde ortaya çıkmış ve sık kullanılan yöntemlerdendir. Aktarılabirliği arttırmak için olay ve olgular ile birlikte bunların değişkenlik ve çeşitlilik gösteren özelliklerini ortaya çıkararak araştırma sonuçları ile karşılaştırma açısından önemlidir. Maksimum çeşitlilik örneklemesinde amaç, görece olarak küçük bir örneklem oluşturarak probleme taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğini en üst düzeyde yansıtmaya çalışmak ve çeşitlilik gösteren durumlar arasında ne tür benzerlik ve farklılıkların olduğunu tespit etmektir (Yıldırım ve Şimşek 2006).

Görüşme yöntemi, örneklem büyüklüğü açısından önemli sınırlılıklar oluşturmaktadır. Öncelikle, bu yöntemde araştırmacı genellikle yalnızdır. Birden fazla araştırmacı olsa bile, görüşme verilerinin toplanması için gerekli olan zaman, enerji, organizasyon ve para örneklemin sınırlı tutulmasını gerektirmektedir. Bunun yanı sıra, 20-25 dakikadan başlayarak birkaç saate kadar uzayabilecek görüşme kayıtlarının yazıya dökülmesi, bu verilerden kodlamalar yoluyla temaların ortaya çıkarılmaya çalışılması, verilerin yoğun ve çok olması, bu etkinliklerin çok belirgin emek sürecini gerektirmesi örneklemin sınırlı tutulmasında önem arz etmektedir. Bu açılarından bakıldığında, nitel araştırmalardaki örneklem büyüklüğünün nicel araştırmalardaki kadar büyük olması mümkün değildir (Yıldırım ve Şimşek 2006).

Görüşmeler, gönüllü futbol hakemlerinden izin ve randevu alınarak, 2018 yılı Mayıs ve Haziran ayı içerisinde, kendi buldukları iş veya antrenman ortamlarında gerçekleştirilmiştir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplama araçları olarak araştırma kapsamında araştırmacı tarafından geliştirilen “Kişisel Bilgi Formu” ve “Görüşme Formu” kullanılmıştır.

Araştırmanın bu bölümünde kişisel bilgi formu ile ve görüşme formuna yönelik bilgilere yer verilmiştir.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Veri toplama aracının ilk bölümünde katılımcıların sosyo-demografik özellikleri olan; görev süresi, yaş, öğrenim durumu, medeni durum bağımsız değişkenlerine yönelik soruların bulunduğu kişisel bilgi formu yer almaktadır.

3.3.2. Görüşme Formunun Hazırlanması

Nitel araştırma yöntemlerinden görüşmenin gerçekleştirilmesi amacıyla hazırlanan görüşme formunun geliştirilmesi aşamasında araştırmanın alt problemleri analiz edilmiş ve bu alt problemlerin cevaplanabilmesi için ne tür verilere ihtiyaç olabileceği araştırılmıştır. Görüşmede yöneltilecek soruların, görüşülecek bireylerin kolayca anlayabileceği şekilde sorular olmasına, genel ve soyut sorular olmamasına, kısa cevaplara neden olabilecek sorulardan oluşmamasına dikkat edilmiş ve 11 maddeden oluşan soru havuzu oluşturulmuştur.

Görüşme formu kapsam geçerliği açısından spor bilimleri alanından üç, açıklık ve anlaşılabilirlik açısından Türkçe eğitimi alanından bir, ölçme ve değerlendirme alanından ise bir öğretim elemanının görüş ve değerlendirmelerine sunulmuş, uygulanacağı örnekleme benzer beş futbol hakemi ile görüşme yapılarak tepkileri alınmıştır. Yapılan deneme sonunda, görüşme formunun işler olduğu görülmüş ve belirlenen sorulardan araştırmanın amacına hizmet eden en iyi 6 soru seçilmiştir.

Görüşmenin başında, araştırma için geliştirilen kişisel bilgi formu aracılığıyla futbol hakemlerinin; görev süresi, yaşı, öğrenim durumu ve medeni durumu ile ilgili kişisel bilgileri alınmıştır.

3.3.2.1. Görüşme Formunun Geçerlik-Güvenirlik Çalışması

Araştırmanın dış geçerliğini sağlamak amacıyla veri toplama ve analiz süreci ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir. Araştırmanın iç geçerliğini sağlamak amacıyla görüşme formunun hazırlanmasında alan yazın ve uzman görüşleri dikkate alınmıştır. Temalar ilişkilendirilerek sunulmuş, verilerin toplanması sürecinde futbol hakemlerinin gönüllü olmasına dikkat edilmiş ve böylece verdikleri cevapların gerçeği yansıtması sağlanmıştır. Araştırmanın dış güvenilirliğini sağlamak amacıyla üç uzmanın yaptıkları kodlamalar birbirlerinden saklanmış, ortaya çıkan sonuçlar alan yazınla ilişkilendirilerek sunulmuştur. Araştırmanın iç güvenilirliğini sağlamak amacıyla veriler diğer üç uzman tarafından da bağımsız olarak kodlanmıştır. Yapılan kodlamalar ve temalar karşılaştırılmış, araştırmacı ve uzmanlar arasında ortaya çıkan görüş farklılıkları ve ilgili alan yazın dikkate alınarak görüş birliğine varılmıştır. Araştırmada futbol hakemlerinin ifade ettiği görüşlerinden doğrudan alıntılar yapılmıştır.

Görüşme formunun hazırlanması ve test edilmesinden sonra, görüşmeler ayarlanmış, hazırlıklar yapılmış ve görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bunların her biri, dikkatle üzerinde durulması gereken, geçerli ve güvenilir veri toplamada oldukça önemli yeri olan aşamalardır (Yıldırım ve Şimşek 2006).

Araştırmacının esnek olması ilkesi, gerekli gördüğünde yeni stratejilere başvurması, görüşmeye yeni sorular eklemesi, araştırma alanına olan yakınlığı, yüz yüze görüşmeler yoluyla detaylı bilgi toplaması, toplanan verileri ayrıntılı olarak rapor etmesi, sonuçlara nasıl ulaştığını açıklaması ve görüşülen bireylerden doğrudan alıntılara yer vermesi nitel araştırmada geçerliğin önemli kriterlerindedir (Yıldırım ve Şimşek 2006).

Miles ve Huberman (1994)'a göre, içerik analizi yönteminin güvenilirliği kodlama işlemine bağlıdır. Bu sürecin en önemli aşaması, temaların belirlenmesi ve açık bir şekilde tanımlanmasıdır. Temaların yorumlanmalarının araştırmacıdan araştırmacıya değişmemesi, nesnelliğin bir şartı olan güvenilirliği sağlamaktadır. Görüşme veri seti tek bir zamanda farklı araştırmacılara verilerek elde edilen sonuçlar arasındaki korelasyon hesaplanmalıdır. Bunun yanı sıra, bu yöntem hem hafızanın bozucu etkisine karşı etkili hem de uygulaması kolay bir yoldur (aktaran Tavşancıl ve Aslan 2001). Bu nedenle, yazılı doküman haline getirilen veri seti, araştırmacı dışında

iki ayrı uzmana daha verilmiş ve her birinden elde edilen sonuçlar arasındaki korelasyon hesaplanmıştır.

Verilerin güvenilirlik hesaplaması Miles ve Huberman (1994)'ın formülü ile gerçekleştirilmiştir (aktaran Tavşancıl ve Aslan 2001):

$$Uzlaşma\ Yüzdesi = \frac{Görüş\ Birliği\ Sağlanan\ Kod\ (Tema)\ Sayısı}{Görüş\ Birliği + Görüş\ Ayrılığı\ Sağlanan\ Kod\ (Tema)\ Sayısı} \times 100$$

Kodlamayı yapan araştırmacılar arasındaki uygunluğu test etmeye yönelik olan yukarıdaki formülün sonucunun % 70'ten daha yüksek olması beklenmektedir. Formülün uygulanması sonucunda, uzmanların önerdiği 33 koddan 28'i onaylanmış, kodlamaların uygunluğu konusunda $28/33 \times 100 = 84,8$ oranında görüş birliğine varılmıştır. Üzerinde görüş birliği sağlanamayan 5 kod, diğer uygun kodlarla birleştirilmiştir. Araştırma soruları, sorularla ve örnekleme alınan futbol hakemlerinin görüşleri ile sınırlandırılmıştır.

Sonuç olarak araştırmanın bu bölümünde, doğru bilgiye ulaşmak için gerekli tedbirlerin alınması -geçerlik- ve araştırma süreci ile verilerin açık ve detaylı bir şekilde tanımlanması -güvenirlik- (Yıldırım ve Şimşek 2006) üzerinde önemle durulan noktalar olmuştur.

3.4. Araştırmacının Rolü

Araştırmacı, Futbol Hakemlerinin Sosyal Yaşantılarının Karar Verme Becerilerine Etkisinin, olup olmadığını irdelediği araştırmada, araştırmanın planlanması ve yürütülmesinin her aşamasında yer almış, görüşmeleri yapmış, verilerin analiz aşamasında yer alarak ön yargısız ve nesnel bir şekilde yorumlarda bulunmuştur. Araştırmacı, katılımcılara görüşme verilerinin hangi amaçla kullanılacağını ve kişisel bilgilerinin gizli tutulacağını açık bir şekilde ifade etmiştir.

Ayrıca araştırmacı geçmişinde lisanslı olarak futbol oynamış ve bu tecrübesini hali hazırda Türkiye Futbol Federasyonu'na bağlı B Klasman Yardımcı Hakemliği yaparak devam ettirmektedir. Futbolun ana unsurları olan futbolcu, antrenör, kulüp yöneticisi ve hakem gibi grupları tanıyan ve futbol camiasının içinde aktif yer alan araştırmacı, bu sebeple araştırma konusunda daha gerçekçi bilgilere ulaşmıştır.

Katılımcıların görüşlerinin daha rahat dile getirilmesi ve çalışmanın daha güvenilir olması açısından görüşmelerin kendi istedikleri yerlerde, resmi olmayan bir dille görüşme yapılmış ve görüşmenin gizli kalmasına önem verilmiştir

3.5. Veri Toplama Araçlarının Saha Uygulama Süreci

Araştırmada, araştırmacı tarafından geliştirilen “Görüşme Formu”nun uygulanmasına Türkiye Futbol Federasyonundan gelen izin yazısından (EK-3) sonra 2018 yılı Mayıs ayında başlanmıştır. Yapılan görüşmeler, kayıt cihazı ile kaydedilmiş ve bu da araştırmacı açısından önemli kolaylıklar sağlamıştır. Öncelikle araştırmacının not alma sorunu ortadan kalkmış, araştırmacı soru sorma ve dinleme işlevlerini daha etkili bir biçimde yerine getirmiştir.

Uygulama sonunda araştırmacı tarafından etik sorunları gidermek için tüm ham veriler saklanmıştır. Bu durum, süreçten sağlanan verilerin ön yargılardan, kanılardan, araştırmacının yönelimlerinden ve kaygılarından ne derece uzak olduğunu kanıtlayabilir

3.6. Verilerin Toplanması ve Bilgisayar Ortamına Aktarılması

Görüşmelerden elde edilen ses kayıtları, araştırmacı tarafından kelime kelime yazıya geçirilmiş, düzenlenmiş ve 56 sayfalık bir doküman haline getirilmiştir.

3.7. Verilerin Analizi

Araştırmada Futbol Hakemlerinin Sosyal Yaşantılarının Karar Verme Becerilerine Etkisi olan boyutlarının belirlenmesi amacıyla yapılan görüşmeler sonucu elde edilen verilerden bir sonuç çıkarmak için görüşme formları birebir elektronik ortama aktarılarak, düzenli yazılı belgeler haline getirilmiştir. Görüşmeye dâhil edilen 20 Futbol Hakemi H1, H2, H3... şeklinde kodlanarak (Çizelge 4.1) verilmiştir.

Veriler, içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. İçerik analizinin amacı toplanan verileri açıklayabilecek ilişkilere ve kavramlara ulaşmaktır. Verilerin önce

kavramsallaştırılması, sonra bu kavramlara göre mantıklı bir şekilde düzenlenmesi ve veriyi açıklayan temaların saptanması gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek 2006).

İçerik analizi, verilerin kodlanması, temaların bulunması, verilerin kodlara ve temalara göre düzenlenmesi, tanımlanması ve bulguların yorumlanması şeklinde dört aşamadan oluşmaktadır (Yıldırım ve Şimşek 2006).

Birinci aşamada veriler, araştırmacı ve iki uzman tarafından yapılan okumalar sonucunda ikişer üçer sözcükten oluşan anlamlı bölümlere ayrılmış, ortaya çıkan kod, kavram ve temalar kodlama listesinin genel çerçevesini oluşturmuştur. Kodlamaya, kâğıt üzerinde uygun adlandırmalar yapılarak başlanmış, tekrar okumaları ile birlikte bazı kodlar yeniden adlandırılmış veya araştırma ile ilgisi olmadığı düşünülen kodlar, kod listesinden çıkarılmıştır. Kodlama süreci, araştırmayı en iyi yansıtan kavramların oluşturulması ile tamamlanmıştır.

İkinci aşamada, kodlama ve kavramlara ulaşma işlemi sonrasında verileri genel olarak açıklayabilecek, kodlar yoluyla ulaşılan kavramları belirli kategoriler altında toplayabilecek temalar belirlenmiştir.

Üçüncü aşamada, araştırmacı ve iki uzman verileri bir sistem oluşturarak düzenlemiş, belirli olgulara göre tanımlamış ve ortaya çıkan kavram ya da temaya göre bu bilgileri birbiriyle ilişkili bir biçimde kendi görüş ve yorumlarına yer vermeden sunmuştur.

Dördüncü aşamada, araştırmacı, iki uzmanın kodlama ve temalarının da bir araya getirilmesi sonucunda onaylanan temaları yorumlama aşamasında kendi düşüncelerini de belirterek, bulguların açıklanması ve anlamlandırılmasına katkı sağlamış, bulgular arasında neden-sonuç ilişkisi kurmuş ve elde edilen sonuçların önemine ilişkin açıklamalarda bulunmuştur.

Futbol Hakemlerinin Sosyal Yaşantılarının Karar Verme Becerilerine Etkisi'ne ilişkin görüşme sorularına verdiği cevaplar, tekrar sıklığına göre frekans ve yüzdeler halinde çizelgelenmiştir (Çizelge 4.2-4.7).

4. BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde nitel verilerin analiz sonuçlarına dayalı bulgulara yer verilmiştir.

Araştırmada rastgele farklı klasmanlardan seçilmiş yirmi futbol hakemi ile görüşülmüştür.

Araştırmanın örneklemini oluşturan futbol hakemlerinin hakemlik görev süresine, yaşına, öğrenim durumuna ve medeni durumuna göre dağılımı Çizelge 4.1’de verilmiştir.

Çizelge 4.1

Araştırmanın Örneklemini Oluşturan Futbol Hakemlerinin Hakemlik Görev Süresine, Yaşına, Öğrenim Durumuna, Medeni Durumuna ve Görüşme Tarihinine İlişkin Sayısal Dağılımı

Kodlar	Görev Süresi	Yaş	Öğrenim Durumu	Medeni Durum	Görüşme Tarihi
H1	10	29	Lisans Mezunu	Evli	27.05.2018
H2	6	36	Lise Mezunu	Evli	27.05.2018
H3	10	29	Lisans Mezunu	Bekâr	28.05.2018
H4	5	22	Lisans Öğrencisi	Bekâr	28.05.2018
H5	14	30	Lisans Mezunu	Evli	29.05.2018
H6	8	25	Lisans Mezunu	Evli	29.05.2018
H7	5	26	Lisans Mezunu	Bekâr	30.05.2018
H8	9	27	Lisans Mezunu	Evli	31.05.2018
H9	6	27	Lisans Mezunu	Bekâr	01.06.2018
H10	4	29	Lisans Öğrencisi	Bekâr	01.06.2018
H11	5	28	Lisans Mezunu	Bekâr	02.06.2018
H12	5	23	Ön Lisans Mezunu	Bekâr	02.06.2018
H13	5	24	Yüksek Lisans Öğrencisi	Evli	03.06.2018
H14	11	30	Doktora Mezunu	Bekâr	03.06.2018
H15	11	32	Lisans Mezunu	Evli	04.06.2018
H16	6	26	Lisans Mezunu	Bekâr	04.06.2018
H17	8	26	Lisans Mezunu	Bekâr	05.06.2018
H18	8	23	Lisans Mezunu	Bekâr	05.06.2018
H19	14	36	Lisans Mezunu	Evli	06.06.2018
H20	18	34	Lisans Mezunu	Evli	06.06.2018

Çizelge 4.1'e bakıldığında, görüşmelere katılan hakemlerin görev sürelerinde 1 hakemin 4 yıl, 5 hakemin 5 yıl, 3 hakemin 6 yıl, 3 hakemin 8 yıl, 1 hakemin 9 yıl, 2 hakemin 10 yıl, 2 hakemin 11 yıl, 2 hakemin 14 yıl ve diğer 1 hakemin 18 yıl olduğu; yaş bakımından 1 hakemin 22, 2 hakemin 23, 1 hakemin 24, 1 hakemin 25, 3 hakemin 26, 2 hakemin 27, 1 hakemin 28, 3 hakemin 29, 2 hakemin 30, 1 hakemin 32, 1 hakemin 34, 2 hakemin 36 yaşlarında oldukları; öğrenim durumu bakımından 1 hakemin doktora mezunu, 1 hakemin yüksek lisans öğrencisi, 14 hakemin lisans mezunu, 2 hakemin lisans öğrencisi, 1 hakemin ön lisans mezunu, 1 hakemin lise mezunu oldukları; medeni durum bakımından 9 hakemin evli, 11 hakemin ise bekâr oldukları görülmektedir.

Araştırmaya katılan hakemlerin bir hakem olarak sosyal yaşantılarında sakin bir hayat veya aktif ve yoğun bir hayat sürmesinin hakemlik hayatlarını nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerine ait bulgular Çizelge 4.2'de verilmiştir.

Çizelge 4.2

Hakemlerin Sosyal Yaşantılarında Sakin Bir Hayat veya Aktif ve Yoğun Bir Hayat Sürmesinin Hakemlik Hayatlarını Nasıl Etkilediği Hususundaki Görüşlerine İlişkin Bulgular

Temalar	Frekans (f)	Yüzde (%)
Özveride Bulunma	9	33.3
Hakem Olmanın Gerekliliklerini Yapamama	8	29.6
Yorgun Olma	4	14.9
Planlı Hayata Vesile Olma	3	11.1
Konsantre Olmaya Çalışma	1	3.7
Performans Artırma	1	3.7
Sosyal Hayata Katkı Sağlama	1	3.7
Toplam	27	100

Çizelge 4.2 incelendiğinde, araştırmaya katılan futbol hakemlerinin sosyal yaşantılarında sakin bir hayat veya aktif ve yoğun bir hayat sürmesinin hakemlik hayatlarını nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerinde en sık ifade ettikleri durum "*Özveride Bulunma*" teması olmuştur. Görüşmelerde katılımcılar bu durumu şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

"Şimdi tabii ki yoğun bir yaşantımız olduğu zaman hakemlikte de bazı şeylerden özveride bulunmamız gerekiyor yani hakemlikle ilgili antrenmanlarımız, maçlarımız olduğu zaman bunları sosyal yaşantımızdan feragat edip bunlara gitmek zorunda kalıyoruz... İlk planda hakemlik olmuş oluyor." (H2)

"...Hem sosyal hayat açısından hem iş hayatı açısından hakemlik özveri isteyen bir aktivite... Çünkü bu bizim için meslek değil, bizim için bir heves, bizim için hayat gibi bir şey olduğu için... Bu açıdan hakemliğin hem sosyal hayatımızdan hem iş hayatımızdan çaldığı zamanlar oluyor." (H3)

“Sosyal yönden şöyle bir yönü var. Çok zaman isteyen, çok özveri isteyen bir iş olduğundan dolayı sosyal yaşantımı birazcık aksattığım durumlar oluyor...” (H5)

“...Herhangi bir aktivite yapamıyorsunuz. Arkadaşını çağırıp ya da yanına gidip de bir kahve içme zamanın pek bulunmuyor. Yani hakemlik özveri isteyen gayet zaman harcanması gereken bir olay, meslek desek, meslek de değil. Hobi olarak yapıyoruz aslında...” (H10)

“...Ben kâtibim, avukatın yanında çalışıyorum. 5 yıldan beri patronla biraz kavga etsek de yine de izin alıp maçlara, antrenmanlara ve çoğu maçı izlemeye gidiyorum.” (H12)

“Açıkkçası benim mesleğim bankacılık. Bankacılar biliyorsunuz ki yoğun bir tempoda çalışır. Ben de bu yoğun tempoda çok sevdiğim hakemliğe zaman ayırmaya çalışıyorum. Bizim hakemlik biliyorsunuz çok yoğun geçiyor. Pazartesi günleri kritiklerimiz, Salı-Perşembe antrenmanlarımız ve Cumartesi-Pazar da hakem kurulu uygun görürse maçlarımız oluyor. Bankacılar biliyorsunuz normalde yedi, yedi buçuktan aşağı çıkmaz mesaiden ama ben bu mesleği çok sevdiğim için kendimi gün içinde daha yoğun bir tempoya alıştırdım. İşlerimi gün içinde bitirip aman saat altıdan sonraya sarkmasın, altıdaki antrenmana yetişeyim diyorum. Bu tempoda sürdürüyoruz hakemliğimizi. Emek veriyoruz...” (H16)

“Şimdi iş yerinde yoğun olduğumuzdan dolayı hakemlikte de zorluk çekiyorum. Antrenmanlar olsun işte onun dışında eğitimler, seyahatler vs. bu bizim hayatımızı olumlu veya olumsuz yönde etkilemekte. Aile hayatımızı olumsuz etkilemekte. Çocuklarımıza daha az vakit harcamaktayız. Eşimize gereken ve evimize gereken vakti ayıramamaktayız ama hakemliğin vermiş olduğu olumlu pozitif katkılar da olmuyor değil...” (H20)

Çizelge 4.2 incelendiğinde, araştırmaya katılan futbol hakemlerinin sosyal yaşantılarında sakin bir hayat veya aktif ve yoğun bir hayat sürmesinin hakemlik hayatlarını nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerinde ikinci sıklıkta ifade ettikleri durum "*Hakem Olmanın Gerekliklerini Yerine Getirememe*" teması olmuştur. Görüşmelerde katılımcılar bu durumu şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

“...Hakemlik yaşantımızda Pazartesi günleri toplantılarımız olmakta. Salı günü de antrenmanlarımız olmakta. Ben derslerimden dolayı şu an pazartesi günü toplantıya ve Salı günü antrenmanlarıma katılamıyorum...” (H4)

“Çalıştığım kurumda yoğun, aktif bir hayat sürmekteyim. Hani yoğun tempo içerisinde gittiğimden dolayı bu durum hakemlik hayatımı etkilemektedir. Çünkü hakemlik çok fazla özveri isteyen, zaman ayrılması gereken ve emek isteyen bir iştir. Dolayısıyla hani yoğun tempoda çalıştığımından dolayı, istediğim kadar vakit ayıramıyorum. Bu da beni dolayısıyla hakemlikte etkiliyor. İstediğim planladığım hedeflediğim çalışmayı yapamıyorum...” (H6)

“Ben mesleğim olarak eczanede çalışıyorum. Eczanenin belli bir çalışma saatleri var hani onun için antrenman veya maç gelirse sıkıntı yaşıyorum ister istemez. Sonuçta orası iş yeri, ilk önceliğim iş yerim...” (H9)

“...Hakemliğin dışında okulumuz var, okuldaki sosyal çevremiz, okul dışındaki arkadaşlarımızla olan ilişkilerimiz, bunlar olmasına rağmen hakemlik bizim için sosyal hayatımızı biraz daha olumsuz yönde etkileyen bir durum. Hakemliğe daha fazla zaman ayırmamız gerekiyor. Antrenmanlarımız olsun, kritiklerimiz olsun, aylık seminerlerimiz olsun, hafta sonları maçlarımız var...” (H10)

“...Öncelikle hakemlik bizim için bir hobidir. İş hayatımız bizim için daha önceliktir. O açıdan öncelik tabii ki öğretmenlik ayrıca bunun yanında hakemliktir. Tabii yazın bizim çalışmamız, koşumuzu etkiliyor çünkü üç aylık bir ara var. O arada antrenman yapamıyoruz... O açıdan sezon başında da biraz zorlandık tabii ki...” (H18)

“...Mühendisim ben. Askeriyede makina mühendisliği yapıyorum. İş hayatımın yoğun olması hakemlik hayatımı etkilemekte, bazen işte mesaiye kaldığımdan dolayı antrenmanlara veya eğitim toplantılarına katılmadığım veya geç katıldığım oluyor. İşteki yoğunluktan dolayı antrenmanlara gittiğimiz zaman veya spor salonunda antrenmanlardan tam faydalanamamaktayız ve onunda bize pozitif etkisi olmamakta yani iş hayatımızın sakin olması hakemliğimizi daha iyi etkiler kanaatindeyim.” (H20)

Çizelge 4.2 incelendiğinde, araştırmaya katılan futbol hakemlerinin sosyal yaşantılarında sakin bir hayat veya aktif ve yoğun bir hayat sürmesinin hakemlik hayatlarını nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerinde üçüncü sıklıkta ifade ettikleri durum "*Yorgun Olma*" teması olmuştur. Görüşmelerde katılımcılar bu durumu şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

“Hakemlik hayatımda iş şartları yoğunsa eğer işte o gün yorulmuşsam veya o hafta çok yorulmuşsam bu durum elbette hakemlik performansımı etkiliyor... Yorgunluk belirtilerini maç içerisinde yaşıyorum. Bu da doğal olarak hakemlik hayatımı etkiliyor.” (H1)

“Tabii ki de sosyal yaşantımız içinde eğitim durumumuz da bulunmaktadır... Pazartesi ve Salı günleri öğlen 1’den akşam 10’a kadar derslerdeyim. Bu da beni hem fiziksel hem de ruhsal yormaktadır... Maçlarım olduğunda da mesela Çarşamba günü bir maçım olduğunda Salı akşamı akşam 10’a kadar üniversitede olduğumdan ve derslere girdiğim için yorgun oluyorum. Dinlenemiyorum yeterince. Çarşamba günü müsabakaya çıktığımda da bunun dezavantajlarını yaşıyorum. Mesela kaslar da ağrı, uykusuzluk, pozisyonlara uzak kalabiliyorum. Müsabaka yönetirken aklım başka yerlerde olabiliyor...” (H4)

“...Tabi şöyle bir şey hani mental yorgunluk yani beden yorgunluğu gidebilir ama beyinden yorgun olduğunuz zaman beyin yorgunluğu hissettiğiniz zaman bu tabii ki antrenmanlarda da etkiliyor ister istemez. İstediklin sürekliliği yansıtamıyorsun antrenmana hani çokta verimli olmuyor...” (H6)

“...Sosyal tempo futbol hakemliğini çok etkiliyor. Çok önemli bir etken kendisi, sebebi de şöyle: Normal iş hayatının yoğunluğu. Diyelim ki yarın maçım var benim. Yarın maçım varken bugün gece 3’te 4’te yatarsam maça yorgun gideceğim ve yoğunlaşamayacağım. Bu yoğunlaşmam maça yanlış kararlar vermeme sebep olabilir. Onun için sosyal yaşantıların etkisi var ve çok önemli. Buna dikkat etmek gerekir maçlara çıkmadan önce...” (H15)

Çizelge 4.2 incelendiğinde, araştırmaya katılan futbol hakemlerinin sosyal yaşantılarında sakin bir hayat veya aktif ve yoğun bir hayat sürmesinin hakemlik hayatlarını nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerinde dördüncü sıklıkta ifade ettikleri durum "*Planlı Hayata Vesile Olma*" teması olmuştur. Görüşmelerde katılımcılar bu durumu şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

“...Ben hakemliği çok severek yapıyorum. Yani hakemlik benim yanımda meslekten daha öte bir şey. Tabi herkes için öncelikli olarak meslektir ama ben hakemliği severek yapıyorum gerçekten ve plan yaparken elimden geldiği kadar hem çocuğuma hem eşime hem hayatıma ve hakemliğime eşit şekilde zaman ayırıyorum. Yani hepsini bir arada planlıyorum. Hakemliği ayrı bir parça olarak değil de yaşamımın bir parçası olarak sürdürüyorum. O yüzden pek bir etkisi olmuyor. Severek yaptığım için çok da mutluyum aksine.” (H13)

“...Kesinlikle hepsi bir plan proje içerisinde olduğu sürece hiçbir sıkıntı yaratmıyor bana. Her şeyi gündelik programlı, aylık programlı, haftalık programlı düzenleyip ona göre yaşantımı sürdürdüğüm sürece sıkıntı yaratmıyor.” (H17)

“Genelde sakin bir insan olduğum için hayatımda da planlı yaşadığım için hayatımdaki yoğunluğu planlı bir şekilde düzenlediğimden, herhangi bir sıkıntı yaşamıyorum. Olumsuz yönde etkilemiyor hakemlik beni. Hayatımı düzenli bir şekilde sürdürdüğüm için hakemliği de o plan çerçevesinde sürdürüyorum... Antrenmanım olduğu gün misafir kabul etmiyorum. Maçım olacağı zamanda. Önceden planlıyorum sosyal hayatımı etkilemeyecek şekilde hakemliğe devam ediyorum.” (H19)

Çizelge 4.2 incelendiğinde, araştırmaya katılan futbol hakemlerinin sosyal yaşantılarında sakin bir hayat veya aktif ve yoğun bir hayat sürmesinin hakemlik hayatlarını nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerinde en az sıklıkta ifade ettikleri durumlardan biri "*Konsantre Olamama*" teması olmuştur. Görüşmede katılımcı bu durumu şu cümlelerle ifade etmiştir:

“Hakemlik hayatımda iş şartları yoğunsa... Maçta konsantre olmaya çalışıyorum...” (H1)

Çizelge 4.2 incelendiğinde, araştırmaya katılan futbol hakemlerinin sosyal yaşantılarında sakin bir hayat veya aktif ve yoğun bir hayat sürmesinin hakemlik hayatlarını nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerinde en az sıklıkta ifade ettikleri durumlardan bir diğeri "*Performans Artırma*" teması olmuştur. Görüşmede katılımcı bu durumu şu cümlelerle ifade etmiştir:

“Aktif ve yoğun bir hayat yaşamanın hakemlik hayatımda sahada da performansımı ve hareketliliğimi daha da çok arttırdığımı düşünüyorum. Durağan bir hayat yaşasaydım eğer sahada kendi açımdan beni olumsuz olarak etkileyeceğini düşünüyorum...” (H17)

Çizelge 4.2 incelendiğinde, araştırmaya katılan futbol hakemlerinin sosyal yaşantılarında sakin bir hayat veya aktif ve yoğun bir hayat sürmesinin hakemlik hayatlarını nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerinde en az sıklıkta ifade ettikleri durumlardan bir diğeri ise "*Sosyal Hayata Katkı Sağlama*" teması olmuştur. Görüşmede katılımcı bu durumu şu cümlelerle ifade etmiştir:

“...Onun dışında bana kattığı sosyal yönden de çok büyük artıları var. O yüzden mesleğimi severek yapıyorum...” (H5)

Araştırmaya katılan hakemlerin müsabaka öncesi yakın çevresinden aldığı olduğu iyi bir haberin, müsabakalardaki kararlarını nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerine ait bulgular Çizelge 4.3'te verilmiştir

Çizelge 4.3

Hakemlerin Müsabaka Öncesi Yakın Çevresinden Almış Olduğu İyi Bir Haberin, Müsabakalardaki Kararlarını Nasıl Etkilediği Hususundaki Görüşlerine İlişkin Bulgular

Temalar	Frekans (f)	Yüzde (%)
Yüksek Motivasyon	13	59.2
Kuralları Gözetme	3	13.6
Yaklaşım Değişimi	3	13.6
Etki Etmeme	3	13.6
Toplam	22	100

Çizelge 4.3 incelendiğinde, araştırmaya katılan futbol hakemlerinin müsabaka öncesi yakın çevresinden almış olduğu iyi bir haberin, müsabakalardaki kararlarını nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerinde en sık ifade ettikleri durum "*Yüksek Motivasyon*" teması olmuştur. Görüşmelerde katılımcılar bu durumu şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

“Tabii ki şimdi biz hakemler de insanız sonuçta. Aldığımız iyi haberler de kötü haberler de ister istemez maçtaki konsantrasyonumuzu etkiliyor. Yani iyi bir haber olduğu zaman maça çok bir etkisi olmuyor ama daha bir özveriyle daha iyi bir motivasyonla hakemliğimizi yapmış oluyoruz.” (H2)

“Yani öyle bir olay maç esnasında ben yaşamadım ama şöyle söyleyebiliriz: Bir hakemin moralinin iyi olması onun müsabakada daha hareketli kararları daha iyi şekilde verebilmesini sağlar. Yani moral kişinin ruh halini geliştirdiği için hem fiziksel anlamda hem de ruhen hakemin daha sağlıklı kararlar verebilmesini sağlar.” (H3)

“Onunla ilgili sizinle şunu paylaşmak isterim. Yaklaşık bir iki yıl önce maçın birinde yardımcı hakemdim. Devre arasında orta hakemimizin bir devlet kurumuna atandığı haberini aldık. O da benim çok sevdiğim bir abim. Onun sevinci benim de sevincimdi. İkinci yarıya çıktığımızda kendisi mutluluktan müsabakayı nasıl bitireceğini şaşırmişti. Çünkü sevinçli haber almış, atanmış, memur olmuş bir amacına ulaşmıştı. Onun sevinci benim de sevincimdi. Maça daha iyi konsantre olduk ve maçı daha iyi önemsemeye başladık. Koştuk, pozisyonlara yakın olduk. Biraz daha dikkatli olmaya çalıştık. Mutluluktan sahaya, futbolculara ve oyuna içine de iyi konsantre olabildik.” (H4)

“Tabii ki almış olduğum olumlu haber beni motive eder ve kendimi daha iyi hissetmemi sağlar. Başıma böyle bir olay geldi... Aldığım mutlu haberin heyecanı, onun motivasyonu ve etkisiyle beraber müsabakaya çıktım ve gerçekten yani üstün bir başarı gösterdim müsabakada. Bu da beni önemli yönde etkiledi ve kararlarımı çok doğru, yerinde vermeme sağladı. Çünkü kendime özgüvenimi ve motivasyonumu sağladı. Yani olumlu etkileri var, almış olduğum güzel haberin.” (H6)

“...2 yıl önce olmuştu. Kız kardeşimin bebeği olmuştu. Bu bana müsabaka öncesi gelen telefonla bildirildi. Onlar adına çok sevindim. Müsabaka öncesi olduğu için de müsabakaya biraz daha motive oldum ve kararlarım daha net oldu ister istemez. İçimde bir özgüven oluştu. Bunun için iyi bir haberde etkilendim yani. Bunun için kararlarım daha net, daha güvenilir oldu. Kendi açımdan öyle hissediyorum. Bunun için yani daha net ve daha iyi kararlar verdiğime inanıyorum.” (H8)

“...İnsan iyi haber aldığı zaman elbette mutlu olur. Daha enerjik olur ve kendini müsabakaya daha fazla vererek bir şeyler yapar...” (H9)

“...Yani iyi bir haber alıp da çıkmak tabii ki insanı psikolojik olarak daha da motive eder ve daha iyi olur. Kararlarındaki doğru ya da yanlış kararları doğruymuş gibi algılamasına yardımcı olacağını zannetmiyorum...” (H10)

“Tabii ki de şöyle her insan kendi lehine bir haber aldığıında illaki etkilenecektir. Bundan etkilenmiyorum diyen insan tanımam. Ben genellikle iyi haberler aldığıında bu maç yönetimime artı olarak yansır. Daha da motive olmaya çalışırım. Bu da maç içerisinde iyi bir yönetim sergilememi sağlar...” (H13)

“Yani tabii ki insan biraz daha motive oluyor. Lakin bu kişiden kişiye değişir ne kadar motive olduğu. Örneğin, ben kendi motivasyonum dışında dışardan ekstra bir motivasyon sağlayacak bir durum aldığıım zaman, ekstra biraz daha etkilediğini düşünüyorum. Niye dersiniz: Daha mutlu bir şekilde çıkıyorsunuz, daha heyecanlı, daha aktif, daha hiperaktif oluyorsunuz. Daha doğrusu yani yerinizde duramıyorsunuz. Genelde öyle durumlar yaşanıyor... Maçın birinde yaşamıştım. Kadromun çıktığını öğrendim. Maça çıktığıında da... Motivasyonumun daha da yüksek olduğunu fark ettim...” (H14)

“Evet, kesinlikle. Yani bir gün öncesinden almış olduğumuz iyi bir haber, o günümüzün de iyi geçmesini, maçtaki performansımızın da daha da yükselmesini ve motivasyonumuzun daha da yükselmesine sebep oluyor. Sahadaki vereceğimiz kararların doğruluğunu bence daha da arttıracığını düşünüyorum...” (H17)

“...Ama insan olduğumuz için ister istemez etkileniyoruz iyi bir haber aldığıımız zaman... İnsan mutlu olduğunda yaptığı işi daha çok severek yapar, daha bir motive olur. İster istemez olumlu yönde etkiler. Aslında etkilememesi lazım ne olumlu ne olumsuz ama insan olduğumuz için duygusal planlarımız ön plana çıkıyor ve olumlu yönde etkiliyor. Başıma gelen bir olay olmadı ama yani iyi bir günümde olduğum zaman müsabakayı daha iyi yönetebiliyorum.” (H19)

“Tabii ki, müsabaka öncesinde aldığıım olumlu haber benim hayatımda pozitif olumlu şeylere sebep oluyor. Mesela benim başıma gelmişti. İstanbul’a maça gidiyordum. Havaalanında eşim aradı. Onunda o gün kadın doğumda randevusu vardı doktorla. Bana o gün hamile olduğunu söylediğinde, ben çok güzel bir haber aldım. O seyahatim hem olumlu geçti hem de çok iyi müsabaka yönettik ekip olarak ve gözlemci de o müsabakada bizleri çok beğenmişti. Öyle bir anım olmuştu yani...” (H20)

Çizelge 4.3 incelendiğinde, araştırmaya katılan futbol hakemlerinin müsabaka öncesi yakın çevresinden almış olduğu iyi bir haberin, müsabakalardaki kararlarını nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerinde en az sıklıkla ifade ettikleri durumlardan biri "*Kuralları Gözetme*" teması olmuştur. Görüşmelerde katılımcılar bu durumu şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

“Müsabaka içerisinde verdiğim kararlarının yönünde değişiklik olmamaktadır. Gördüğümü ve bildiğimi uygulamaktayım. Maç içerisinde değişiklik olmaz neyse odur.” (H1)

“Şimdi biz maça çıkarken, hakemler olarak dış dünyadan tamamen kendimizi izole ederek çıkıyoruz. Yani sadece maç var kafamızda, sadece oyuncuların hareketleri, oyun kuralları var... Yani maçlara çıkarken biz kesinlikle tek doğru olan kararı verebilmek adına hazırlanıp bunun düşüncesiyle çıkıyoruz.” (H10)

“Şimdi öncelikle müsabakayı, talimatlara ve kurallara göre yönetmek zorunluluğumuz vardır bizim. Kişisel problemlerimizin, olumlu ve ya olumsuz durumların asla maça yansıtılmaması gerektiğini düşünüyorum. Onun için zihnimizin maç öncesi, maça bir saat kala veya maç esnasında dış dünyadan arındırılıp maça o şekilde odaklanmış olmamız gerekiyor. Bu yüzden söylemek istediğim bizim kişisel, ailevi, sosyal vs. diğer sorunlarımızın asla ve asla müsabakaya yansıtılmaması gerektiğini düşünüyorum. Ancak ne olabilir iyi bir maç yönetmiş olabiliriz, gözlemci tarafından iyi değerlendirilmiş olabiliriz, güzel bir puan tarafımıza verilmiş olabilir... Ama o şekilde hiçbir kişisel problemin müsabakaya yansıtılmaması gerektiğini düşünüyorum.” (H11)

Çizelge 4.3 incelendiğinde, araştırmaya katılan futbol hakemlerinin müsabaka öncesi yakın çevresinden almış olduğu iyi bir haberin, müsabakalardaki kararlarını nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerinde en az sıklıkla ifade ettikleri durumlardan bir diğeri "*Yaklaşım Değişimi*" teması olmuştur. Görüşmelerde katılımcılar bu durumu şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

"Aldığım sevinçli bir haber illa ki olumlu yönde etkiler. Futbolculara karşı yaklaşımım daha olumlu olabilir. Onlara daha fazla tolerans tanıyabilirim, konuşabilirim, muhabbet ederim. Yani bir hakem yüzünü astığı kadar yeri geldiği zaman futbolcuya gülmesini de bilmeli. Bu tip konularda illa ki artışı olur." (H7)

"Bence bir hakem olarak... Etkileyemez diyemem asla. Çünkü sizi mutlu eden bir haber her zaman olumlu etkiler. Sahada maç içindeki kararlarınız da olumlu olur. Oyunculara bakış açınız, maça bakış açınız, yardımcı hakeme bakış açınız muhakkak olumlu olur. Hiç suratınız asılmaz. Yüzünüzü güldürür olumlu bir haber." (H12)

"...Tabii ki illa olumlu yansıyor. Çünkü daha farklı gözle bakıyorsunuz müsabakalara, kişilere, pozisyonlara. Yani daha iyi daha spesifik değerlendirmeye çalışıyorsunuz." (H14)

Çizelge 4.3 incelendiğinde, araştırmaya katılan futbol hakemlerinin müsabaka öncesi yakın çevresinden almış olduğu iyi bir haberin müsabakalardaki kararlarını nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerinde en az sıklıkla ifade ettikleri durumlardan bir diğeri ise "*Etki Etmeme*" teması olmuştur. Görüşmelerde katılımcılar bu durumu şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

"Yani örnek olarak versem, insan iyi haber aldığı zaman elbette mutlu olur ama hani bu yaptığı işte... Verdiği kararı hiç bir şekilde etkilemez diye düşünüyorum." (H9)

"Aslında bu konu biraz farklı, belki kişiden kişiye değişir ama bende bir etkisi yok. Çünkü ben maça çıktığım anda tamamı ile maça yoğunlaşıyorum. O yüzden bana fazla etki etmiyor..." (H15)

"Tabi açıkçası önce şöyle söyleyeyim; ben kişilik olarak çok soğukkanlı bir insan olduğum için, olumlu veya olumsuz da olsa çok etkilenmiyorum. Ama şöyle örnek vereyim. Mesela geçen günkü bir maçta, kardeşimin atanma haberi- ki çok bekledi- yani çok istediği bir şeydi. Çok emek verdiği bir şeydi. İki üç yıl bekledi bunu... Tabi yani yolda maça giderken seviniyorsun falan ama o soyunma odasına girdiğin an her şey bitiyor. Yani bu benim için geçerli tabi. Ben diğer arkadaşları bilemem aslında. Bu benim düşüncem. Olması gereken de bu, ne iyi ne de kötü haberin etkilememesi lazım... Ben onun için ne olumlu ne olumsuz çok karıştırmamaya çalışırım ki zaten maça çıktığımız zaman, düdüğü ağızımıza götürdüğümüz zaman veya bayrağı elimize aldığımız zaman insan unutuyor. Yani tamamen sahadaki şeye odaklanıyor. Bende bu şekilde sürdürüyorum. Çok etkilemiyor yani beni." (H16)

Araştırmaya katılan hakemlerin müsabaka öncesi yakın çevresinden almış olduğu kötü haberin, müsabakalardaki kararlarını nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerine ait bulgular Çizelge 4.4'te verilmiştir.

Çizelge 4.4

Hakemlerin Müsabaka Öncesi Yakın Çevresinden Almış Olduğu Kötü Bir Haberin, Müsabakalardaki Kararlarını Nasıl Etkilediği Hususundaki Görüşlerine İlişkin Bulgular

Temalar	Frekans (f)	Yüzde (%)
Motivasyonu Etkilememe	11	47.9
Yanlış Kararlar	5	21.8
Görevden Kaçınma	4	17.3
Motivasyon Kaybı	2	8.7
Kararları Etkilememe	1	4.3
Toplam	23	100

Çizelge 4.4 incelendiğinde, araştırmaya katılan futbol hakemlerinin müsabaka öncesi yakın çevresinden almış olduğu kötü bir haberin, müsabakalardaki kararlarını nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerinde en sık ifade ettikleri durum "*Motivasyonu Etkilememe*" teması olmuştur. Görüşmelerde katılımcılar bu durumu şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

"Biz maça çıkmadan önce hakem ekibiyle birlikte memorandum yaparız. Bu toplantıda başımıza gelebilecek pozisyonları konuşur ve müsabakamıza konsantre oluruz. Motivasyonumuzu maça göre hazırlarız. Aldığımız kötü bir haberi veya başımızdan geçen o günlük bir şeyi unuturuz. Kimsenin hakkını yemeden ona göre maç yönetmeye çalışırız." (H1)

"...Yani biraz kişiyle ilgili bir şey olduğunu düşünüyorum. Ama normalde bir hakemin bundan etkilenmemesi gerekir. Maçını en iyi şekilde tamamlayıp, ondan sonra hayatına devam etmeli. Şöyle bir şey diyebilirim. Zamanında ben bir vefat haberi almıştım. Bir maç öncesinde ama tabii ki o maçtaki performansımızı çok etkilemedi. Gittik, performansımızı en iyi seviye de gösterip maçı bitirdik..." (H3)

"Pek onu şey yapamam. Öyle sahaya yansıtacak kadar, sahaya yansıtmam onu. O aldığım kötü haber, her ne kadar kötü olsa bile pek hakemliği şey yapmam, etkilemez beni. Yine kendi maçımı yönetirim... Maçta kararlarımı falan etkilemez." (H5)

"Benim kararlarımı etkilemez. Çünkü üst klasman hakemlerimizden Cüneyt hocamızın vermiş olduğu bir röportaj da dinlemiştim. Bazı şeyler çizgi gerisinde kalmak zorundadır. Sahaya çıktığınız zaman kafanızı boşaltmak zorundasınız. Çünkü hakem olarak oraya gelmişsinizdir. Adaletli olmak zorundasınız. Çizginin dışında bırakırım bütün sorunlarımı. O şekilde sahaya çıkarım. Her şeyden arınmış bir şekilde sahaya çıkarım. Elimden geldiğince kararlarımı düzgün bir şekilde vermeye çalışırım..." (H7)

"...Biz her durumda doğru kararın peşindeyiz. Doğru karar verebilmeye çalışan insanlarız. Bizde kurallar kesindir ve nettir. Yani yorumlamak, insanın psikolojik açıdan psikolojisini iyi veya kötü olması, hani yorum pozisyonlarında etkili olabilir belki ama bu durumla hiç karşılaşmadım." (H10)

"...Hiçbir şekilde bizim kişisel sorunlarımız, olumlu veya olumsuz olsun sahaya yansıtılmaması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü her maçın önemi farklıdır ve her oyuncu için o maç bir milli maç gibi olabilir. Onun için sporcu psikolojisini düşünmemiz gerekiyor. Müsabaka vesaire diğerlerini düşünerekten hiçbir şekilde kişisel problemlerimizi maça yansıtmamamız gerekiyor." (H11)

"Genelde çok fazla etkilediğini düşünmüyorum. Yani kendi kararım çünkü. Yaşadıklarımda oluyor illa. Yani kötü durum ve yahut farklı şeyler duyabiliyorum. Lakin kendi motivasyon sürecim var. Motive etme düzeyim var. Ona göre yani ben kendimi motive ediyorum. Benim için çok etkileyici olmuyor. Yani eğer biraz profesyonel düşünüyorsanız, bu işten kişilerin etkilenmemesi gerektiğini düşünüyorum ben. O konuda fazla etkilenmediğimi düşünüyorum yani." (H14)

“Evet, yani beni o kadar etkilemiyor. Tamamıyla müsabakaya yoğunlaşıyorum...” (H15)

Çizelge 4.4 incelendiğinde, araştırmaya katılan futbol hakemlerinin müsabaka öncesi yakın çevresinden almış olduğu kötü bir haberin müsabakalardaki kararlarını nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerinde ikinci sıklıkta ifade ettikleri durum "*Yanlış Kararlar*" teması olmuştur. Görüşmelerde katılımcılar bu durumu şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

“...Üzüntülü haber aldığımız zaman, mutlaka verdiğimiz hatalı kararlar oluyor. Hani hakemler aslında böyle olmaması gerekir ama mutlaka aklımızın bir köşesinde kalıyor. Maça çok yoğunlaşmıyoruz.”(H2)

“Kötü bir haber şimdi düşünüyorum da, aslında şöyle bir şey ben lise yıllarında da üniversiteye girmeden öncede futbol hakemliği yapmaktaydım. Daha yolun başındaydım. Yine bir maçta, maçı yönetirken dışarıdan bana üniversiteyi kazanamadığımı söylediler. Kazanamadın dediler. O an ben duyduğumda yıkıldım tabii ki de. Maçın atmosferinde top, taca çıkmış haberim yok. Taç atışını kim kullanacak? Futbolcular bana bakıyor, benim bir yön göstermem gerekiyor. Takımın biri kullanabilsin diye taç atışını. Ben de dalmışım canım sıkıldı. Neyse devre arasına girdik. Öğrendim. Gerçekten de üniversiteyi kazanamamışım. İkinci yarıya çıktım. Yine aynı karar. Dikkat bozukluğu oldu. Kafamı taktım çünkü. Çok istiyordum üniversiteyi kazanmayı. Hele ki Mustafa Kemal Üniversitesini kazanamayınca, tabi ister istemez antrenörlerin tepkisine maruz kaldık. İşte pozisyona uzak kalıyorsun, uzaktan penaltı çalıyorsun gibisinden...” (H4)

“...Her hakem kötü bir haber aldığı anda; örnek veriyorum annemiz vefat eder, böyle bir durumu maçtan önce aldığınızda etkilenmiyorum diyen bir insan olamaz asla. Yani bende etkilenir yanlış kararlar veririm herhalde. Bu konuda hatta şöyle bir şey oldu geçenlerde. Bir tane maç izlemiştim. Pakistan süper liginde yönetilen bir maçı herhalde. Maç sırasında hakeme tribünden kötü küfürler ediliyor. Hakem artık bu duruma dayanamayıp maçı yönetemeyeceğini anlıyor ve oturup ağlıyor. Yani bana göre bu her hakemi etkiler bence. Beni de etkiler.” (H13)

“...Daha sonra müsabakada bulunduğum sırada, yani müsabaka ilinde bulunduğum Antalya’da başıma geldi. Eşimin anneanesi vefat etti. Telefonla bana bildirdiklerinde üzüldüm. O müsabakada da aklım hep eşimde ve eşimin ailesinde oldu. Müsabakaya tam konsantre olmadık. Hatta bir pozisyonda hata yaptığımı gözlemci hocam da söylemişti. Olumsuz etkileri oluyor olumsuz haberlerin.”(H20)

Çizelge 4.4 incelendiğinde, araştırmaya katılan futbol hakemlerinin müsabaka öncesi yakın çevresinden almış olduğu kötü bir haberin müsabakalardaki kararlarını nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerinde üçüncü sıklıkta ifade ettikleri durum "*Görevden Kaçınma*" teması olmuştur. Görüşmelerde katılımcılar bu durumu şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

“...Olumsuz olurdu büyük bir ihtimalle. Maç içinde de kafam sürekli orada kalırdı. Yani verdiğim kararlardan emin olamazdım. Kafam hep başka yerlerde olurdu. Maça konsantre olamazdım. Ama öyle bir şey olursa herhalde ben maçı iade ederdim.” (H12)

“...Eğer kötü bir haber alırsak, o maçı yönetemeyecek gibi olursak zaten o maça çıkmamız karşı takımlara, diğer hakem arkadaşlarımıza karşı da olumsuz yansiyabilir. O açıdan eğer gerçekten bizi çok olumsuz etkiliyorsa maça çıkmayız. O açıdan da zorluk çektirmeyiz hem takımlara hem arkadaşlarımıza...” (H18)

“...İnsan olduğumuz için ister istemez kötü bir haber aldığımız zaman veya güne kötü başladığımız zaman müsabakaya ister istemez yansıyor. Yani ben her zaman hakemliği ön planda tutmadığım için öncelik olarak benim akrabalarım, eşim, dostumdur. Bu yüzden müsabakaya çıkmam...”(H19)

“...Başımdan geçen bir olay var hatta iki olay var. Bir tanesi yani müsabakaya gitmeden aldığım bir haberdirdi. O yüzden müsabakayı iade etmek zorunda kalmıştık. Yakın bir akrabamın cenazesinin haberini almıştık o yüzden müsabakayı iade ettik. O müsabakaya gitmedik...”(H20)

Çizelge 4.4 incelendiğinde, araştırmaya katılan futbol hakemlerinin müsabaka öncesi yakın çevresinden almış olduğu kötü bir haberin müsabakalardaki kararlarını nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerinde dördüncü sıklıkta ifade ettikleri durum "*Motivasyon Kaybı*" teması olmuştur. Görüşmelerde katılımcılar bu durumu şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

“Başımdan geçen bir olay olmuştu. Müsabakadan önce annem rahatsızlandı. Ama hani bunu telefonla bilgisini alıp durumunun çok kötü olmadığını öğrendikten sonra maçıma çıktım. Hani ister istemez insan tabii morali bozuk oluyor. Hani kafada o var iken bir nebze kendisini maça motive etmek de zorlanıyor...”(H9)

“...Olumsuz olurdu büyük bir ihtimalle. Maç içinde de kafam sürekli orada kalırdı. Yani verdiğim kararlardan emin olamazdım. Kafam hep başka yerlerde olurdu. Maça konsantre olamazdım...” (H12)

Çizelge 4.4 incelendiğinde, araştırmaya katılan futbol hakemlerinin müsabaka öncesi yakın çevresinden almış olduğu kötü bir haberin müsabakalardaki kararlarını nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerinde en az sıklıkla ifade ettikleri durum "*Kararları Etkilememe*" teması olmuştur. Görüşmelerde katılımcılar bu durumu şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

“...Ama hani karara etki açısından sanmıyorum çünkü bende öyle olmadı ve ben kendi kararlarım neyse odur. Faulse fauldür veya değilse değildir. Bundan etkisi olmuyor...” (H9)

Araştırmaya katılan hakemlerin sağlık açısından rahatsız olduğu durumların (grip, soğuk algınlığı, kaslarda ağrı olması vs.) müsabaka yönetimlerini nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerine ait bulgular Çizelge 4.5'te verilmiştir

Çizelge 4.5

Hakemlerin Sağlık Açısından Rahatsız Olduğu Durumların (Grip, Soğuk Algınlığı, Kaslarda Ağrı Olması vs.) Müsabaka Yönetimlerini Nasıl Etkilediği Hususundaki Görüşlerine İlişkin Bulgular

Temalar	Frekans (f)	Yüzde (%)
Görevi İade Etme	15	39.5
Önlem Alma	11	28.9
Performansı Etkileme	9	23.7
Motive Olamama	2	5.2
Sporcuların Bu Durumu Kullanması	1	2.7
Toplam	38	100

Çizelge 4.5 incelendiğinde, araştırmaya katılan hakemlerin sağlık açısından rahatsız olduğu durumların (grip, soğuk algınlığı, kaslarda ağrı olması vs.) müsabaka yönetimlerini nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerinde en sık ifade ettikleri durum "*Görevi İade Etme*" teması olmuştur. Görüşmelerde katılımcılar bu durumu şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

"...Yani eğer böyle bir hastalığımız varsa benim tavsiyem o müsabakaya çıkmamamız. O müsabakayı iade etmemiz..." (H2)

"...Kendini çok iyi hissetmiyorsa, o maça çıkamayacağını ilgili kişilere bildirir, maçı iade edebilir..." (H3)

"Bizler tabi hakem olduğumuz için, sahada sağlıklı karar verebilmemiz açısından, sağlıklı olmamız şart. Çünkü atıyorum ben gripim, başım ağrıyor, ne bileyim ayağım ağrıyor, kasiğimde çekme var, ben o şekilde maçı sağlıklı yönetemem. Sağlıklı yönetemediğim gibi topçuların da bana vermiş olduğu tepkileri ve eleştirileri karşılamak zorunda kalırım. Bu yüzden sağlıklı olmadan maça çıkmayı düşünmüyorum. Yani sağlık durumum kötüyse maç öncesinde kesinlikle maçı iade ederdim. Çıktığım zamanlar oldu mu oldu. Biz insanız. Maçın içerisinde benim mesela apandisitimde bir sıkıntı oldu. Ben hiç farkına varmıyorum koşarken. Bir anda apandisitimde sıkıntı meydana geldi. Ben apandisit olduğunu da anlamadım. Ama aşırı bir ağrı oldu. Bunu gözlemcimde fark etti. Bunu profesyonel maçta yaşadım. Hatta gözlemci sordu. Ne oldu? Maç içerisine sağlıkçı da çağırdım. Ama bir şey bulamadı. Yani bir şey olmadı. Yani sadece şiddetli karın ağrısı vardı. Maçı 90 dakika boyunca zar zor bitirdim. Sonrasında zaten apandisitten ameliyat oldum. O maç içerisinde yaşadığım bir olaydan dolayı" (H5)

"Şöyle bir şey, sağlık açısından ilk önce, hani problemimiz varsa zaten tebligatı aldığımızda atıyorum rahatsızsınız, bunun alternatifini sağlarız. Yerimize yönetebilecek birini buluruz veya maçın iadesini yaparız..." (H6)

"...Genel itibariyle, kendi profilimi düzgün tutabilmek açısından grip veya ayağimde çekme, sağlık sorunları falan olduğu zaman maçımı genelde son dakika olmaması durumunda iade etmeyi düşünürüm. Çünkü oraya çıkıp ayağım çekti deyip daha kötü duruma geçmek var. Takımların kaderiyle oynamak vardır. Onun için müsabakayı benim oynatmam yerine sağlıklı bir arkadaşımın gidip oynatmasını isterim. Doğru olduğunu bu şekilde düşünüyorum..." (H7)

"...Böyle bir şey başıma geldiğinde öncelikle iade etmeyi düşünüyorum. Çünkü o anki sağlık durumum elverişli olmadığından dolayı daha iyi karar veremeyeceğimden, takımların hakkının gitmemesi için, yani en azından dediğiniz gibi her iki takımda bu müsabakayı kazanmak istiyor. Çeşitli yatırımlar yapmışlar. Yani onların hakkına girmemek için çoğu zaman bunları iade ediyorum. Bunu da doğru buluyorum. Çünkü o anki ruh halimiz yani hastalıkta daha iyi karar veremeyeceğimiz için iade ediyorum." (H8)

“...İnsan kendisini bilir. Eğer iki üç güne kendini toparlayabilecekse müsabakaya çıkmayı tercih ederim. Ama yok kendimi toparlayamayacak iyi bir durumda değil isem çıkmamayı tercih ederim... Hani oradaki insanların emeği var sonuçta. Haftalarca, aylarca çalışıyorlar... Tabii ki yoğun paralar harcıyorlar. Benim bir nezem veya gribim veya kas çekmem onları alakadar etmez. Onların görevi maça çıkıp oynamaktır. Oraya atanan hakemin görevi ise en iyi şekilde o müsabakayı yönetmesidir. Eğer ben bunu yapamayacaksam zaten kendimde bunu göremiyorsam çıkmamayı tercih ederim.” (H9)

“...Yani maçtan bir gün önce, iki gün önce böyle bir durumumuz varsa eğer kurulumuzla irtibata geçerek maçımızı iade etmemiz en doğrusudur. Özellikle kas ağrılarında. Çünkü maç içerisinde gayet fazlasıyla koşuyoruz pozisyonlara yakın olmak için. Futbolcular kadar sprint atarak hareket ediyoruz. Eğer bir kas ağrınız varsa kesinlikle maça çıkmayın. Tavsiye etmiyorum ben.” (H10)

“...Maç tebligatları, yanılmıyorsam iki gün önceden bize bildiriliyor. En azından kötüsenez bir gün önceden kendinizi deneyebilirsiniz. Saha çalışması yapabilirsiniz. Eğer maç esnasında böyle bir şeyiniz varsa mümkün olduğu sürece ısınmaya bakın. Isınma hareketleriyle kendinizi ısındırın. Eğer çok kötüsenez kurula bildirirsiniz. Yerinize başka bir hakem atayabilir... Çünkü sıkıntı olabilir bu konuda...” (H12)

“Genelde ben hastaysam vs. böyle durumlarda müsabaka vermişlerse müsabakaya başlamadan önce genellikle iade ederim maçlarımı...” (H14)

“Şöyle söyleyeyim... Ben maça çıkana kadar herhangi bir sağlık sorununu yaşadıysam (grip, soğuk algınlığı, baş ağrısı falan) yani maçın bir iki saat öncesine kadar ben böyle bir şey yaşıyorsam maça çıkmıyorum. İade ediyorum maçı...” (H15)

“Şimdi burada başımdan bir olay geçti aslında. Benim hatamdı. Rahatsızdım normalde. Rahatsız olduğumuz zamanlarda bizim il hakem kuruluna rahatsızlığımızı belirtip il hakem kurulunun takdiriyle maçı iade etmemiz lazım. Yani ben bu maça çıkamayacağım. Şöyle sağlık sorunlarım var dememiz lazım...” (H16)

“...Tabii ki hasta olduğumuzu düşünürsek bence o müsabakaya yani bir gün öncesinden veya iki gün öncesinden kendimizi iyi hissetmiyorsak çıkmamız pek doğru olmaz. Çünkü kararlarımızı olumsuz yönde etkileyebileceğini düşünüyorum. Sağlıklı bir insanın verebileceği bir kararla, sağlık sorunları yaşayan bir insanın aynı kararları verebileceğini ben düşünmüyorum. O yüzden eğer başıma öyle bir şey gelirse mutlaka müsabakamı iade eder, o müsabakaya çıkmam.” (H17)

“...Yani elbette ki iade edebileceğim zamanım varsa iade etmeyi tercih ederim...” (H19)

Çizelge 4.5 incelendiğinde, araştırmaya katılan hakemlerin sağlık açısından rahatsız olduğu durumların (grip, soğuk algınlığı, kaslarda ağrı vs.) müsabaka yönetimlerini nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerinde ikinci sıklıkla ifade ettikleri durum "*Önlem Alma*" teması olmuştur. Görüşmelerde katılımcılar bu durumu şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

“...Maç içerisinde ona göre yer aldık. Pozisyon planlaması değiştirdik. Biraz daha az koştuk ama yardımcı hakemlerimle daha dikkatli olduk. Bunu bu şekilde önlemimizi alarak o maçı idare ettik.” (H1)

“...Müsabaka anında başımıza bir şey geldiğinde, ben karşılaşmadım şuna kadar sağlık açısından ama böyle bir şeyle karşılaştığım zaman ne yaparım onu söyleyeyim... Aktif koşmıyorum. O zaman yerimi kıdemli yardımcı hakeme bırakırım. Ben yerine görev alırım. Kıdemli yardımcı hakemim müsabakayı yönetir. Bu şekilde bir çözüm sağlayabiliriz. Maçı yarıda bırakamayız.” (H6)

“...Grip, soğuk algınlığı, kas ağrıları maç içerisinde yaşamışsam da öyle bir durumda gerekirse görevi kıdemli yardımcı hakemime devredip yardımcılık yaparım. Onun yerine ben geçerim veya dördüncü hakemim varsa dördüncü hakemle bunu paylaşıyorum. Isınması gerektiğini, benim kas ağrımından dolayı ve ayağım çekmesi durumundan maçı oynatamayacağımı ve maçın selameti açısından maçı kendisinin oynatmasının daha doğru olduğunu düşündüğüm için gerekirse düdüğümü ona devrederim maç içinde.” (H7)

“Geçen yıl olmuştu. Kendimi iyi hissetmedim. Yani maça çıktım ama maç esnasında ayağımda bir sıkıntı oluştu. Bunun yüzünden dördüncü hakemle yer değiştirdim. Benim yerime maçı o yönetti. Böyle bir durumda yani ister istemez görevimizi devrediyoruz. Daha iyi yapacağına inandığımız kişi giriyor. Zaten dördüncü hakem geldi maçı benim yerime yönetti...” (H8)

“Şimdi bu sorduklarınız aslında hafif hastalıklar ancak maç öncesindeyse şiddetli kas ağrıları varsa onu ısındırarak geçirmeye çalışırız. Kendimizi müsabakaya hazırlamaya çalışırız. Grip soğuk algınlığı dediğiniz gibi kas ağrıları, grip zaten ısınmayla geçirilecek bir şey değil. Önceden bir ön hazırlık yapılmış olması gerekiyor. Ancak kas ağrılarında müsabaka esnasında açma germemizi yaparak, iyice ısınarak onları geçiştirmeye çalışırız sadece o anda. Ha olmazsa eğer orada zaten yedek hakemimiz vardır, dördüncü hakem olarak. Ona durumu bildiririz, müsabakaya çıkamayacağımızı. Neden diye sorarsanız en iyi şekilde takımlara zarar vermemek için müsabakanın skorunu, selametini vs. etkilememek için o maçı iade edip dördüncü hakemle yer değiştirmemiz gerekiyor.” (H11)

“...Maç esnasında evet ayağım çekti, bayağı kötü oldu. Pozisyon zaten bitmişti. Hemen sağlığıyı çağırdık. Gerekli müdahaleyi yaptı. Ondan sonra oyuna devam edebildim. Zor bir şey ama yine de maça devam edebildik sağlığımın sayesinde. Allah bundan sonra kimseye göstermesin böyle bir şeyi.” (H12)

“...Tabii ki yani yönetmelik vardır. Futbol hakemliğinin belli bir yönetmelikleri vardır. Eğer profesyonel bir müsabakaysa tabii ki de dördüncü hakem çıkar müsabakaya. Lakin amatör müsabakada yaşadım böyle bir şeyi, böyle bir durumda en kıdemli hakemimizi ortaya alırsınız. Eğer ben yardımcı hakem olarak devam edebiliyorsam yardımcı olarak devam ederim zaten. Edemeyecek durumlarda da tabii ki iki kişiyle müsabaka yönetilebilir ya da bunun dışında bir prosedür daha var. Eğer güvendiğiniz birisi, spor hayatı da olan biri daha öncede futbol oynamış veya yedek çevrenizde bulunan futbol hakemi varsa bundan faydalanabiliyorsunuz. Yöntem bu olabiliyor.” (H14)

“...Maç esnasında, diyelim ki zeminin durumundan kaynaklı, havanın durumundan kaynaklı veya krampon çivisi azizliğinden kaynaklı bir sakatlık geçirdim. O anda da ister istemez yani az bir süre kalmışsa üç beş dakika maçı tamamlamaya çalışıyoruz. Zaman kısıtlıysa hemen değişmeye gidiyoruz. Çünkü vereceğim yanlış kararlar bana olumsuz yönde dönebilir.” (H15)

“...Hasta olmama rağmen ben o maça çıkarım, bir şey olmaz mantığıyla çıktım maça. Maçta ellinci dakika falandı. Bir baş dönmesi oldu. Dedim illa devam ederim, bir beş dakika daha geçti devam edemez hale geldim maça. Bizim talimatlarda olduğu gibi müsabakaya birinci yardımcı hakemim devam etti. Ben yana geçtim. O sırada da bizden sonraki maçın hakemlerinden bir tanesi hazırlandı. Maça o devam etti.” (H16)

“...Elazığ’da müsabakaya çıkacağım zaman, ısınma esnasında ayağımda bir ağrı oluştu ve sakatlandım. Kötü durumdaydım... Sağlıkçıdan yardım alarak ağrı kesici iğneyle müsabakaya çıktım...” (H19)

Çizelge 4.5 incelendiğinde, araştırmaya katılan hakemlerin sağlık açısından rahatsız olduğu durumların (grip, soğuk algınlığı, kaslarda ağrı olması vs.) müsabaka yönetimlerini nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerinde üçüncü sıklıkla ifade ettikleri durum "*Performansı Etkileme*" teması olmuştur. Görüşmelerde katılımcılar bu durumu şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

“Enfeksiyona yakalanmıştım. Enfeksiyona yakalandığım günün sabahı maçım oldu. Maçta koşmakta gerçekten çok zorlanmıştım o an. Tabii ki etkiler. Yani etkilemez diye bir şey yok. Sonuçta bizde insanız...” (H1)

“Şimdi tabii ki grip olduğum zaman, ben de bir sağlıklı olduğu için grip hastalığı insanın anatomisini bozuyor. Yani eklem ağrıları, işte halsizlik, yorgunluk gibi rahatsızlıklar geçirmemize sebep oluyor. Müsabaka esnasında mutlaka bunları yaşıyoruz... Yani rahat koşu yapamıyoruz, pozisyonlara uzak kalıyoruz...” (H2)

“...Elbette performansımızı etkiliyor. Bundan iki hafta önce bizim bir atletik testi koşumuz oldu. Bu koşunun amacı hakemlerin maç alabilmesi için belirli bir süre var. On iki dakikada 2600 metre koşması gerekiyor. Yani hakemleri teste tabii tutuyorsun. Bizde teste tabii tutulduk. Stadyumda koşu yarışına girdik. Çok şükür başarıyla o koşuyu atlattım. Normalde 2600 metre koşmam gerekiyordu. Ben 3100 metre falan koştum. Yani tempo arttırdım kendimi denemek için. Kaslarımda ağrı oldu. Hemen sonraki gün maça çıktım. Bacaklarımda ağrıdığımı hissettim. Müsabaka esnasında koşamadım, yoruldum. Tabii ki buna rağmen çabalamaya çalıştım. Daha çok koşmaya çalıştım. Ben ne kadar maça pozisyona yakın olmaya çabaladıysam da olmadı. Performansımı etkiledi. Yine müsabakadan sonra eve geldiğimde bacaklarımda ağrıdığımı hissettim. Bir tane daha örnek vereyim size. Yine gribim, gribimin daha ikinci üçüncü günü atlatmamışım gribi. Maça çıktım geçen sene. Burnum akıyor. O sırada beş parmakta yağmur yağıyordu. Yani bir yandan hem sağlık sorunu yaşıyorum hem de maçı yönetme ve takımların hakkını vermeye çalışıyorum. Haksız bir karar vermemeye çalışıyorum. Bu da çok zor oldu benim için bir yandan yani söylemek gerekirse. Burnumuz akıyor, işte bir şekilde bir şey yapmaya çalışıyoruz. Gidermeye çalışıyoruz. Koşuyoruz yani. Bayağı zorlandım maça, maçı yönetirken.” (H4)

“Misal şey oldu. Ben müsabakadan bir gün önce grip oldum. Hani insan ister istemez grip olduğunda boğazı ağrıyor ve nefes almakta sıkıntı oluyor. Maça çıktım, yardımcıydım. O zaman yardımcı hakem olduğum için çok zorlanmadım ama ister istemez koşarken hani nefeste sıkıntı yaşadığım için geç kalıyorsun veya tam sezemiyorsun rahatsızken pozisyonları...” (H9)

“Performansımı etkiledi. Çekmece stadında bir tane süper amatör maça çıkmıştım. Ben yardımcı hakemdim. Birinci yarıda herhangi bir sıkıntı yoktu. İkinci yarının başlarında, yaklaşık 60. dakikada ani bir atak gelişti. Ben de ani bir depar attım. O an ömrümde ilk defa hani her zaman ayak çekme derler, baldır atma derlerdi hiç yaşamamıştım öyle bir şeyi. İlk defa o zaman yaşadım ve sonrasında maçı yönetemeyecek duruma geldim. Hatta hakemimi çağırdım yanıma. Maçı yönetemeyecek durumda olduğumu, biraz daha devam edersem daha kötü olacağımı söyledim. Tabii ki maç yönetmeye biraz daha devam ettiğimde bile maça konsantre olamıyordum. Yani şimdi bir top atılırsa ben koşabilecek miyim? Yardımcı hakem olduğumdan dolayı bunun sıkıntılarını yaşadım ama sonrasında beş dakika bir dinlenme fırsatım oldu maçın durmasından dolayı. Sonra kendimi iyi hissettiğimi hakeme söyledim, devam ettim. Ama yine de içimde korku vardı. Hani bir şey olursa yapabilir miyim yapamaz mıyım diye. Bu kadar yani.” (H13)

“...Bir defa yaşadım. Geçen yıl 2015’te müsabakanın son yirmi dakikasında sanırım bir kas yırtılması oldu... Düz koşmak yerine, sürekli yan yan koştum yirmi dakikayı, müsabakayı öyle bitirdim... Yani bu tabii ki performansı etkiler...” (H14)

“...Performansımı olumsuz etkiledi. Yani etkiledi ama müsabaka yönetimimi gayet hani gücümün yettiği kadar iyi bir şekilde yönetip hiçbir takımında herhangi bir hakkını yemeden müsabakayı sağ salım bitirdim...” (H19)

“...Bir gün müsabaka yönetiyorduk Adana’da. Müsabakanın yirmi beşinci dakikaları falandı. Zor bir müsabakaydı, süper amatör müsabakasıydı. Bir pozisyonda orta sahadan atılan topu bacağıma açıp bacağımdan geçmesini istediğimde orta sahada bir çukur vardı. Çukura ayak bileğim geldi ve ayak bileğim burkuldu. Burkulmasıyla beraber ayağımın şiştiğini ve kötü bir sakatlık yaşadığımı hissettim ve hemen düdüğü çalıp maçı durdurdum. Yardımcı hakemlerim ve işte saha komiserleri onun dışında işte sağlık görevlileri hemen yanıma geldiler. Ayağıma bir tedavi yaptılar. O müsabakayı nasıl yönettiğimi hatırlamıyorum. Yani o kadar acı çekmişim ki sakatlık olsun, bir hastalık olsun, bence hakemlik yönetimimi olumsuz yönde etkilemektedir.” (H20)

Çizelge 4.5 incelendiğinde, araştırmaya katılan hakemlerin sağlık açısından rahatsız olduğu durumların (grip, soğuk algınlığı, kaslarda ağrı olması vs.) müsabaka yönetimlerini nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerinde dördüncü sıklıkla ifade ettikleri durum "*Motive Olamama*" teması olmuştur. Görüşmelerde katılımcılar bu durumu şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

"...İnsan bazen kendini motive edemiyor maça ister istemez elinde olmadan..." (H9)

"Başımdan geçen bir olay var. On yedi yıldır hakemlik yaptığım için birçok olay başımdan geçti. Üşüttüğün zaman antrenmanlarda olsun, eğitim toplantılarında olsun, zaten kendini veremiyorsun..."(H20)

Çizelge 4.5 incelendiğinde, araştırmaya katılan hakemlerin sağlık açısından rahatsız olduğu durumların (grip, soğuk algınlığı, kaslarda ağrı olması vs.) müsabaka yönetimlerini nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerinde en az sıklıkla ifade ettikleri durum "*Sporcuların Bu Durumu Kullanması*" teması olmuştur. Görüşmelerde katılımcılar bu durumu şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

"...Lakin bunu karşı taraftaki sporculara göstermemeniz lazım. Çok fazla gösterdiğiniz zaman bir eksiklik olduğunu hissedip üzerinize doğru gelebiliyorlar veyahut bir açığınızı bulup bundan faydalanmaya çalışıyorlar yani..." (H14)

Araştırmaya katılan hakemlerin arkadaşlarının, dostlarının veya yakınlarının olduğu bir kulübün maçını yönetmesinin, müsabakalardaki kararlarını nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerine ait bulgular Çizelge 4.6'da verilmiştir.

Çizelge 4.6

Hakemlerin Arkadaşlarının, Dostlarının veya Yakınlarının Olduğu Bir Kulübün Maçını Yönetmesinin, Müsabakalardaki Kararlarını Nasıl Etkilediği Hususundaki Görüşlerine İlişkin Bulgular

Temalar	Frekans (f)	Yüzde (%)
Adil Olma	19	95
Aleyhine Karar Verme	1	5
Toplam	20	100

Çizelge 4.6 incelendiğinde, araştırmaya katılan hakemlerin arkadaşlarının, dostlarının veya yakınlarının olduğu bir kulübün maçını yönetmesinin, müsabakalardaki kararlarını nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerinde en sık ifade ettikleri durum "*Adil*

Olma" teması olmuştur. Görüşmelerde katılımcılar bu durumu şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

"Tabii ki kulüplerde arkadaşlarımız oynamakta ama o maç içerisinde benim arkadaşım değil. Maç içerisinde babam olsa gördüğüm neyse o kararı veririm..." (H1)

"...Hakemlik yaşadım yani birçok takımda arkadaşlarımız var. Ben de eskiden futbol oynadım, arkadaşlarım var. Benim kayınbabam örnek veriyorum; Hatayspor'da antrenör. Hatta bir gün Hatayspor müsabakasına çıkmıştık... Hatayspor 1-0 önde ve antrenör kendi kayınbabam. Dakika 90. Maç 1-1 oldu ve oyuncu geriden çıktı geldi. Yani bana o zaman şey dediler müsabakadan sonra, işte bir Hataylı olarak Hatay takımını desteklemen gerekirdi. İşte başında da kayınbaban var neden ofsayıt kaldırmadın falan. Yani sonuçta biz hakemiz. Hakem olduğumuz için objektif, adil olmamız lazım kararlarımızda. Kesinlikle değişiklik olmaz yani." (H2)

"...Spor camiası iç içe olduğu için yani genelde antrenörleri sporcuları tanıyoruz. O açıdan bir sıkıntı yaratmıyor. Çünkü saha içerisinde futbol oyun kurallarının gerektirdiği şeyleri yerine getiriyoruz. Saha içi ayrı saha dışı ayrıdır yani. O arkadaşımızı bizlerin tanıyor olması veya onun bizi tanıyor olması ve bir akrabamızın olması, kararlarımızı hiçbir şekilde etkilemez. Neyse verilmesi gereken karar o verilir..." (H3)

"...Hakem olarak öncelikle objektif olmamız gerekir. Hiçbir şekilde takımda bir arkadaşımız da oynasa, babamız da oynasa, abimiz de oynasa kesinlikle ona karşı ayrıcalıklı kararlar vermemeliyiz. Onlar da sahadaki diğer takımlar kadar bizim gözümüzde eşittir. Nihayetinde sahaya çıkan iki tane kulüp var. İki takım para harcamışlar. Emek sarf etmişler. Yani futbolcularını sağdan soldan getirmişler. İcabında toplamışlar. İnsan hakkını yemememiz gerekir. Saygı göstermemiz gerekir. İşte o şunun adamı, bu bunun adamı, o şöyle, o böyle demememiz gerekir kesinlikle. Bizim her iki takımda eşit mesafelerde olmamız gerekir. Size örnek vermem gerekirse bundan iki yıl önce ben bir müsabakaya çıkmıştım. Takımlardan birinin başında babam yöneticiydi. Babamın imza atma hakkı vardı. Yedek kulübesinde bulunması gerekiyor babamın kartı gereği. Ben de o maçın hakemiydim. Her neyse bir iki pozisyon oynandı. Baktım kulübeden sürekli bana itirazlar, şahsıma itiraz eden babam ama sahada babam değil... Yani baba oğul ilişkisi değil, yönetici hakem ilişkisi var artık sahada. Ama o bunu ayırt edemedi ama... Ben ayırt etmiştim. Çünkü işim ayrı, ev ayrı karıştırmamak gerekir. İki üç pozisyon baktım itiraz etti, gittim saha komiserinin yanına, uygun bir dille uyarmasını istedim. Yoksa kendisini dışarıya alacağımı söyledim kulübesinden. Neyse saha komiserini gönderdikten sonra daha da şiddetlendi babamın itirazları... Daha da bağırılmaya başlayınca, bende oyunu durdurdum, geldim saha komiserinin yanına. Lütfen yöneticimizi dışarıya alınız dedim. Tabi babamız da olsa aldırıldı dışarı. Eve gittiğimde hadi bu akşamda dışarıya git, başkasında uyu dedi şakasına. Evde konuştuk tabi." (H4)

"Benim beden eğitimine hazırlanırken bir arkadaşım vardı. Maçına çıktım. Gördü beni maçta. Hemen aklına şey geldi tamam... Biz bu maçı alırız. Ceza alanı içerisine girdi. Kendini bilerek yere attı. Zannetti ki penaltı vereceğim, ondan sonra aramız açıldı. Sen niye penaltı vermiyorsun, şöyledir, böyledir. Yani takım, kulüp, tanıdık olsa bile benim kararlarım nihaidir. Verdiğim kararlar sürekli kurallar çerçevesindedir... Hiçbir şike hiçbir teşvik olmadan maçımı yönetirim, bitiririm." (H5)

"Hiçbir şekilde etkilemez. Hiç tanımadığım kişi nasılsa, tanıdığım kişide aynıdır sahada. Herkes arkadaşım da olsa dostum da olsa eşittir. Kararlar nettir açıktır yani. Bunu arkadaşım da yapsa tolerans geçmem. Tanımadığım kişide gelse tolerans etmem. Yani hiç bir şekilde etkilemez." (H6)

"Arkadaşlarımız veya akraba çocuklarının maçlarını oynattığımız zamanlar oldu. Benim için hiçbiri değişmez, kural herkes için aynıdır. İhtarlık bir durumu varsa ihtarını veririm, gol atmışsa golünü de veririm, hiçbir şekilde benim yanımda bir artışı yoktur, ayrıcalığı yoktur. Bütün herkes gibi o da benim gözümde eşittir. Kurallar çerçevesinde ne gerekiyorsa o yaptırımı uygularım kendisine." (H7)

"...Bir ay önce yeğenimin maçına çıktım. Yani evet şakasından olsa da geldi yanıma söyledi. Bize biraz tolerans geçer misin dayı falan anlamında. Ben yine kendisine gülerek cevap verdim. Yani hakemlik böyle bir şey değil. Kim olursa olsun yani kardeşimiz olabilir, çocuğumuz olabilir profesyonellece

davranmak zorundayız. Yani bunun gereklerine uygun hareket etmek zorundayız. Bizim burada görevimiz adaletli bir şekilde maçı yönetmek. Bunun için yani kim olursa olsun böyle bir tolerans tanımıyoruz. Maçın gereğine göre maçı yönetip işimiz bitince zaten dostluğumuz dostluktu. Ama maç esnasında kimse bizim arkadaşımız, dostumuz değildir.” (H8)

“Kesinlikle hiçbir şekilde etkilemez. Çünkü benim için sahadaki herkes tanımadığım bir başkasıdır. Sahada bir tanıdığım varsa eğer ben sahaya girdiğim zaman tamamen tanımam kendisini. Çünkü tanımamam gerekir. Birine torpil yapıyormuşsun gibi olur. Bu karşı takımdaki 11 tane yedekleriyle beraber 20 kişi var. Yani o insanların emeği, oraya harcadıkları zaman, açıkçası gerek yok böyle şeylere... Zaten hakkıysa ve iyi oynuyorsa zaten kendisi kazanır. Senin bir şey yapmana gerek yok.” (H9)

“Şimdi benim başıma geldi. Birkaç tane tanıdık, abim dediğim insanların maçına çıktım. Kararlarımda ilk önce onlar bana itiraz ettiler. Çünkü ben onlara karşı da aynı şekilde katı ve kesindim yalnız... Onların beklentisi hani tanıdığımızdan dolayı bir pozisyona ofsayt çekmemiz veya bir faulü çalmamamız gibisinden bir beklentileri oluşuyor. Fakat biz bunu uygulamadığımız zaman yani ilk önce onlar bize itirazla geliyorlar... Ama bunlar bizim kararlarımızı etkilemiyor tabii ki.” (H10)

“...Kural neyse talimatlar neyse onlara uyulup müsabakayı yönetmemiz gerekiyor. Özellikle il maçlarında çok çok karşılaşacağımız şeyler. Neden dersiniz çünkü tüm takımlar bizim yakınımız olabilir, her iki takımda da bizim akrabalarımız olabilir... Yani benim akrabam olsa, yakınım olsa, can dostum olsa hiçbir şekilde etkilenmem. Kural neyse onu uygulamaya çalışırım. Maçımı en iyi bir şekilde yönetmeye çalışırım. Hiçbir kişisel yanlılık olmadan.” (H11)

“...Şöyle, biz adalet dağıtıyoruz sahadada. Yani antrenör babam bile olsa ne gördüysem onu veririm. Çünkü yani kul hakkı derler, ya da alinteri derler kimsenin alinterini, hakkımı, hukukunu alıkoymaya şeyimiz yok bizim. Biz adalet dağıtırız. O yüzden yani böyle bir sorunla hiç karşılaşmadım ama...” (12)

“...Hakem deyince zaten kök anlamı haktan geliyor. Kök anlamı haktan geldiği için, hakemin maçta adaletli bir şekilde yönetim sergilemesi lazım zaten. Bu konuda hiçbir hakemin de bu şekilde davranmamasını umuyorum. Böyledir de hatta...” (H13)

“...Çok arkadaşımın maçına çıktım. Şöyle bir durum var. Haklının hakkını vermek lazım. Ondan dolayı kim ne hak ediyorsa onu ona iade etmek lazım. Bu bakış açısıyla maçlar yönetildiğinde bir sıkıntı, bir problem çıkacağını düşünmüyorum. Yani karşınızdakinin kim olup olmadığının bir önemi yok. Önemli olan doğruyu, adaleti dağıtmaktır. Futbol hakeminin hakemlik kelimesi oradan gelir.” (H14)

“...Benim kuzenim, öz kuzenim bir takımda oynuyor ve onun benim kuzenim olduğunu hem hakem camiası hem de iki takım biliyordu. Onun için ben hiç tolerans göstermedim. Maçı yönettim. Gerekli kartları kendisine dahi verdim. Yani bu durumlarda tolerans sağlamıyoruz... Yani tolerans göstermememiz gerekiyor. Ben de göstermiyorum...” (H15)

“...Benim kardeşim de profesyonel lisanslı futbolcu. Onun maçına çıktım. Hiçbir şekilde kararımı etkilemedi. Çünkü benim için sahadaki futbolcu sondan ikinci savunma oyuncusudur, beş numaradır, üç numaradır veya yedi numaradır, Ahmet, Mehmet değildir. Onun için bir kardeş olarak değil de sahadaki beş numara veya sondan ikinci savunma oyuncusu olarak gördüm onu. Hiçbir şekilde etkilemedi...” (H16)

“...Zaten amatör müsabakaların birçoğunda yakın çevremizden arkadaşımız olsun, komşumuz olsun, daha öncesinden tanıştığımız, okuldan, çevremizden arkadaşlarımız olsun, bunlar zaten müsabakalarda sıkça karşılaştığımız şeyler bu aralar. Ama kesinlikle onlar da iyi niyetli, ben de iyi niyetli olduğum sürece hiçbir sıkıntı olmuyor. Onun aksinde şöyle bir şey zaten düşünülemez. Hiçbir hakem taraf tutmaz veya taraf tutma eğiliminde kesinlikle olacağını ben düşünmüyorum... Hakem gördüğünü çalar. Bende gördüğümü çalmaya özen gösteriyorum karşımdaki kim olursa olsun.” (H17)

“...Babam da olsa biz adil bir yönetim sergiliyoruz. O açıdan kimseye göz yummayız, kimseye gözümüzü açmayız. O açıdan adil bir yönetim sunduğumuz için kimseyi engellemeyiz.” (H18)

“...Sahada bütün futbolcular eşittir benim için. Sahadaki bütün antrenörler de eşittir benim için. Kurallar çerçevesinde ben bütün iş ve işlemleri yaparım. Benim yakınım olması herhangi bir ayrıcalık sağlamaz, duygusal olarak herhangi bir etki altında kalmam, kalmamamda gerekiyor zaten. Görevimi yaparım kurallar çerçevesinde. Ne gerekiyorsa atılması gerekiyorsa da atarım. Akrabam olsa da böyle bir duygusal bir anlamda bağ kurmam ben sahada.” (H19)

“Şimdi şöyle söyleyeyim, abim futbol antrenörü. Kuzenim de futbolcu. Daha önce müsabakalarına çıktım. Bu hakemin kişiliğinde bozukluk yoksa eğer onun müsabaka yönetiminde farklı kişilerin olumlu veya olumsuz herhangi bir şeyi olmamaktadır. Yani benim bugüne kadar kararlarımı etkilemedi...” (H20)

Çizelge 4.6 incelendiğinde, araştırmaya katılan hakemlerin arkadaşlarının, dostlarının veya yakınlarının olduğu bir kulübün maçını yönetmesinin, müsabakalardaki kararlarını nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerinde en az sıklıkla ifade ettikleri durum "*Aleyhine Karar Verme*" teması olmuştur. Görüşmelerde katılımcılar bu durumu şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

“...Yani yönettiğim müsabaka içerisinde çaldığım düdükler de onların lehine değil, biraz daha sanki aleyhine gibi oldu kararlarım onları kayırmamak adına...” (H20)

Araştırmaya katılan hakemlerin sempati veya antipati duyduğu bir şehrin takımının maçlarını yönetmesi gibi durumlarda müsabakalardaki kararlarını nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerine ait bulgular Çizelge 4.7’de verilmiştir.

Çizelge 4.7

Hakemlerin Sempati veya Antipati Duyduğu Bir Şehrin Takımının Maçlarını Yönetmesi Gibi Durumlarda Müsabakalardaki Kararlarını Nasıl Etkilediği Hususundaki Görüşlerine İlişkin Bulgular

Temalar	Frekans (f)	Yüzde (%)
Objektif Olma	14	70
Yeni Bir Sayfa Açma	3	15
Güven Kaybı	1	5
Özgüven Artışı	1	5
Böyle Duyguları Bilmeme	1	5
Toplam	20	100

Çizelge 4.7 incelendiğinde, araştırmaya katılan hakemlerin sempati veya antipati duyduğu bir şehrin takımının maçlarını yönetmesi gibi durumlarda, müsabakalardaki kararlarını nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerinde en sık ifade ettikleri durum "*Objektif Olma*" teması olmuştur. Görüşmelerde katılımcılar bu durumu şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

“...Şu an bölgesel yardımcı hakemim. Batman’ın da, Diyarbakır’ın da İzmir’in de Afyon’un da her türlü her takımın maçına çıktık. Ben maça çıktığım zaman takımın adlarına, takımın isimlerine çok bakmam.

Objektif olmaya çok dikkat ederim. Karar neyse pozisyon neyse ona göre düdüğümü çalar, ona göre yön gösteririm. Yani bu şekilde.” (H19)

“...Ama genel olarak, bariz bir şekilde şu takımdan veya şu oyuncudan bir antipati duyduğunuz zaman kararlarınız çok değişmez. Oyunun kuralı neyse o şekilde karar verilir.” (H3)

“...Bizim tüm takımlara eşit mesafede olmamız gerekiyor. Çünkü hakem adaleti sağlayan kişidir. Adaleti sağlayacaksa öteki dünyada vebali de büyüktür. İnsanları kayıyarak veya insanların hakkına girerek bu işi yaparsak öteki dünyada bunun cezasını göreceğimizi düşünüyorum. O yüzden her ne olursa olsun, sonuç ne olursa olsun, bizim hiçbir şekilde takım ayırt etmeden şehir ayırt etmeden müsabakaları düzgün yönetmeliyiz.” (H4)

“...Sahaya çıktığımda futbol hakemiyiz dedim ya biraz öncede söylemiştim. Kişisel çıkarlarımızı, kişisel şeylerimizi bir kenara bırakmak zorundayız. Ben bir kişiyi, bir şehri sevmeyebilirim veya çok sevebilirim ama sahada her şey açık ve nettir yani. Bir pozisyon nettir, faulse fauldür değilse değildir. Yani hiçbir şekilde kararlarımızı etkilemez.” (H6)

“...Ben bir şehre sempati duyabilirim o şehri sevebilirim ama maç esnasında dediğim gibi böyle ayırma kayırma türü yoktur. Maç iki takımın da hakkıdır. Yani mücadele ediyorlar hak eden kazanıyor zaten. Bunun için böyle hakkına girmemeye çalışıyoruz kimsenin. Zaten böyle takıma sempati, empati duyduğumuz şehri kayırma gibi bir şey olmuyor. Bunun için maçın gereğini yapıyoruz ve maçımızı yönetiyoruz.” (H8)

“...Hani ben o maça çıktıysam, o maça iki taraf da benim için eşittir. Hiçbir şekilde o benim arkadaşım veya bana kötü bir şey yapmış veya yapmamış, diğeri iyi davranmış, bunun konusu bile olmaz. Çünkü oraya çıktığın zaman sana verilen görevi en iyi şekilde, en layık şekliyle yapman senin için iyidir. Sen orda bir vitrinsin, seni dışarıdan izleyenler “Bak bu adam bu hakem bu takımı tutuyor, burayı tutmuyor böyle şeyler yapıyor.” buna gerek yok. Neyse zaten gördüğünü çalarsın. Zaten şu futbolda hiç kimseyi hiçbir şekilde mutlu edemezsin. Ondan dolayı maça çıktığın zaman, yani renk fark etmiyor benim için. Sevdiğimiz memleketler yok mu? Var ama maçlarına çıktığım zaman iki takımı da eşit görüp gereken neyse kurallar dâhilinde onları uygulamayı tercih ediyorum.” (H9)

“...Çünkü o insanlar emek sarf ediyor. Emeğe saygı olması için kural ne şekilde oluyorsa onu uygulamaya çalışırım.” (H11)

“Şöyle söyleyeyim, hakem bence hangi şehirde, hangi takımla ilgili bir problem yaşarsa yaşasın, en azından benim açımdan böyle o müsabaka bittikten sonra o günkü kötü olayların konusu orda kalıp orda kapanmalı. Ben böyle düşünüyorum. Yani hemen hemen Türkiye’de gezmediğim şehir kalmadı. Müsabakasına çıkmadığım takım kalmadı. Hiçbiriyle yani bir sorunumuz oldukları da oldu, sorunum olmayanlar da oldu ama dediğim gibi müsabaka bittikten sonra her şey orada kalır. Maç içerisinde yaşananlar her şey orda kalmıştır... Şunu açık yüreklilikle söyleyebilirim ki yani o takımda olsa başka takım da olsa ne olursa olsun dediğim gibi az öncede söyledim, olay orada kalmıştır... Bazı şeyleri olduğu yerde bırakmak lazım. Kafamızda pek fazla bunu tutmamak lazım. Eğer bu şekilde devam edersek hemen hemen antrenörlerin hepsiyle, kulüplerle sorun yaşayabiliyoruz. Eğer bu şekilde kafada tutarsak sorunları her maça çıktığımız takımın lehine hatalar yapmak zorunda kalırız. Yanlış kararlar vermek zorunda kalırız. Bu da bizim hakemliğimizi kötü yönde etkiler. O yüzden ne yaşanırsa yaşansın objektif olmalıyız...” (H17)

“...Sempati de duysak antipati de duysak adil bir yönetim sunuyoruz. Saha içerisinde olanlar saha içerisinde, dışarda olanlar dışarıdadır... Yaşadıklarımız arkamızda kalır. Soyunma odasında, maçtan önce, bir gün önce veya tebligat aldığımız andan itibaren her şeyi unutturuz, sahaya çıktığımız an her şeyi tamamen unutturuz ve o maçı sağlıklı bir şekilde tamamlarız.” (H18)

“...Sempati duyduğum ilde olsa, şehir de olsa, takım da olsa Cüneyt hocanın dediği gibi çizginin içerisi farklı dışarı farklıdır. Çizginin bu tarafına geçtiğimiz zaman sadece adalet dağıtacağız, başka bir görevimiz yok. Herhangi bir etken altında da kalmam. Sahadan çıktıktan sonra, sempati duyduğum takıma veya şehre sempati duymaya devam ederim ama sahada kurallar ve kararlarımıza yansıtmam.” (H19)

“...Ben Adana’da doğup büyüdüğüm için, Adana Demir Spora sempati duyuyorum. Bir gün Adana Demir Sporun müsabakasını yönetmişim, U-17 müsabakasıydı. Ama herhangi bir olumsuz veya olumlu bir şeyde etkilendiğimi hatırlamıyorum. Çünkü sonuçta oyuncular, takımlar oraya gelirken bir alın teri dökmekte, bir masraf harcamakta, masraf yapmaktadırlar. Sonuçta onları düşündüğünüz zaman müsabakada hakem gözüyle baktığımız zaman hiçbir zaman olumlu ve olumsuz yönleri, hakemin vermiş olduğu kararlara bir etkide bulunmuyor...” (H20)

Çizelge 4.7 incelendiğinde, araştırmaya katılan hakemlerin sempati veya antipati duyduğu bir şehrin takımının maçlarını yönetmesi gibi durumlarda, müsabakalardaki kararlarını nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerinde ikinci sıklıkla ifade ettikleri durumlardan biri "*Yeni Bir Sayfa Açma*" teması olmuştur. Görüşmelerde katılımcılar bu durumu şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

“...Hakemlikte şey vardır yani, o maç bittiği yerde kalır. Yani aynı hafta, aynı takımın maçına tekrar çıksak veya daha sonraki haftalarda da çıksak o müsabaka orda bitmiş olur bizim için. Yani yeni bir sayfa açıp yeni bir müsabakaya çıkıyormuş gibi. Bizim için A takımı, B takımı yani takımın ismi veya yaşadığımız olay hiç önemli değil.” (H2)

“...O arkadaşla ilgili, bu şehirle ilgili... O takıma karşı herhangi bir tutum sergilemem, o olanlar geçmişte kalmıştır ve yeniden yeni bir sayfa açarak yönetirim maçımı. Ben kural ne söylüyorsa onu uygulayım, gerçek neyse o dur...” (H11)

Çizelge 4.7 incelendiğinde, araştırmaya katılan hakemlerin sempati veya antipati duyduğu bir şehrin takımının maçlarını yönetmesi gibi durumlarda, müsabakalardaki kararlarını nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerinde en az sıklıkla ifade ettikleri durumlardan biri "*Güven Kaybı*" teması olmuştur. Görüşmelerde katılımcılar bu durumu şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

“Valla art niyet olarak biz hakemler olarak art niyet ararsak sahada inanın futbol oynanmaz. Mesela düşmanın antrenördür. Ya ben bu takımı galip getirmeyeceğim, ben bu takımdan öcümü alacağım dersiniz hakemlik olarak bitersiniz. Dışarda sizi izleyen herkes sizin nasıl biri olduğunuzu anlar. Gözlemci zaten notumuzu verir, kurulumuz gerekirse maçımızı izler ama böyle bir şey olacağını sanmıyorum...” (H12)

Çizelge 4.7 incelendiğinde, araştırmaya katılan hakemlerin sempati veya antipati duyduğu bir şehrin takımının maçlarını yönetmesi gibi durumlarda, müsabakalardaki kararlarını nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerinde en az sıklıkla ifade ettikleri durumlardan bir diğeri "*Özgüven Artışı*" teması olmuştur. Görüşmelerde katılımcılar bu durumu şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

“...Bir bayan maçına çıktım. Bayan maçında bayağı bir sevildim. Bir şehrin takımında, ertesi gün okul maçına gittiğinde insan özgüven patlaması yaşıyor. Ya işte ben buraya geldim, onlar beni seviyor. O yüzden kararlarımızda rahat davranabiliyorsunuz. Faul çalıyorsunuz itiraz gelmiyor, demek ki faulde haklıymışım diyorum. Bu bana özgüven veriyor açıkçası.” (H12)

Çizelge 4.7 incelendiğinde, araştırmaya katılan hakemlerin sempati veya antipati duyduğu bir şehrin takımının maçlarını yönetmesi gibi durumlarda, müsabakalardaki kararlarını nasıl etkilediği hususundaki düşüncelerinde en az sıklıkla ifade ettikleri durumlardan bir diğeri ise "*Böyle Duyguları Bilmeme*" teması olmuştur. Görüşmelerde katılımcılar bu durumu şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

“Genelde öyle bir şeyim yok yani. Niye dersiniz böyle çok üst düzeyde bir takım tutma gibi şeyim yok yani. Çevremdeki arkadaşlarımın da mesela tuttıkları takımlar var ama ben yatılı okulda büyüdüğümünden dolayı, yani futbolda bir takım tutma gibi bir lüksünüz olmuyor. Genelde televizyon yok, iletişim aletleri veya gazete gibi hiçbir şey olmadığından dolayı yani bulunduğum çevre, çocukluğumda yaşamış olduğum çevre, bu konuda beni çok etkiledi. Ondan dolayı yani bir takıma sempati veya antipati duyma gibi durumum yok. Bu yüzden nasıl duygu olduğunu veyahut nasıl bir duygu oluşacak diye bir soru sorduğunuzda bununla ilgili bir şey demem doğru olmaz diye düşünüyorum. Çünkü bu duyguları bilmiyorum.” (H14)

5. TARTIŞMA

Çizelge 4.2'deki sonuçlara bakıldığında, hakemlerin sosyal yaşantılarında sakin bir hayat veya aktif ve yoğun bir hayat sürmesinin hakemlik hayatlarını nasıl etkilediği hususunda hakemlerin sırasıyla özveride bulunma, hakem olmanın gerekliliklerini yapamama, yorgun olma, planlı hayata vesile olma sonrasında konsantre olmaya çalışma, performans arttırma ve son olarak da sosyal hayata katkı sağlama temalarını ifade ettikleri görülmektedir. Günümüzde tüm insanlar hayatlarını sürdürebilmeleri adına yoğun bir iş yükü altında çalışmaktadırlar. Bazen maddi bazen manevi yönden, yaşantılarının vermiş olduğu yoğun bir hayata rağmen farklı aktivitelere yönelebilmektedirler. Futbol hakemliği yapmak da bu aktivitelere verilecek en iyi örneklerden bir tanesi olabilir. Saliseler içinde karar verme davranışlarını sergileyen futbol hakemlerinin, karar verirken hata yapabileceği, bizler gibi insan oldukları unutulmaması gereken önemli konular arasında yer aldığı söylenilebilir. Futbol hakemlerinin gün içinde asıl yapmış olduğu mesleklerinin vermiş olduğu yoğunluğa rağmen hakemliği yapmaları, kişisel olarak büyük bir özveriye sahip olduklarının göstergesi olarak açıklanabilir. Çünkü hakemlik ancak sevilen bir amaç uğruna kendi çıkarlarından vazgeçen insanların yapacağı bir iştir. Bunun yanı sıra hakemler müsabaka yönetirken gün içerisindeki aktif ve yoğun bir hayatın vermiş olduğu yorgunluk sebebiyle maç içerisinde konsantre olmada zorlanmaktadırlar. Buna istinaden hakemlerin müsabaka yönetiminde bu gibi etkenlerin büyük bir etkisinin olduğu söylenilebilir. Hakemlik gerçekten de özveri isteyen bir iştir. Dolayısıyla hakemlerin ihtiyaçları gereği yoğun bir iş yükü altında çalışmalarını onların çok severek yaptığı bu işin gerekliliklerini yapamamalarına yani hakemliğin içinde yer alan eğitim seminerlerine, antrenmanlara ve müsabaka görevlerine katılımlarının zorlaşmasına sebep olduğu şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca sporun tüm bireyler gibi hakemler arasında da birleştirici rolünün olması ve günlük sosyal hayata katkı sağlama sporun evrensel olduğunun bir göstergesi olarak açıklanabilir. Erkal (1982)'ın da ifade ettiği

gibi spor, bireyin tabii çevresini beşeri çevre haline getirirken elde ettiği yetenekleri geliştiren, belirli kurallar altında araçlı veya araçsız, bireysel ya da toplu olarak boş zaman faaliyetlerini değerlendirmelerine olanak sağlayan, toplumla bütünleştirici, ruh ve fiziki geliştiren, sosyal hayata katkı sağlayan rekabetçi, dayanışmacı ve kültürel bir olgudur.

Bunun yanı sıra, sporun içinde bulunmanın hakemlerin mutluluklarını ve öfkelerini kontrol etmelerine, saldırgan duygularını frenlemelerine, performanslarını artırmalarına, dinç ve dinamik görünmelerine yardımcı olduğu söylenilebilir. Bu bağlamda hakemler açısından sporla meşgul olma, günlük yaşantı içerisinde hem performanslarını artırmalarına hem de özveri ile yaptıkları bu işin yaşamlarında onlara çeşitli aktiviteleri yapabilmeleri açısından plan yapmalarına vesile olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bu nedenle, düzenli ve performansı sürekli artırmaya yönelik bir hayat yaşamak isteyenlerin ancak planlanmış bir hayat ve gösterecekleri özveri ile bu gayelerine ulaşabilecekleri unutulmamalıdır.

Alan yazındaki araştırmalara bakıldığında, Müller ve Apps (2018) motivasyona bağlı yorgunluğu inceledikleri araştırmalarında, yorgunluk seviyeleri arttıkça, bir göreve harcanan çabanın azaldığını ve performansta düşüslere neden olduğunu saptamışlardır. Benoit ve ark. (2018) yorgunluğun görevden kaçınma ve performansa etkisini inceledikleri çalışmalarında, bireyde yorgunluk olması halinde yorgunluğun görevden kaçınmaya sebep olmadığı, ancak görevden kaçınmadaki değişikliklerin yorgunluk kaynaklı performans düşüşüne sebep olduğunu tespit etmişlerdir. Marcora (2009) zihinsel yorgunluğun insanlardaki fiziksel performansa etkisini incelediği çalışmasında, insanlardaki zihinsel yorgunluğun, sonradan yapacakları fiziksel aktiviteleri etkilediğini belirtmiştir. Royal ve ark. (2006) su topunda karar verme ve hedefe ulaşmada yorgunluğun etkilerini inceledikleri çalışmalarında, yorgunluktaki artışın karar vermeyi olumsuz etkilediğini ama teknik beceriler ve su topunu hedefe atışta yorgunluğun herhangi bir belirtisinin olmadığını tespit etmişlerdir. Uzunoğlu (2009) Türk futbol hakemlerinin karar verme stillerini klasmanlarına ve bazı değişkenlere göre incelediği çalışmasında, işçi hakemlerin çok dikkatli olmalarına karşın ağır çalışma şartları, yorgunluk ve mesleğinin getirdiği eziklikten dolayı karar vermekten kaçındıklarını saptamıştır. Ivancevich ve ark. (1990) örgütsel davranış ve yönetimi inceledikleri çalışmalarında, yoğun iş yükü sonucunda bireylerde uykusuzluk,

sinirlilik, dikkatsizlik sonucu hatalarda artış ve kararsızlık olduğunu tespit etmişlerdir. Albayrak (2011) futbol hakemlerinin meslek ve aile yaşantılarında karşılaşmış oldukları problemlerini incelediği çalışmasında, hakemlerin, hakemlikle mesleklerinin uyduğunu, hakemlikte geliştirdikleri yeteneklerinin mesleki başarılarını ve performanslarını olumlu yönde etkilediğini, başarılı bir sezon geçirdiklerinde mesleki başarılarının arttığını, hakemlik yapmalarının kendilerine ayrıcalık kattığını tespit etmişlerdir. Filiz (2010) üniversite öğrencilerinin sosyalleşmesinde spora katılımın önemini incelediği çalışmasında, kişisel farklılıklara rağmen sporun sosyal bütünleştirici bir özelliğe sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Çizelge 4.3'deki sonuçlara bakıldığında, hakemlerin müsabaka öncesi yakın çevresinden almış olduğu iyi bir haberin müsabakalardaki kararlarını nasıl etkilediği hususunda hakemlerin sırasıyla yüksek motivasyon, kuralları gözetme, yaklaşım değişimi ve son olarak da, etki etmeme temalarını ifade ettikleri görülmektedir. Genel olarak hakemlerin karar verme aşamasında motivasyon kavramının önemli bir yere sahip olduğu söylenilebilir. Çünkü motivasyon bireylerin kararlarındaki yönelimleri belirleyen önemli faktörlerden bir tanesidir. Kaplan (2007)'ın ifadesine göre motivasyonun üç temel özelliği bulunmaktadır. Bunlar: Harekete geçirici, hareketi devam ettirici, hareketi veya davranışları olumlu yöne yönettiricidir.

Hakemler müsabaka öncesinde ve müsabaka sırasında çeşitli motive edici durumlarla karşılaşabilirler. Bunlardan bazıları; bazen fizyolojik ve çevresel bazen de psikolojik ve içsel motivasyon kaynakları olabilmektedir. Örnek vermek gerekirse; hakemlerin müsabaka öncesi iyi bir beslenme ile müsabakaya çıkmaları fizyolojik, başkaları tarafından mutlu olunabilecek bir haber almaları çevresel, maç içerisinde sürekli doğru kararlar verebildiklerini düşünmeleri psikolojik, eğitim seminerlerinde öğrenmiş oldukları bilgi ve becerilerini müsabaka içerisinde kullanmaları ve maç içerisinde göstermiş oldukları performansları ile ilgili futbol paydaşlarından olumlu yönde geri bildirim almaları ise içsel motivasyonlara örnek olarak gösterilebilir. Uslu ve ark. (2018)'nin ifadesine göre bireyin iyi performans algısı, doğru yolda ilerlediğinin göstergesi olarak motivasyonuna katkıda bulunur. Barutçugil (2004) motivasyonun, bireyin belirli bir eylemi yerine getirmek için bazı içsel ve dışsal faktörlerden aldığı güçle coşku içerisinde kararlar vermesini sağladığını ifade etmiştir.

Buradan hareketle hakemlerin müsabaka yönetiminde motivasyon sürecinden etkilendikleri, dolayısıyla motivasyonun hakemlerin kararlarını olumlu yönde yönlendirdiği söylenilebilir. Bireyler duygusal bir varlık olduklarından hakemlerin de maçtan önce iyi bir haber almaları motivasyonlarını üst düzeye çıkaracak, dolayısıyla saha içi veya saha dışı kişilere karşı duygusal yönden yaklaşımlarının değişmesine neden olabilecektir. Uslu ve ark. (2018) iyi duyguların, bireylerde iyi bir ruh hali yaratıp bireyleri daha yüksek motivasyona ve daha iyi performans sonuçlarına ulaştırdığını ifade etmişlerdir.

Buna istinaden hakemlerin de oyunculara karşı olumlu yönde yaklaşımlarının değişmesi, iyi bir haber aldıklarında yüksek motivasyona ve iyi bir ruh haline sahip olmaları ile açıklanabilir. Bu sebeple motivasyonun hakemler için olmazsa olmaz diye tabir edebileceğimiz bir kavram olduğu söylenilebilir. Bireyleri motive edici faktörler, kişiden kişiye değişebilmektedir. Soykenar (2008) bir kişiyi motive eden faktörlerin bir diğeri için aynı anlamı taşımayacağını ifade etmiştir.

Dolayısıyla bazı hakemlerin yapısı gereği, kurallara bağlı kalması ve bazı durumlardan etkilenmemeleri motive edici faktörlerin kişiden kişiye değişmesi olarak açıklanabilir. Kuralları gözetmenin aslında adil olma kavramı ile eşdeğer olduğu söylenilebilir. Heinrichs ve ark. (2013) kuralları gözetmenin temel adalet meselesi olduğunu ifade etmişlerdir.

Bunun yanı sıra kuralcı yaklaşımla müsabaka yöneten hakemlerin de bir duruma bağlı kalarak maç yönetmesi aslında yüksek içsel motivasyona sahip olmalarının göstergesi olarak açıklanabilir. Guillen ve Feltz (2011)'e göre ideal bir futbol hakemi futbol oyun kurallarını gözetken ve uygulayan bunun yanında tutarlı, kararlı, eşit, dürüst, sakin, güven veren ve fiziksel kondisyonu yüksek olan, Grunski (2011)'ya göre ise kuralları okuyan ve karar verirken kuralları gözetken kişi olmalıdır.

Buradan hareketle hakemlerin kuralları gözetmesinin ve gelişen durumlardan etkilenmemesinin herkes tarafından beklenen bir davranış olduğu söylenilebilir.

Alan yazındaki araştırmalara bakıldığında, Kinsella ve ark. (2018)'nın hemşirelerin hastaneye dayalı lisansüstü eğitim almalarını etkileyen motivasyon faktörlerini inceledikleri çalışmalarında, bazı içsel motivasyon faktörlerinin bireylerin davranışlarını ve karar verme süreçlerini yönlendirdiğini tespit etmişlerdir. Kalkan ve Zekioglu (2017)'nin eskrim antrenörlerine göre eskrim sporcularının performansını

etkileyen psikolojik faktörleri inceledikleri çalışmalarında, sporcuların performansını etkileyen faktörlerin motivasyon, müsabaka esnasındaki psikolojik durum, kişilik özellikleri ve zihinsel beceriler olduğunu belirtmişlerdir. Fotiadis ve ark. (2016)'nın küçük ölçekli spor etkinliklerine sporcu çekmede motive edici karar verme faktörlerini inceledikleri çalışmalarında, olumlu motivasyon faktörlerinin karar verme davranışlarını önemli ölçüde etkilediği sonucuna varmışlardır. Çağan (2012) performans ve motivasyon arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında, hemşirelerin içsel motivasyonları arttıkça görev performansı, bağlamsal performans ve genel iş performanslarının, dışsal motivasyonları arttıkça bağlamsal performans ve genel iş performansları, iş motivasyonları arttıkça görev performansı, bağlamsal performans ve genel iş performanslarının arttığını tespit etmiştir. Abdulsalam ve Mawoli (2012) Nijerya'da devlet üniversitelerindeki akademik personel üzerinde motivasyonun iş performansına etkisini inceledikleri çalışmalarında, yüksek motivasyona sahip akademisyenlerin performanslarının daha da arttığını tespit etmişlerdir.

Çizelge 4.4'deki sonuçlara bakıldığında, hakemlerin müsabaka öncesi yakın çevresinden almış olduğu kötü bir haberin müsabakalardaki kararlarını nasıl etkilediği hususunda hakemlerin sırasıyla motivasyonu etkilememe, yanlış kararlar, görevden kaçınma, motivasyon kaybı ve son olarak da kararları etkilememe temalarını ifade ettikleri görülmektedir. Bireyler sosyal yaşantı içerisinde kendileri ve başkaları için güzel veya kötü durumlarla karşılaşabilirler. Bu durum duygusal bir varlık olarak bireyleri de etkilemekte dolayısıyla bazen motivasyonu artırmakta bazen de motivasyon kaybına neden olabilmektedir. Motivasyonun genellikle performans ile paralel bir ilişkiye sahip olduğu söylenilebilir. Çam (1990) motivasyonun performansı etkileyen bir olgu olduğunu ve performans ile motivasyonun birbirleri ile doğru orantılı olarak azalıp çoğaldığını ifade etmiştir. Adeyyeye (2013) ise motivasyonel durumların sportif performansı belirleyen önemli bir faktör olduğunu belirtmiştir.

Bu bağlamda yüksek motivasyona sahip olma ya da motivasyon kaybı yaşama gibi değişkenlerin hakemlerin müsabaka performanslarını etkilediği söylenilebilir. Ayrıca belirli bir duruma ve amaca karşı çeşitli motivasyon kaynakları ile güdülenen hakemlerin başarıya odaklanmış kimseler olduğu, buna istinaden güçlü motivasyona sahip hakemlerin müsabaka içerisinde vermiş olduğu kararlarda, olumlu veya olumsuz durumların etkisinin altında kalmıyor olmaları, güçlü bir iradeye sahip olmalarının

göstergesi olarak yorumlanabilir. Hakemlerin müsabaka içerisinde yanlış kararlar vermesi ise duygusal anlamda motivasyon kaybı yaşamalarına bağlanabilir. Duyguların verilen kararlar üzerindeki etkisi, kabul gören bir önerme olarak sürekli karşımıza çıkabilmektedir. Bundan dolayı hakemlerin müsabakalarda da yanlış kararlar verme, konsantrasyon olamama ve adil olamama düşüncesinin objektif olma adına görevden kaçınmalarına neden olduğu söylenilebilir. Pfeiffer (2001)'in ifadesine göre duygular, bireylerin sahip oldukları en güçlü karar verme kaynaklarıdır. Bu nedenle de karar verme sürecinde duygular; bireylerin kendilerine, diğer bireylere, fiziksel ve sosyal çevrelerine yönelik kararların temelinde yer almaktadır. Aynı şekilde duygular; kişisel değerlerin, isteklerin, motivasyon sağlayan ihtiyaçların ve bireysel kontrol sağlanmasının temelinde yer alması bakımından karar verme davranışını etkileyebilmektedir.

Alan yazındaki araştırmalara bakıldığında, Çakmak (2011) faal futbol hakemlerinin stres kaynaklarının tespitini incelediği çalışmada, aile ve sosyal ortamda huzursuzluk yaşanmasının, müsabakaya yeterince motive olamamanın, hakemlerde yüksek düzeyde strese yol açtığını tespit etmiştir. Giménez (2011) duyguların karar verme sürecine etkisini incelediği çalışmada, karar verme davranışında yalnızca bilişsel süreçlerin değil, aynı zamanda duyguların da bu süreçlerde önemli bir rol oynadığını belirlemiştir. Sy ve ark. (2006) iş memnuniyeti açısından çalışan ve yönetici arasındaki duygusal zekâ ve performans ilişkisini inceledikleri çalışmalarında, iş performansının oluşmasında yeteneklerin duygularla şekillendiğini, hem olumlu duyguların hem de olumsuz duyguların performansa yön verdiğini ifade etmişlerdir. Ekmekçi (2008) basketbol hakemlerinin stres kaynakları ile stresle başa çıkma yöntemlerinin tespiti ve önleyici yönetsel uygulamaların geliştirilmesini incelediği çalışmada, 6 hakem ile yapılan görüşmeler sonucunda hakemleri strese sokan, onları etkileyen faktörler olarak motivasyon, tecrübe eksikliği, bireysel hazır bulunuşluk, bireysel gelişmişlik düzeyi, hata yapma korkusu, hakemin psikolojik durumu, kendine güven eksikliği, fiziksel durum ve müsabakanın zorluk derecesi, çevresel faktörler, seyirci baskısı, partner, fiziksel ve sözel saldırı, medya, antrenör, oyuncu ve idareci baskısı, güvenlik ve sağlık önlemlerinin olmaması, salonun fiziksel durumu, başarı değerlendirmesi ve adil olmama durumlarının olduğunu tespit etmiştir. Altıntaş (2015) sporcuların zihinsel dayanıklılıklarının belirlenmesinde optimal

performans duygu durumunun, güdülenme düzeyinin ve hedef yöneliminin rolünü incelediği çalışmada, içsel olarak güdülenen sporcuların aktivite sırasında zamanın nasıl geçtiğinin farkına varamadığını, yaptığı göreve tam odaklandığını, bunun yanı sıra içsel olarak güdülenen sporcuların zihinsel iradelerinin yüksek olduğunu belirlemiştir. Oğuztürk (2011) üniversite öğrencilerinde bazı değişkenler açısından umutsuzluk düzeyi ile problem çözme becerileri arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada, motivasyon kaybının problem çözme becerilerine büyük bir etkisinin olduğunu tespit etmiştir. Eygü (2009) spor psikolojisi ve Türkiye’deki futbol hakemlerinin hakemlik psikolojilerini incelediği çalışmada, hakemlerin ailevi sorunlarının olması halinde, kendisini maça veremeyeceği ve maç esnasında oyun kurallarında birtakım hata yapabileceği sonucuna varmıştır. Ünsar (2011) motivasyonun işten ayrılma eğilimine etkisini incelediği çalışmada, motive olmuş bir iş görenin işten ayrılma eğiliminin düşük, tersi durumunda ise yüksek olduğunu tespit etmiştir. Beşler (2016) futbol kulübü yöneticilerinin, antrenörlerinin ve futbolcularının futbol hakemlerinin saha içi yönetimine ilişkin görüşlerini incelediği çalışmada, Türkiye’deki futbol hakemlerinin kişisel ve sosyal faktörlerden aşırı etkilendiğini, iletişim konusunda çevresindekilerle sorunlar yaşadıklarını hatta yerine göre iletişime bile geçemediklerini, duygu yönetimlerini iyi yapamayarak saha içi yönetimlerine duygularını karıştırmakta olduklarını ve bu sebeplerden ötürü sorumluluk almaktan kaçındıklarını ifade etmiştir. Anshel ve Weinberg (1996) Amerikan ve Avustralya basketbol hakemleri arasında akut stresle başa çıkmayı inceledikleri çalışmalarında, hakemlerin bir stres faktörü karşısında adil olmadığını düşünme, olumsuz duygulara kapılma ve çaresiz hissetme gibi durumlarda hakemlerin görevi bırakıp gitmek isteme gibi negatif duygulara kapıldıklarını tespit etmişlerdir.

Rusya’da yapılan 2018 Dünya Kupası Fransa–Uruguay arasında oynanan çeyrek final maçında bu konuya örnek olabilecek bir olay yaşanmıştır. Uruguay’ın file bekçisi Fernando Muslera kendisinden beklenilmeyen hatalı goller yiyerek takımının 2-0 mağlup olmasına ve bunun sonucunda Dünya Kupası’na veda etmesine neden olmuştur. Mücadelenin ardından ise Fernando Muslera’nın o hafta içerisinde büyükannesinin ve amcasının ölüm haberini aldığı detayı ortaya çıkmıştır. Tecrübeli file bekçisi bu haberlerin açıklanmasını istemezken, yaşadığı acılara rağmen sahaya çıkmaya devam etmek istediğini belirtmiş, bunun sonucunda ise yediği hatalı goller ile takımını hayal

kırıklığına uğratmıştır (<http://www.milliyet.com.tr>). Bu bilgiler ışığında yapılacak bir etkinlik öncesi kötü bir haber alan bireylerin motivasyon kaybı yaşamaları sebebiyle yaptığı işe yoğunlaşamayacağı ayrıca etkinliğe fayda sağlamak isterken kendisi ve başkaları adına büyük maddi ve manevi kayıplara yol açabileceği söylenilebilir.

Çizelge 4.5'deki sonuçlara bakıldığında, hakemlerin sağlık açısından rahatsız olduğu durumların (grip, soğuk algınlığı, kaslarda ağrı olması vs.) müsabaka yönetimlerini nasıl etkilediği hususunda hakemlerin sırasıyla görevi iade etme, önlem alma, performansı etkileme, motive olamama ve son olarak da sporcuların bu durumu kullanması temalarını ifade ettikleri görülmektedir. Sağlık, yaşamımız üzerinde etkili olan en önemli gerekliliklerin başında yer almaktadır. Ayrıca yaşamımız boyunca sahip olabileceğimiz en değerli şeyin sağlığımız olduğu unutulmamalıdır. Sağlıklı insanların bir görevi yerine getirirken dikkat ve motivasyon konusunda zorlanmadıkları bunun sonucunda da performanslarını korudukları söylenilebilir. Dolayısıyla bir görevi sorunsuzca tamamlayabilmek için sağlıklı olmak gerekir. Çünkü sağlık açısından rahatsız olan bireyler gün içerisinde halsiz, dikkatsiz ve rahatsızlığının vermiş olduğu ağrılar nedeniyle agresif olabilirler. Bunun sonucunda da sağlık açısından rahatsız olan bireyler kendisine ve çevresine yarardan çok zarar verebilirler. Bolsoy ve Sevil (2006) sağlık açısından rahatsız olma durumunun, anormal bir durum olduğunu, bireyin, fiziksel, ruhsal, entelektüel ve sosyal fonksiyonlarını daha önceki haline göre azaltacağını ya da iyice tüketeceğini ifade etmişlerdir. Ayrıca bireyin; çevresi ile uyumunu, etkileşimini, üretkenliğini, verimliliğini ve kendi içindeki denge durumlarını bozacağını belirtmişlerdir.

Dolayısıyla futbol hakemlerinin müsabaka yönetirken motive olamamaları ve performans düşüklüğü yaşamaları sağlık durumlarının kötü olmasına bağlanabilir. Bunun yanı sıra hakemlerin saha içerisindeki motivasyonunun düşük ve halsiz olduğunu fark eden sporcuların kararlara daha fazla itiraz etmesi ve hakemlerin bir açığını bularak üzerine doğru yürümeleri, sporcuların bu durumu fırsat bilip kullanması olarak yorumlanabilir. Ayrıca hakemlerin müsabaka içerisinde aniden sağlık sorunları yaşaması halinde görevlerini, kendilerini zorlamayacak şekilde pozisyon alma şekillerini değiştirerek ve sağlık görevlilerinden yardım alarak ya da talimatlar çerçevesinde ekibiyle görev yeri değişikliği yaparak devam ettirmeleri, müsabakanın selameti açısından önlem aldıklarının bir göstergesi olarak açıklanabilir. Bu nedenle

hakemlerin müsabaka içerisinde performans düşüklüğü ve motivasyon kaybından kaynaklanan yanlış kararlar verme düşüncesi, görevden kaçınmalarının en büyük nedenleri arasında gösterilebilir. Bu bağlamda hakemlerin ilgili yöneticileri arayarak görevlerini iade edip maça çıkmak istememeleri, sağlık durumlarının daha da kötüye gitmemesi ya da adaleti sağlamak adına görevlerini iade ettikleri şeklinde açıklanabilir.

Çizelge 4.6'daki sonuçlara bakıldığında, hakemlerin arkadaşlarının, dostlarının veya yakınlarının olduğu bir kulübün maçını yönetmesinin, müsabakalardaki kararlarını nasıl etkilediği hususunda hakemlerin sırasıyla adil olma sonrasında ise aleyhine karar verme, temalarını ifade ettikleri görülmektedir. Tüm bireylerin gün içerisinde kararlar verirken çeşitli faktörlerden etkilendiği söylenilebilir. Bireyler bazen çok yakın hissedilen bir arkadaş veya duygusal bağlılığın olduğu bir kurum ya da kuruluş adına karar verme süreci ile karşı karşıya kalabilirler. Bu durum olumlu ya da olumsuz kararlar vermeyi gerektirebilir. Ancak önemli olan verilen kararların adil olmasıdır. Mackinnon (2000) adil olma davranışını aynı durumlarda herkese aynı davranma şeklinde ifade etmiştir.

Bu bağlamda adil olma kavramını, bireylerin hakkı gözeterek herhangi bir durumda karar verecekleri zaman kurallara ve ahlaki değerlere bağlı kalarak tarafsız olması olarak açıklayabiliriz. Futbol hakemleri de karar verirken sosyal yaşantısı gereği kendisine yakın olan kişi veya kulüplerin maçlarını yönetmektedirler. Ancak hakemlerin, takımların vermiş oldukları emeklerin bilincinde olmaları, hakemleri kurallara bağlı kalarak adil olmaya yönlendirdiği şeklinde ifade edilebilir. Bu bilgiler ışığında adil olan hakemlerin duygusal bağlılığının olduğu kişi ve kurumlar aleyhine dahi olsa da adaletten sapmayacağı, ne kendi istekleri ne de başkalarının isteklerine göre hareket etmeyeceği, olay ve durumlara yakınlık açısından değil; doğruluk, adalet ve ahlaki açıdan yaklaşacağı söylenilebilir. Bunun yanı sıra hakemlerin yakınlarının olduğu maçta görev almaları ve yakınlarının aleyhinde karar vermeleri, dışarıdan gelebilecek herhangi olumsuz bir eleştiriden kaçınmaları ya da adaleti sağlamak düşüncesi ile bu yanlışa düştükleri şeklinde yorumlanabilir.

Çizelge 4.7'deki sonuçlara bakıldığında, hakemlerin sempati veya antipati duyduğu bir şehrin takımının maçlarını yönetmesi gibi durumlarda müsabakalardaki kararlarını nasıl etkilediği hususunda hakemlerin sırasıyla objektif olma, yeni bir sayfa açma, güven kaybı, özgüven artışı ve son olarak da böyle duyguları bilmeme temalarını

ifade ettikleri görülmektedir. Objektif olma durumu; bireylerin önyargılar ve çeşitli duygulardan etkilenmeden, yaşanan durumlar karşısında kurallara ve ahlaki değerlere bağlı kalarak diğer bireylere tarafsız ya da adil davranması şeklinde açıklanabilir. Bu bağlamda futbol hakemlerinin sempati ya da antipati duyduğu durumlara karşı objektif bir tutum sergileyerek karar verme davranışını gerçekleştirmeleri, hakemlerin kurallara bağlı kalmasının bir sonucu olarak gösterilebilir. Dolayısıyla futbol hakemlerinin objektif olma adına yönetmiş oldukları müsabakalarda yaşamış oldukları olumlu veya olumsuz durumları unutup, aynı müsabakalara tekrardan çıktıklarında yeni bir sayfa açma düşüncesiyle müsabakayı yönetmeleri, takımların hakkını yememek uğruna adil olduklarının bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Ayrıca müsabaka içerisinde hakemlerin takımlara veya şehirlere karşı sempati yada antipati duyması toplum tarafından kabul görmeyeceğinden hakemlere karşı güven kaybının oluşmasına neden olacaktır. Bu yüzden hakemlerin bu gibi durumlarla karşılaşmaması ve güven kaybı yaşamaması açısından kurallara bağlı kalarak adil bir şekilde maç yönettikleri söylenilebilir. Bunun yanı sıra hakemlerin müsabaka yönetirken doğru kararlar vermesinde özgüvenin büyük bir etkisinin olduğu söylenilebilir. Woodman ve Hardy (2003) özgüvenin sporda performansı artıran ve birçok çalışma sonucuna göre ise performansı belirleyen önemli bir boyut olduğunu saptamışlardır. Reyhan (2012) ise hakemlerin bir müsabaka sonrası aldığı olumlu, tutarlı ve anlaşılabilir tepkilerin neyi yapabildikleri ve neyi yapamadıklarını bilmeleri açısından yol gösterici olacağını belirtmiştir. Baltaş (2008)'da hakemlerin onaylandığı ya da başardığı zaman özgüveninin artacağını, onaylanılmadığı ya da başaramadığı zaman ise özgüveninin düşeceğini, dolayısıyla özgüvenin artmasının gösterilen ve elde edilen başarılarla bağlı olduğunu ifade etmiştir.

Bu bağlamda hakemlerin performanslarıyla alakalı olumlu geri bildirim almalarının özgüvenlerini artıracığı, bunun sonucunda ise müsabaka içerisinde daha doğru kararlar verebileceği söylenilebilir. Ayrıca hakemlerin sempati ve antipati gibi duyguları bilmemesi durumu, kendilerine zarar vereceği düşüncesiyle bu gibi sorulara cevap vermekten kaçındıklarının bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Alan yazındaki araştırmalara bakıldığında, Baştuğ ve ark. (2016) futbol hakemlerinde; stresi, özgüveni ve karar vermeyi inceledikleri çalışmalarında, hakemlerin özgüven değeri arttıkça karar verme becerilerinin de arttığını saptamışlardır.

Çimen (2007) Ankara bölgesi klasman futbol hakemlerinin kişilik özelliklerini incelediği çalışmada, özgüvenin hakemlerin sahip oldukları özelliklerin en başında geldiğini ve hakemlerin özgüveni yüksek olan bireylerden seçilmesi gerektiğini, dolayısıyla kendine güven derecesi düşük olan hakemlerin müsabaka ortamında yoğun stres, kaygı, motivasyon eksikliği ve yanlış karar verme gibi durumları yoğun olarak yaşayabileceğini tespit etmiştir. Gülle ve ark. (2017) futbol hakemlerinin, hakem olma deneyimi ve şiddet algılarına göre karar verme ve karar verme biçimlerinde benlik saygısı arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında; futbol hakemlerinin karar vermede özgüveninin genellikle yüksek olduğu ve hakemlerin karar verme stillerini daha etkili kullandıklarını tespit etmişlerdir. Ayrıca daha yüksek düzeyde tecrübe sahibi olan ve şiddete maruz kalmayan futbol hakemlerinin karar verme düzeylerindeki benlik saygısının daha yüksek olduğunu, şiddete maruz kalan futbol hakemlerinin kaçınma eğilimi gösterdiğini, ancak daha az tecrübeli futbol hakemlerinin kararları erteleme eğiliminde bulduklarını ifade etmişlerdir.

6. SONUÇ

Hakemlerin sosyal yaşantılarında sakin bir hayat veya aktif ve yoğun bir hayat sürmesinin hakemlik hayatlarını nasıl etkilediği yönündeki düşüncelerinde, katılımcıların hakemliğin gerekliliklerinden olan antrenmanlara, eğitim seminerlerine ve müsabakalara çıkmalarına engel olduğunu, aşırı yorgunluğa sebep olması nedeniyle müsabakalara konsantre olmada zorlandıklarını ama tüm bu zorluklara rağmen plan yaparak ve büyük bir özveride bulunarak çok sevdikleri bu işi yaptıkları, dolayısıyla da hakemliğin sosyal açıdan hayatlarına geniş bir çevre katarak katkı sağladığı ayrıca aktif ve yoğun bir hayatın vermiş olduğu disiplin ile hakemlik performanslarını artırdığı belirlenmiştir.

Hakemlerin müsabaka öncesi yakın çevresinden almış olduğu iyi bir haberin müsabakalardaki kararlarını nasıl etkilediği yönündeki düşüncelerinde, katılımcıların büyük bir kısmının kuralları gözetme adına yüksek motivasyon sağlayarak iyi bir durum bile olsa dışsal faktörlerin müsabaka yönetimlerine etki etmediği, bunun aksine katılımcıların diğer bir kısmının, çok duygusal olmaları sebebiyle müsabaka öncesi iyi bir haber almaları gibi durumlarda kişilere ve olaylara karşı pozitif yönde bir yaklaşım değişimi yaşadıkları tespit edilmiştir.

Hakemlerin müsabaka öncesi yakın çevresinden almış olduğu kötü bir haberin, müsabakalardaki kararlarını nasıl etkilediği yönündeki düşüncelerinde, katılımcıların büyük bir kısmının yüksek motivasyon sayesinde müsabaka içerisinde vermiş oldukları kararları etkilemediği, katılımcıların diğer bir kısmının ise psikolojik olarak etkilenecek motivasyon kaybı yaşadıkları, bunun sonucunda ise müsabaka içerisinde yanlış kararlar verdikleri, ayrıca takımların emeğini yememek ve bu gibi durumlarla başa çıkamadıklarından görevlerini iade ederek görevlerinden kaçındıkları saptanmıştır.

Hakemlerin sağlık açısından rahatsız olduğu durumlarda (grip, soğuk algınlığı, kaslarda ağrı olması vs.) müsabaka yönetimlerinin nasıl etkilendiği yönündeki düşüncelerinde, katılımcıların büyük bir kısmının, sağlıklarının daha da kötüye

gitmemesi ve takımların emeğine zarar verilmemesi açısından görevlerini iade ettikleri, katılımcıların diğer bir kısmının, saha içerisinde iyi yer alarak veya talimatlar çerçevesinde ekip arkadaşları ile görev yeri değişikliği yaparak olumsuzluklara karşı önlem alıp müsabakaya devam ettikleri, katılımcıların diğer bir kısmının ise motive olamadıklarından dolayı performanslarının etkilendiği ayrıca hakemlerin motivasyon kaybı ve performans düşüklüğü yaşadıklarını fark eden sporcuların, bu durumu fırsat bilip olumsuz anlamda kullandıkları sonucuna varılmıştır.

Hakemlerin arkadaşlarının, dostlarının veya yakınlarının olduğu bir kulübün maçını yönetmesinin, müsabakalardaki kararlarını nasıl etkilediği yönündeki düşüncelerinde, katılımcıların müsabaka yönetirken etik davranarak hakemliğin en büyük değerlerinden biri olan adil olma kavramının önemli olduğu ayrıca bir katılımcının tarafsız olduğunu herkese gösterme adına arkadaşlarının, dostlarının veya yakınlarının olduğu müsabakalarda onların aleyhine karar vererek aslında farkında olmadan yanlışla düştüğü bunun sebebinin ise adil olma değerinin bu katılımcının zihnine yanlış bir şekilde yerleştiği belirlenmiştir.

Hakemlerin sempati veya antipati duyduğu bir şehrin takımının maçlarını yönetmesi gibi durumlarda müsabakalardaki kararlarını nasıl etkilediği yönündeki düşüncelerinde, katılımcıların her yeni bir müsabakaya çıkarken yaşanan olumlu veya olumsuz durumları unutup yeni bir sayfa açarak objektif kararlar vermeye çalıştıkları saptanmıştır. Adil kararlar vermenin toplum karşısında hakemlere olan güvenin artmasına vesile olması bakımından önemli bir yerinin olduğu ayrıca toplum tarafından takdir edilen hakemlerin özgüvenlerinin arttığı ve müsabakalarda daha doğru kararlar verdikleri tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra katılımcılardan birinin sempati veya antipati gibi duyguları bilmiyor olması hakem camiasına zarar vermemek adına böyle bir soru karşısında cevap vermekten kaçındığı şeklinde belirlenmiştir.

7. ÖNERİLER

Bu araştırma sonucunda:

1. TFF, MHK (Türkiye Futbol Federasyonu, Merkez Hakem Kurulu) tarafından sezon başı ve sezon sonunda hakemlere vicdanen doğru ve yanlış kavramının ne olduğunu bilmeleri adına “Hakemlerde Bulunması Gereken Değerler” konulu eğitim seminerlerinin verilmesi gerektiği önerilebilir.
2. Futbol hakemleri üzerine yapılan araştırmaların az olması sebebiyle TFF, MHK'nin futbol hakemleri üzerine araştırma yapılmasını özendirilmesi ve yönlendirmesinin önemli olduğu görülmektedir. Bu sebeple TFF, MHK bünyesinde bulunan hakemlerinin çeşitli sorunlarının nedenlerinin neler olduğunu ve günümüzde futbol oyununun kendisinden çok, neden hakemlerin eleştirilerin hedefi olduğunu, daha iyi bir şekilde görüp anlamaları ve bu duruma karşı yeni yapıcı çözümler üretmeleri bakımından TFF, MHK'nin bu hususa dikkat etmesi önerilebilir.

Bundan sonra yapılacak yeni çalışmalarda:

1. Bir karar mekanizması olan hakemlerin, karar verme becerilerini etkileyen faktörlerin sadece yaşantı kaynaklı değil tüm yönleri ile birlikte ne gibi etkenler olduğunun ayrıntılı bir şekilde tespit edilmesi üzerine çalışmalar yapılması önerilebilir.
2. “Futbol-Hakem” konulu araştırmaların ülke geneli yani tüm bölgeleri kapsayacak şekilde yapılması oldukça önemlidir. Bu durum hem evren ve örneklem gurubunun genişletilerek araştırmada çeşitlilik olmasını sağlayacak hem de araştırmanın belli bir bölgeyi kapsamaması o bölgenin hakemlerini çeşitli konularda hedef durumuna getirmeyeceğinden bu hususa dikkat edilmesi önerilebilir.
3. Karar verme becerilerinde deneyim faktörünün hakemler üzerinde olumlu anlamda etkilerinin (örneğin, hakemlerin deneyimlerinin artıkça özgüvenlerinin artması ya da herhangi olumsuz bir uyarı ile karşılaştıklarında motivasyon süreçlerinde olumsuz anlamda bir düşüş yaşamamaları sonucunda karar verdikleri pozisyonlarda tutarlılığı

yitirmiyor olmaları vb. gibi) olduğu düşünülürse daha sonra futbol hakemlerinin kararları üzerine yapılacak benzer araştırmalarda daha elit düzeyde hakemlere ulaşılması, araştırmanın kalitesine katkı sağlayacağından önerilebilir.

4. Araştırmaya kadın hakemlerin katılmaması eksik görölmüştür. Bu nedenle bundan sonra yapılacak olan araştırmalarda erkek ve kadın hakemlerin katılımının sağlanması araştırmaya benzer ya da farklı bakış açıları kazandıracaağından önerilebilir.
5. Ülkemizde ve yurtdışındaki araştırmalara ışık tutması bakımından alanında uzman olan bilim insanları ile hakemlerin müsabaka öncesi psikolojik, fizyolojik ve diğer tüm yönlerini ölçen bir form hazırlanmalı ve bu formu toplam bir sezon boyunca kendilerini tüm dünyaya kanıtlamış olan birkaç hakeme her müsabaka öncesi uygulayıp daha sonra bu hakemlerin yönetmiş olduğu tüm müsabakaların izlenip kayıt altına alınması ve müsabaka içerisinde vermiş olduğu tüm kararlarda hangi durumların etkilerinin olduğunun belirlenmesi açısından gözlemlenmesi önerilebilir.
6. Futbol hakemliği üzerine yapılmış çalışmaların çoğunu geçmişte ya da halen faal olarak görev yapan hakemlerin yapmış olduğu görölmüş olup benzer araştırmaların futbol hakemi olmayan araştırmacılar tarafından yapılması, yapılacak araştırmalara farklı bakış açılarının kazandırılması adına önerilebilir.

8. KAYNAKLAR

1. **Abdulsalam D** and **Mawoli MA**. Motivation and Job Performance of Academic Staff of State Universities in Nigeria: The Case of Ibrahim Badamasi Babangida University, Lapai, Niger State, *International Journal of Business and Management*, **2012**, 7(14), 142-148.
2. **Abernethy B**. *Attention. Handbook of Research of Sport Psychology*. Macmillan Publishing Company New York, Adair, **1993**, s.127.
3. **Adeyeye FM**, **Vipene JB** and **Asak DA**. The Impact of Motivation on Athletic Achievement: A Case Study of The 18th National Sports Festival, Lagos. Nigeria. *Academic Research International*, **2013**, 4(5), 378-383.
4. **Akdaş HB**. Sosyal Bilgiler Dersinde Güncel Olaylardan Yararlanmanın Öğrencilerin Karar Verme Becerilerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, **2013**.
5. **Aksu A**. Farklı Klasmanlardaki Futbol Hakemlerinin Karar Verme Stilleri ve Özgüven Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Elazığ, **2016**.
6. **Albayrak O**. Futbol Hakemlerinin Meslek ve Aile Yaşantılarında Karşılaşmış Oldukları Problemler. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, **2011**.
7. **Altıntaş A**. Sporcuların Zihinsel Dayanıklılıklarının Belirlenmesinde Optimal Performans Duygu Durumu, Güdülenme Düzeyi ve Hedef Yöneliminin Rolü. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, **2015**.
8. **Anshel MH** and **Weinberg RS**. Coping With Acute Stress Among American and Australian Basketball Referees. *Journal of Sport Behavior*, **1996**, 19(3), 180.
9. **Arıpınar E**. *Türk Futbol Tarihi*. 1. Baskı, Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları, Ankara, **1992**.
10. **Arslanoğlu K**. *Futbolun Psikiyatrisi*, 1. Baskı, İthaki Yayınları, İstanbul, **2005**, s. 1-478.
11. **Aslan K**. Futbol Hakemlerinin Farklı Egzersiz Şiddetlerinde Sezinleme Zamanı, Kan Laktat Düzeyi ve Karar Verme Becerilerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Sıtkı Koçman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Muğla, **2017**.
12. **Ata B**. *Sosyal Bilgiler Öğretim Programı*. Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi. Pegem Yayıncılık, Ankara, **2006**, s. 76.
13. **Ayçiçek G**. Olumlu ve Olumsuz Duyguların İşgören Motivasyonu Üzerindeki Etkileri ve Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, **2012**.
14. **Babacan D**. *Türkiye'de Futbol Hakemliği*. 1. Baskı, Eğitim Yayınları, İstanbul, **1991**, s. 91.
15. **Balcıoğlu İ**. *Sporun Sosyolojisi ve Psikolojisi*, 1. Baskı, Bilge Yayıncılık, İstanbul, **2003**, s. 5-7.
16. **Baltaş A**. TFF Hasan Doğan Sezonu Üst Klasman ve Üst Klasman Yardımcı Hakem Semineri Yaz Kampı Eğitimi Notları. 02-12 Ağustos, İstanbul, **2008**.
17. **Bar-Eli M** and **Raab M**. Judgement and Decision Making in Sport and Exercise: Rediscovery and New Visions. *Psychology of Sport and Exercise*, **2006**, 7(6), 519-524.
18. **Barutçugil İ**. *Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi*. 1. Baskı, Kariyer Yayıncılık, İstanbul, **2004**, s. 372.
19. **Baştuğ G**, **Duman S**, **Akçakoyun F** ve **Karadeniz F**. Futbol Hakemlerinde; Stres, Özgüven, Karar Verme. *Journal of Human Sciences*, **2016**, 13(3), 5399-5406.
20. **Baumann S**. *Uygulamalı Spor Psikolojisi*, 1. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, **1994**, s. 189-195.
21. **Baysal AC** ve **Tekarşlan E**. *Davranış Bilimleri*. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları, İstanbul, **1998**.
22. **Benoit CE**, **Solopchuk O**, **Borragán G**, **Carbonnelle A**, **Van Durme S** and **Zénon A**. Cognitive Task Avoidance Correlates With Fatigue-Induced Performance Decrement But not With Subjective Fatigue. *Neuropsychologia*. **2018**, Doi: 10.1016/j.neuropsychologia.2018.06.017.
23. **Beşler HK**. Futbol Kulübü Yöneticilerinin Antrenörlerinin ve Futbolcuların Futbol Hakemlerinin Saha İçi Yönetimine İlişkin Görüşleri. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, **2016**.
24. **Bolsoy N** ve **Sevil Ü**. Sağlık-Hastalık ve Kültür Etkileşimi. *Journal of Anatolia Nursing and Health Sciences*, **2006**, 9(3), 78-87.

25. **Burnett AM, Bishop DT, Ashford KJ, Williams AM and Kinrade NP.** Decision-Making of English Netball Superleague Umpires: Contextual and Dispositional Influences. *Psychology of Sport and Exercise*, **2017**, 31, 52-60.
26. **Burwitz L.** Developing and Acquiring Football Skills. Proceedings of The 3th. World Congress on Science and Football. Galler: Cardiff Institute, 9-13 April **1995**, s. 201-205.
27. **Byrnes JP.** *The Nature and Development of Decision Making: A Self-Regulation Model.* 1th. Edition, Lawrence Erlbaum Associates Publishers, USA: Mahwah, New Jersey, **1998**.
28. **Can H.** *Organizasyon ve Yönetim.* 2. Baskı, Adım Yayıncılık, Ankara, **1991**, s. 208.
29. **Can H ve Şahin M.** *Bilişsel Psikoloji.* Karar Verme. 10. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, **2014**, s. 366-370.
30. **Cel A.** Hakemlik Psikolojisi. *Futbol Bilim ve Teknoloji Dergisi*, **1994**, 1(1), 21-23.
31. **Cengiz R ve Pulur A.** Hakemlerin Fair Play Olaylarına Bakış Açılıarı. Celal Bayar Üniversitesi Spor Felsefesi ve Sosyal bilimleri Sempozyumu, Manisa, 17–20 Kasım, **2004**.
32. **Certo SC.** *Modern Management.* 9th. Edition, Prentice-Hall Publications, Upper Saddle River New Jersey, **2003**, s. 155-165.
33. **Chatoupis C.** Decision Making in Physical Education: Theoretical Perspectives, *Studies in Physical Culture and Tourism*, **2007**, 14(2), 195-204.
34. **Collina P.** *Benim Oyun Kurallarım.* 1. Baskı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, **2004**, s. 1-190.
35. **Corrigan SL, Dwyer DB, Harvey B and Gastin PB.** The Influence of Match Characteristics and Experience on Decision-Making Performance in AFL Umpires. *Journal of Science and Medicine in Sport*. **2018**, Doi: 10.1016/j.jsams.2018.06.005.
36. **Cox RL and Stavros L.** Home Advantage in Football: The Perceptions of Professional Players, Moray House Institute of Education, *Heriot-Watt University, Scotland.* **1998**.
37. **Çağan SN.** Performans ve Motivasyon Arasındaki İlişki: GATA Hemşirelik Hizmetleri Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, **2012**.
38. **Çakmak MT.** Faal Futbol Hakemlerinin Stres Kaynaklarının Tespiti (Ankara İli Örneği). Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, **2011**.
39. **Çam İ.** Sporda Bir Olgu Olarak Motivasyon ve Motivasyonun Sportif Performans Üzerine Etkileri. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir, **1990**.
40. **Çetinkaya B.** Türkiye Türkçesinde Mutluluk Ve Üzüntü Göstergeleri. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, **2006**.
41. **Çimen S.** Ankara Bölgesi Klasman Futbol Hakemlerinin Kişilik Özelliklerinin İncelenmesi. Gazi Üniversitesi. Eğitim bilimleri Enstitüsü, Ankara, **2007**.
42. **Çoban D.** Türkiye Profesyonel Liglerinde Görev Yapan Klasman Hakemlerinin Sürekli Kaygı Durumlarının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya, **2004**.
43. **Çolakkadoğlu O.** Çatışma Kuramına Dayalı Olarak Geliştirilen Karar Verme Beceri Eğitimi Grup Uygulamalarının Ergenlerin Karar Verme Stilllerine Etkisi. Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, **2010**.
44. **Çolakkadoğlu O ve Güçray SS.** Ergenlerde Karar Verme Ölçeği'ni Türkçe'ye Uyarlama Çalışması. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, **2007**, 7(26), 61-71.
45. **Daft RL.** *Managerial Decision Making Management.* 3th. Edition, The Dryden Press.Orlando, **1994**.
46. **Daft RL.** *Management.* 6th. Edition, Australia: Thomson, **2003**, s. 216-283.
47. **Dawson P and Dobson S.** The Influence of Social Pressure and Nationality on Individual Decisions: Evidence From The Behaviour of Referees. *Journal of Economic Psychology*, **2010**, 31(2), 181-191.
48. **Demir MB.** Farlı Klasmandaki Futbol Hakemlerinin Odaklanmış Dikkat Becerileri İle Reaksiyon Sürelerinin Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Elazığ, **2015**.
49. **Deniz ME.** Üniversite Öğrencilerinin Karar Verme Stratejileri ve Sosyal Beceri Düzeylerinin TA-Baskın Ben Durumları ve Bazı Özlük Niteliklerine Göre Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya, **2002**.
50. **Dinçer Ö ve Fidan Y.** *İşletme Yönetimi.* 1. Baskı, Beta Basım Yayınları, İstanbul, **1996**, s. 386.
51. **Doğan O.** *Spor Psikolojisi Ders Kitabı.* 1. Baskı, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas, **2004**, s. 49.
52. **Doğan Y.** Organizasyonlarda Pozitif ve Negatif Duygusalığın Çalışanların Görev ve Bağlamsal Performansları Üzerine Etkisini Belirlemeye Yönelik Kayseri'de Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, **2005**.

53. **Doğanay A.** *Etkili Vatandaşlık İçin Düşünme Becerilerinin Öğretimi.* Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi. Pegem Yayıncılık, Ankara, **2006**, s. 179-218.
54. **Dohmen TJ.** The Influence of Social Forces: Evidence From The Behavior of Football Referees. *Economic Inquiry*, **2008**, 46(3), 411-424.
55. **Drucker PF.** *The Effective Decision” Harward Business Review on Decision Making.* Harward Business Review Paperpack, **2001**, s.3.
56. **Durna E.** *Türkiye’de Futbol ve Hakem.* 1. Baskı, Yıldızlar Matbaacılık, İstanbul, **1997**, s. 108.
57. **Egesoy H, Eniseler N, Çamlıyer H ve Çamlıyer H.** Elit ve Elit Olmayan Futbol Oyuncularının Karar Verme Performanslarının Karar Verme Hızı ve Verilen Kararın Doğruluğu Açısından Karşılaştırılması. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, **1999**, 3(2), 22-33.
58. **Eğitim ve Planlama Komisyonu (EPAK).** *Gelişen Futbol ve Hakem*, Türkiye Futbol Federasyonu. Yayını, Tayf Basımevi, *Futbol Eğitim Dergisi*, **2008**, s. 19-20.
59. **Eğitim ve Planlama Komisyonu (EPAK).** *Gelişen Futbol ve Hakem.* Türkiye Futbol Federasyonu. Yayını, Tayf Basımevi, *Futbol Eğitim Dergisi*, **1999**, s. 12-26.
60. **Eğitim ve Planlama Komisyonu (EPAK).** *Türkiye Futbol Federasyonu Merkez Hakem Kurulu Hakem ve Gözlemci Rehberi*, 1. Baskı, Aşfaroğlu Matbaası, Ankara, **1997**, s. 1-78.
61. **Eklblom B.** *Handbook of Sports Science and Football.* Blackwell Scientific Publications, Oxford, **1994**, s. 100.
62. **Ekmekçi R.** Basketbol Hakemlerinin Stres Kaynakları İle Stresle Başa Çıkma Yöntemlerinin Tespiti ve Önleyici Yöneltil Uygulamaların Geliştirilmesi. Doktora Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, **2008**.
63. **Engle SH.** Decision Making: The Heart of Social Studies Instruction. *The Social Studies*, **2003**, 94(1), 7-10.
64. Erişim: <http://fulltimefootball.blogcu.com/futbol-nedir/6686804>. **2018**, Erişim Tarihi: 25.06.2018 Saat:15.35.
65. Erişim: <http://insanpsikolojisi.gen.tr/motivasyon-nedir/>. **2018**, Erişim Tarihi: 25.06.2018, Saat: 22.00.
66. Erişim: <http://www.sabriburhanoglu.com/ozguven-nedir>. **2018**, Erişim Tarihi: 25.06.2018, Saat: 22.15.
67. Erişim: <https://bilgihanem.com/futbol-nedir-nasil-oynanir/>. **2018**, Erişim Tarihi: 19.04.2018, Saat:15.10.
68. Erişim: <https://www.cevapsepeti.com/hafiza-nedir-ve-nasil-calisir/>. **2018**, Erişim Tarihi: 25.06.2018, Saat: 21.30
69. Erişim:<http://www.milliyet.com.tr/dunya-kupasi/muslera-iki-aci-haberle-maca-cikmis-uruguay2702672-skorerhaber/>. **2018**, Erişim Tarihi: 09.09.2018. Saat: 00.40
70. Erişim:http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b30e5104f99e2.57070287. **2018**, Erişim Tarihi: 25.06.2018, Saat 16.00-20.00.
71. Erişim:https://www.google.com.tr/search?q=beceri+nedir&rlz=1C1CHZL_trTR743TR743&oq=beceri+ne&aqs=chrome.1.69i57j0l5.5521j1j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8. **2018**, Erişim Tarihi: 25.06.2018, Saat:21.00.
72. **Erkal M.** *Sosyolojik Açıdan Spor*, 1. Baskı, Filiz Kitabevi, Ankara, **1982**, s. 119.
73. **Eskın M, Akoğlu A ve Uygur B.** Ayaktan Tedavi Edilen Psikiyatri Hastalarında Travmatik Yaşam Olayları ve Sorun Çözme Becerileri: İntihar Davranışıyla İlişkisi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, **2006**, 17(4), 266-275.
74. **Eygü H.** Spor Psikolojisi ve Türkiye’deki Futbol Hakemlerinin Hakemlik Psikolojileri Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, **2009**.
75. **Filiz Z.** Üniversite Öğrencilerinin Sosyalleşmesinde Spora Katılımın Değerlendirilmesi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, **2010**, 4(3), 192- 202.
76. **Fotiadis A, Xie L, Li Y and Huan TCT.** Attracting Athletes to Small-Scale Sports Events Using Motivational Decision-Making Factors. *Journal of Business Research*, **2016**, 69(11), 5467-5472.
77. **Gabler H.** *Individuelle Voraussetzungen Der Sportlichen Leistung Und Leistungsentwicklung.* Hofmann, Schorndorf, **1988**, s. 55.
78. **Gabler H, Nitsch JR and Singer R.** *Memory in Sport Psychology.* 1th. Edition, Hofmann, Schorndorf, **1986**, s. 55.
79. **Garcia J and Michaelis JU.** *Social Studies For Children: A Guide to Basic Instruction.* 12th. Edition, Allyn and Bacon, Boston, **2001**.
80. **Giménez MH.** Bulimia Nervosa: Emotions and Making Decisions. *Revista de Psiquiatria Y Salud Mental (English Edition)*, **2011**, 4(2), 88-95.

81. **Gökdemir K ve Karaküçük S.** Güreş Hakemlerinin Boş Zaman Anlayışları Üzerine Bir Araştırma. *Gazi Beden Eğitimi Spor Bilimleri Dergisi*, **1996**, 4(1), 65-73.
82. **Grunska J.** *Successful Sports Officiating*. Officiating as a Lifetime Career. 2th. Edition, American Sports Education Program. USA, **2011**, s. 19-42.
83. **Guillen F and Feltz DL.** A Conceptual Model of Referee Efficacy. *Hypothesis and Theory Article*, **2011**, 2(25), 1-5.
84. **Gülle M, Çetin MÇ, Şeker R and Sarı İ.** Assessment of the Correlation between Self-Esteem in Decision-Making and Decision-Making Styles of Football Referees in Terms of Their Refereeing Experience and Violence Perceptions. *International Journal of Science Culture and Sport*, **2017**, 5(3), 112-123.
85. **Gümüş İA.** 3. Bölgede Görev Yapan Futbol Hakemlerinin Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, **2009**.
86. **Günçray SS.** Bazı Kişisel Değişkenler, Algılanan Sosyal Destek ve Atılmalılığın Karar Verme Stilleriyle İlişkisi. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, **1998**, 2(9), 7-16.
87. **Hammond J, Keeney R and Raiffa H.** *Smart Choices*. Harvard Business Review School Press, Boston, **1998**, s. 3.
88. **Hancock DJ, and Ste-Marie DM.** Gaze Behaviors and Decision Making Accuracy of Higher-and Lower-Level Ice Hockey Referees. *Psychology of Sport and Exercise*, **2013**, 14(1), 66-71.
89. **Hançerlioğlu O.** *Türk Dili Sözlüğü*, 3. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, **1992**, s. 1-618.
90. **Heinrichs K, Oser F and Lovat T.** (Eds.). *Handbook of Moral Motivation: Theories, Models, Applications*, Sense Publishers, Rotterdam, **2013**, s. 405-426.
91. **Heller R.** *Making Decisions*. 1th. Edition, Dorling Kindersley, London, **1998**, s. 11.
92. **Helsen W and Bultynck J.** The Road to Excellence Fitness Training for Top Referees. Cathoilek University Luven , Department of Kinesology, Belgium, **2001**.
93. **İlg H.** *Motivation and Emotion in Sport Psychology*. Frankfurt, **1991**, s. 108.
94. **Isen AM, Means B, Patrick R and Nowicki G.** Some Factors İnfluencing Decision Making Strategy and Risk-Taking. In *Affect and Cognition: The 17th Annual Carnegie Mellon Symposium on Cognition*, Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum, **1982**, s. 241-261
95. **İşkoğlu N.** Eğitimde Nitel Araştırma. *Eğitim Araştırmaları*, **2005**, 20, 158-165.
96. **Ivancevich JM, Matteson MT and Konopaske R.** *Organizational Behavior and Management*. 4th. Edition, McGraw-Hill Irwin, ABD: New York, **1990**. s. 1-620.
97. **İkizler C.** Sporda Başarıyı Etkileyen Psikolojik Faktörler ve Psikolojik Antrenman. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, **1993**.
98. **İkizler C ve Karagözoğlu C.** *Sporda Başarının Psikolojisi*. 3. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, **1997**. s. 9-109.
99. **İmrek MK.** *Yöneticiler İçin Karar Verme Teknikleri El Kitabı*. 1. Baskı, Beta Basım Yayım, İstanbul, **2003**. s. 4-7.
100. **İnal AN.** *Futbolda Eğitim ve Öğretim*. 4. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Ankara, **2013**, s. 1-280.
101. **Johnson JG.** Cognitive Modeling of Decision Making in Sports. *Psychology of Sport and Exercise*, **2006**, 7(6), 631-652.
102. **Kalkan N ve Zekioğlu A.** Eskrim Antrenörlerine Göre Eskrim Sporcularının Performansını Etkileyen Psikolojik Faktörlerin Değerlendirilmesi Nitel Çalışma. *Ulusal Spor Bilimleri Dergisi*, **2017**, 1(1), 29-42.
103. **Kaplan M.** Motivasyon Teorileri Kapsamında Uygulanan Özendirme Araçlarının İşgören Performansına Etkisi ve Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, **2007**.
104. **Karabağ G ve İnal S.** *Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programının Tanıtımı*. İlköğretim Hayat Bilgisi Öğretimi ve Öğretmen El Kitabı. Pegem Akademi, Ankara, **2009**, s. 31-58.
105. **Karahüseyinoğlu F ve Düşükcan M.** Yöneticilerin Öz Saygı Seviyeleri ve Karar Verme Stilllerinin Yönetim Üzerine Etkileri; Elazığ Örneği. *Harput Araştırmaları Dergisi*, **2015**, 2(2), 85-105.
106. **Kayacı Ü ve Özbay Y.** Üniversite Öğrencilerinin Travmatik Yaşantı, Psikolojik Doğum Sıraları ve Sosyal İlgilerinin Psikolojik Dayanıklılıklarını Yordaması. *The Journal of Happiness and Well-Being*, **2016**, 4(1), 128-142.
107. **Kayıoğlu B ve Müniroğlu S.** Ankara Bölgesi Hakemlerinin Fiziksel Özelliklerinin Klasmanlara Göre Karşılaştırılması. *Futbol Bilim ve Teknoloji Dergisi*, Ankara, **1999**, 6(4), s. 9-15.
108. **Kazancı O.** *Eğitimde Eleştirici Düşünme ve Öğretimi*. Kazancı Kitap, İstanbul, **1989**, s. 12.

109. **Keinan G.** Decision Making Under Stress: Scanning of Alternatives Under Controllable and Uncontrollable Threats. *Journal of Personality and Social Psychology*, **1987**, 52(3), 639-644.
110. **Kesici S.** Üniversite Öğrencilerinin Karar Verme Stratejilerinin Psikolojik İhtiyaç Örüntüleri ve Özlük Niteliklerine Göre Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, **2002**.
111. **Kıvrak E.** Karar Vermede Çok Kriterli Yaklaşım ve Analitik Hiyerarşi Yöntemi. Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara, **2001**.
112. **Kızılet A.** *Özel Antrenman Bilgisi*. Hakemlikte Performans ve İşbirliği. Eskişehir Anadolu Üniversitesi, **2013**, s. 37-64.
113. **Kinsella D, Fry M and Zecchin A.** Motivational Factors Influencing Nurses to Undertake Postgraduate Hospital-Based Education. *Nurse Education in Practice*, **2018**, 31, 54-60.
114. **Koçel T.** *İşletme Yöneticiliği*. 8. Basım, Beta Yayınları, İstanbul, **2003**. s. 75-566.
115. **Konter E.** *Spor Psikolojisi ve Futbol*. 1. Baskı, Saray Tıp Kitapevi Yayınları, İzmir, **1996**, s. 68-8.
116. **Kozanoğlu C.** *Türkiye’de Futbol “Bu Maçı Alıcaz !”*. 2. Baskı, K1Y1 Yayınları, İstanbul, **1990**, s. 74.
117. **Kökdemir D.** Belirsizlik Durumlarında Karar Verme ve Problem Çözme. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, **2003**.
118. **Krustrup P and Bangsbo J.** Physiological Demands of Top-Class Soccer Refereeing in Relation to Physical Capacity: Effect of Intense Intermittent Exercise Training. *Journal of sports sciences*, **2001**, 19(11), 881-891.
119. **Kurt Ü.** Karar Verme Sürecinde Yöneticilerin Kişilik Yapılarının Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, **2003**.
120. **Kuş E.** *Nitel-nitel Araştırma Teknikleri*. Anı Yayıncılık, Ankara, **2003**, s. 87.
121. **Lane AM, Nevill AM, Ahmad NS and Balmer N.** Soccer Referee Decision-Making: ‘Shall I Blow The Whistle?’. *Journal of Sports Science and Medicine*, **2006**, 5(2), 243-253.
122. **Lehman DR. and Reifman, A.** Spectator Influence on Basketball Officiating. *Journal of Social Psychology*, **1987**, 127(6), 673-675.
123. **Mac Mahon C.** Making Sense of Chaos: Decision Making By High-and Low-Experience Rugby Referees. Unpublished Master’s Thesis, University of Ottawa, Ottawa, **1999**.
124. **MacKinnon D.** Equity, Leadership, and Schooling. *Exceptionality Education Canada*, **2000**, 10 (1-2), 5-21.
125. **Marco CD, Hartung PJ, Newman I and Parr P.** Validity of The Decisional Process Inventory. *Journal of Vocational Behavior*, **2003**, 63(1), 1-19.
126. **Marcora SM, Staiano W and Manning V.** Fatigue Impairs Physical Performance in Humans. *Journal of Applied Physiology*, **2009**, 106(3), 857-864.
127. **McKeon D.** *The Football Referee*. The Referees’ Association, England, **2003**, s. 8.
128. **Morgan CT.** *Psikolojiye Giriş*. Düşünme ve Problem Çözme. 19. Baskı, Eğitim Akademi Yayınları, Konya, **2011**, s. 133.
129. **Morgan CT.** *Psikolojiye Giriş*. 273 McGraw-Hill Book Company, New York, **1974**, s. 397-399.
130. **Morgan CT.** *Psikolojiye Giriş Ders Kitabı*. Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayını, Ankara, **1980**, 265-266.
131. **Mühlfrieded B.** *Performans Training in Sports*. Frankfurt, **1987**, s.33.
132. **Müller T and Apps MA.** Motivational Fatigue: A Neurocognitive Framework For The Impact of Effortful Exertion on Subsequent Motivation. *Neuropsychologia*. **2018**, Doi: 10.1016/j.neuropsychologia.2018.04.030.
133. **Naylor DT. and Diem AR.** *Elementary and Middle School Social Studies*. 1th. Edition, New York: Random Hause Inc, **1987**.
134. **Nevill AM, Balmer NJ and Williams AM.** The Influence of Crowd Noise and Experience Upon Refereeing Decisions in Football. *Psychology of Sport and Exercise Elsevier Science*, **2002**, 3(4), 261-272.
135. **Nevill AM, Newell SM and Gale S.** Factors Associated With Home Advantage in English and Scottish Soccer Matches. *Journal of Sports Sciences*, **1996**, 14(2), 181-186.
136. **Newell BR, Rakow T, Weston NJ and Shanks DR.** Search Strategies in Decision Making: The Success of Success. *Journal of Behavioral Decision Making*, **2004**, 17(2), 117-137.
137. **Nideffer RM.** *The Ethics and Practice of Applied Sport Psychology*. 1th. Edition, Movement Publications, New York: Ithaca, **1981**, s. 25.
138. **Obenchain KM ve Morris RV.** *50 Social Studies Strategies For K-8 Classrooms*. 1th. Edition, New Jersey: Merrill Prentice Hall, **2003**.

139. **Oğuztürk Ö, Akça F ve Şahin G.** Üniversite Öğrencilerinde Umutsuzluk Düzeyi ile Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Üzerinden İncelenmesi. *Klinik Psikiyatri*, **2011**, 14(3), 173-184.
140. **Orta L.** Dünya’da ve Türkiye’de Futbol Hakemliğinin Başlangıcı ve Gelişimi Semineri, Onsekiz Mart Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bölümü, Çanakkale, **2000**, s. 1-10.
141. **Özbaydar S.** *İnsan Davranışını Sınırları ve Spor Psikolojisi*. 1. Baskı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, **1993**, s. 244.
142. **Özcan K.** Yöneticilerde Karar Verme İle Kaygı İlişkileri. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, **1999**.
143. **Özdemir M.** Travma Yaşantısına Sahip Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik Yardım Arama Davranışları İle İlişkili Faktörler. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, **2017**.
144. **Payne JW, Bettman JR and Johnson EJ.** *The Adaptive Decision Maker*, Cambridge University Press: New York, **1993**, s. 330.
145. **Pepe H, Filiz K, Pepe K ve Can S.** Futbol Hakemlerinin Hakemlik Geçmişleri ve Sporculuk Geçmişlerinin Tutarlı Karar Vermedeki Etkisinin İncelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, **1999**, 1(1), 26-33.
146. **Pfeiffer SI.** Emotional Intelligence: Popular but elusive construct. *Roeper Review*, **2001**, 23(3), 138-142.
147. **Phillips SD, Paziienza NJ and Walsh DJ.** Decision Making Styles and Progress in Occupational Decision Making. *Journal of Vocational Behavior*, **1984**, 25(1), 96-105.
148. **Punch KF.** *Sosyal Araştırmalara Giriş*. (Çev. D. Bayrak, H B. Arslan, Z. Akyüz), Siyasal Kitabevi, Ankara, **2005**, s. 165,166.
149. **Radnedge K.** *The Ultimate Encyclopedia Of Soccer*. 1th. Edition, Prima Lifestyles, London, **1994**, s. 153.
150. **Rahmatpanah M.** A Critical Look At The Quality of Our Soccer Officials. *Scholastic Coach and Athletic Director*, **1996**, 65(10), 20-23.
151. **Royal KA, Farrow D, Mujika I, Halson SL, Pyne D and Abernethy B.** The Effects of Fatigue on Decision Making and Shooting Skill Performance in Water Polo Players. *Journal of Sports Sciences*, **2006**, 24(8), 807-815.
152. **Rue LW and Byars LL.** *Decision Making Skills*. Management Skills and Application, 10th. Edition, Mc-Graw Hill, New York, **2003**. s. 68, 75, 95.
153. **Rushall BS and Lippman LG.** The Role of Referees In Physical Performance. *International Journal of Sport Psychology*, **1997**, 29 (1), 57-72.
154. **Russell III WB, Waters S and Turner TN.** *Essentials of Middle and Secondary Social Studies*. 1th. Edition, Routledge, New York, **2013**, s. 212-215.
155. **Sağır C.** Karar Verme Sürecini Etkileyen Faktörler ve Karar Verme Sürecinde Etiğin Önemi: Uygulamalı Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Edirne, **2006**.
156. **Satman C.** Futbol Hakemlerinin Kararları Üzerinde Seyirci Etkisinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, **2005**.
157. **Satman C.** *Futbolda Hâkim Olma Sanatı*. Futbol Hakemliğinde Çevresel Faktörler. 1. Baskı, Spor Yayın Evi ve Kitap Evi, Ankara, **2017**, s. 164-188.
158. **Scott SG and Bruce RA.** Decision-Making Style: The Development and Assessment of A New Measure. *Educational and Psychological Measurement*, **1995**, 55(5), 818-831.
159. **Seiler R.** Decision Making in Sport. International Symposium of the Turkish Association of Sport Psychology. Mersin, Turkey, **1997**, 10-12 October.
160. **Sekman Y.** Türkiye’de Enflasyon ve Enflasyon Belirsizliğinin Nedensellik Analizi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, **2007**.
161. **Sellin E.** The Psychology Of Soccer Officiating. *The Referees’ Association Unrevised Magazine*, England, **1992**.
162. **Seyidoğlu H.** *Ekonomi ve İşletmecilik Terimleri*. 2. Baskı, Güzem Can Yayınları, İstanbul, **2001**, s. 122.
163. **Shelly TE, Peplau LA and David O.** *Social Psychology*. 12th. Edition, Pearson Education, USA: New Jersey, **2006**, s. 1-588.
164. **Shiloh S, Koren S and Zakay D.** Individual Differences in Compensatory Decision-Making Style and Need for Closure as Correlates of Subjective Decision Complexity and Difficulty. *Personality and Individual Differences*, **2001**, 30(4), 699-710.

165. **Singer RN, Murphey M and Tennant KL.** Handbook of Research of Sport Psychology. Macmillan Publishing Company, New York, **1993**.
166. **Smith MR, Zeuwts L, Lenoir M, Hens N, De Jong LM and Coutts AJ.** Mental Fatigue Impairs Soccer-Specific Decision-Making Skill. *Journal of Sports Sciences*, **2016**, 34(14), 1297-1304.
167. **Souchon N, Geneviève C, Rascle O, Tractlet A, Dosseville F and Maio GR.** Referees' Decision Making About Transgressions: The Influence of Player Gender at The Highest National Level. *Psychology of Women Quarterly*, **2009**, 33(4), 445-452.
168. **Soykenar M.** Sağlık İşletmelerinde Personelin Motivasyonunu Etkileyen Faktörler: Dokuz Eylül Üniversitesi Hastanesinde Örnek Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, **2008**.
169. **Spitz J, Moors P, Wagemans J. and Helsen WF.** The Impact of Video Speed on The Decision-Making Process of Sports Officials. *Cognitive Research: Principles and Implications*, **2018**, 3(1), 16.
170. **Steele CM and Josephs RA** Alcohol Myopia: Its Prized and Dangerous Effects. *American Psychologist*, **1990**, 45(8), 921-933.
171. **Sunay H.** Ankara Bölgesi Futbol Hakemlerinin Hakemliğe Yönelmelerine Etki Eden Motivasyonel Etkenler Üzerine Bir Araştırma. *Hacettepe Üniversitesi Futbol Bilim ve Teknoloji Dergisi*, **1992**, 2(2), 18-23.
172. **Sülün Ö.** Futbol Hakemlerinin Öfke ve Kızgınlık Düzeyleri İle Empatik Eğilim Düzeylerinin Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman, **2013**.
173. **Sy T, Tram S and O'Hara LA.** Relation of Employee and Manager Emotional Intelligence to Job Satisfaction and Performance. *Journal of Vocational Behavior*, **2006**, 68(3), 461-473.
174. **Şen H.** Endüstrileşen Futbol ve Bir Toplumsal Sorun Olarak Futbolda Şiddet. 9. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi. Muğla, 3-5 Kasım **2006**, s. 1095-1096.
175. **Şimşek M.** *Futbolun Prensleri*. Nadir Yayınevi, İstanbul, **1999**.
176. **Türkiye Futbol Federasyonu (TFF).** Hasan Doğan Sezonu Üst Klasman ve Üst Klasman Yardımcı Hakem Eğitim Semineri Yaz Kampı Eğitimi. 02-12 Ağustos, İstanbul, **2008**.
177. **Taşdelen A.** Öğretmen Adaylarının Farklı Psiko-Sosyal Değişkenlere Göre Karar Verme Stilleri. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, **2002**.
178. **Tatlıhoğlu K.** Farklı Öz-Anlayış Düzeylerine Sahip Üniversite Öğrencilerinin Karar Vermede Özsaygı, Karar Verme Stilleri ve Kişilik Özelliklerinin Değerlendirilmesi. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya, **2010**.
179. **Tavşancıl E ve Aslan E.** *İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri*. Epsilon Yayınevi, İstanbul, **2001**, s. 80-81.
180. **Tekin AH, Savucu Y ve Ramazan F.** Klasman ve Bölge Futbol Hakemleri'nin Sosyo-Ekonomik Durumları ve Sorunları, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, **2005**, 15(2), 209-217.
181. **Tenenbaum G and Bar-Eli M.** *Decision Making in Sport: A Cognitive Perspective. Handbook of Research on Sport Psychology*. Macmillan Publishing Company New York, New York, **1993**, s. 171-192.
182. **Thomas JR, Thomas KT and Gallagher JD.** Developmental Considerations in Skill Acquisition. *Handbook of Research on Sport Psychology*, Macmillan Publishing Company New York, **1993**, s.90
183. **Tiryaki Ş.** *Spor Psikolojisi Kavramlar, Kuramlar ve Uygulama*. 1. Baskı, Eylül Kitap ve Yayınevi, Ankara, **2000**.
184. **Tosun K.** *İşletme Yönetiminin Genel Esasları*. 1. Baskı, İşletme Fakültesi Yayınları, İstanbul, **1986**. s. 309-326.
185. **Tosun K.** *İşletme Yönetiminin Genel Esasları*. 6. Baskı, Savaş Kitap ve Yayın Evi, Ankara, **1992**, s. 1-469.
186. **Türkiye Futbol Federasyonu Merkez Hakem Kurulu ve Eğitim Planlama Komisyonu (TFF, MHK, EPAK).** *Hakem, Yardımcı Hakem ve Dördüncü Hakem El Kitabı*. Türkiye Futbol Federasyonu Yayını, **2008**.
187. **Tversky A and Kahneman D.** Judgment Under Uncertainty: Heuristics and Biases. *Science*, **1974**, 185(4157), 1124-1131.
188. **Uslu E, Kartal C ve Durukan T.** Doğrudan Pazarlamada Duygusal Zeka, Performans Algısı, Motivasyon İlişkisi. *1. Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, **2018**, 4(1), 1-14.

189. **Uzunoğlu ÖU.** Türk Futbol Hakemlerinin Karar Verme Stilllerinin Klasmanlarına ve Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, **2009**.
190. **Ünsal A.** *Tribün Cemaatinin Öfkesi, Ticarileşen Türkiye Futbolunda Şiddet*, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, **2005**, s. 1-440.
191. **Ünsar SA.** Motivasyonunun İşten Ayrılma Eğilimine Etkisi: Bir Alan Araştırması. *Akademik Bakış Dergisi*, **2011**, 25, 1-15.
192. **Vroom VH.** A New Look at Managerial Decision Making, *Organizational Dynamics*, **1973**, 1(4), 66-80.
193. **Weinberg RS and Richardson PA.** *Psychology of Officiating*. 1th. Edition, Leisure Press, USA: Champaign, **1990**. s. 39-94
194. **Weinberg SR ve Gould D.** *Foundations of Sport and Exercise Psychology*. 6th. Edition, Human Kinetics, ABD: Susan, **1995**, s. 93-94.
195. **Weineck J.** *Optimales Training*. 7th. Edition, Perşmed Fachbuch, Erlangen, **1990**, s. 90.
196. **Westbury T.** Decision Making in Sport – Outlining The Theory of The Adaptive Toolbox. 6th European Congress of Sport Psychology. Copenhagen, **2003**, 22-27 July.
197. **Woodman TIM and Hardy LEW.** The Relative Impact of Cognitive Anxiety and Self-Confidence Upon Sport Performance: A Meta-Analysis. *Journal of Sports Sciences*, **2003**, 21(6), 443-457.
198. **Yalçın İ, Soyer F, Ramazanoğlu F ve Aksu A.** Futbol Hakemlerinin Karar Verme ve Sürekli Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Journal of Human Sciences*, **2016**, 13(3), 5681-5692.
199. **Yapı Kredi.** *Top Bir Dünyadır*. 1. Baskı, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, Ankara, **2002**, s. 1-383.
200. **Yardımcı O.** *Futbol Kültürü ve Eğitimi*. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Matbaası, İzmir, **1996**.
201. **Yenigün HS.** Amatör Futbolcuların Sosyo-Ekonomik Durumlarının Araştırılması. Yayımlanmamış Bitirme Tezi, Ege Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, İzmir, **1997**.
202. **Yıldırım A. ve Şimşek H.** *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık, Ankara, **2006**, s. 106, 107, 108, 109, 127, 128, 227, 228, 256, 257, 271, 274.
203. **Yozgat O.** *İşletme Yönetimi*. 8. Baskı, Nihad Sayar Eğitim Vakfı, İstanbul Marmara Üniversitesi, **1992**, s. 248.

EKLER

EK-1

Kişisel Bilgi Formu

1. Görev Süresi?.....
2. Öğrenim Durumu?.....
3. Yaş?.....
4. Medeni Durum?.....

EK-2

Görüşme Formu

1. Bir hakem olarak sosyal yaşantınızda sakin bir hayat veya aktif ve yoğun bir hayat sürmeniz, hakemlik hayatınızı nasıl etkilemektedir?
2. Müsabaka öncesi yakın çevrenizden almış olduğunuz iyi bir haberin, müsabakalardaki kararlarınızı nasıl etkilediğine yönelik düşünceleriniz nelerdir?
3. Müsabaka öncesi yakın çevrenizden almış olduğunuz kötü bir haberin, müsabakalardaki kararlarınızı nasıl etkilediğine yönelik düşünceleriniz nelerdir?
4. Sağlık açısından rahatsız olduğunuz durumlar (grip, soğuk algınlığı, kaslarda ağrı olması vs.), müsabaka yönetiminizi nasıl etkilemektedir?
5. Arkadaşınızın, dostunuzun veya yakınınızın olduğu bir kulübün maçını yönetmenizin, müsabakalardaki kararlarınızı etkilemesine yönelik düşünceleriniz nelerdir?
6. Sempati veya antipati duyduğunuz bir şehrin takımının maçını yönetmeniz müsabakadaki kararlarınızı nasıl etkilemektedir?

İzin Belgesi

TFF

Türkiye Futbol Federasyonu

TFF

Türkiye Futbol Federasyonu

TÜRKİYE FUTBOL FEDERASYONU
TURKISH FOOTBALL FEDERATION

Sayı: TFF/İHK/2018/03

25/05/2018

Konu: İzin

T.C

MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ

Öğrenci İşleri Daire Başkanlığına

İlgi: 24.05.2018 tarih, E.7032 ve 19125448.14.03- sayılı yazınız

Üniversiteniz Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalında Yüksek Lisans yapmakta olan **Ahmet DEVECİ**' nin "**Futbol Hakemlerinin Sosyal Yaşantılarının Karar Verme Becerilerine Etkisi**" konulu tez çalışmasını yapması için Hatay ilinde bulunan futbol hakemlerimizle görüşme yapmasında ve görüşme sonrası elde ettiği verileri kullanmasında kurulumuzca herhangi bir sakınca görülmemiştir.

Bilgilerinize arz/rica ederim.

Ali Emesevler
Hatay İl Hakem Kurulu Başkanı

Adres: Küçükdalyan Mahallesi. Atatürk Caddesi. No: 18, 31120 Antakya/HATAY

Tel: 0 532 282 8033

Mail: hatayihk@outlook.com

ÖZGEÇMİŞ

Hatay'ın Reyhanlı ilçesinde 1991 yılının Eylül ayında doğdu. İlk ve Orta öğrenimini 1998-2005 yılları arasında Hatay Reyhanlı Fatih Aliye Müderris İlk-Orta Okulunda tamamladı. Daha sonra 2005-2009 yılları arasında Hatay Reyhanlı Tayfur Sökmen Anadolu Lisesinden mezun oldu. 2009-2010 eğitim öğretim yılında Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Spor Yöneticiliği Bölümünü kazandı. 2012-2013 yılları arasında okulunun Beden Eğitimi Öğretmenliği Bölümünde Çift Anadal yapmaya hak kazandı. 2013-2014 yılında Spor Yöneticiliği Bölümünden bölüm birincisi Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümünden bölüm ikincisi olarak mezun oldu. 2014-2015 eğitim öğretim yılında Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı. 2016-2017 eğitim öğretim yılında Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalına yatay geçiş yaparak lisansüstü eğitimini burada devam ettirmeye başladı. Ayrıca 2012-2013 yılı futbol sezonunda başladığı futbol hakemliğine 2018-2019 yılı futbol sezonunda B Klasman Yardımcı Hakemi olarak devam etmektedir. Evli ve bir çocuk sahibidir.